

Міністерство культури України
Національна бібліотека України для дітей

Серія «Дитячі письменники України».
Вип. 4. Серію засновано 2009 р.

Борис Комар:
«Найдорожчий маєте
скарб — добру душу»

Біобібліографічний нарис

Київ 2013

Міністерство культури України
Національна бібліотека України для дітей

Серія «Дитячі письменники України».
Вип. 4. Серію засновано 2009 р.

**Борис Комар: «Найдорожчий
маєте скарб — добру душу»**
Біобібліографічний нарис

Київ 2013

УДК 016 : 82
ББК 91.9 : 83
К 63

Автори-укладачі Н. В. Загайна, О. М. Тімочка
Автор літературознавчої статті Н. П. Марченко, канд. іст. наук
Науковий редактор Н. О. Новікова, канд. пед. наук, доцент
Літературний редактор О. А. Решетняк
Відповідальна за випуск А. І. Гордієнко

Борис Комар: «Найдорожчий маєте скарб — добру душу» :
біобібліогр. нарис / Нац. б-ка України для дітей ; авт.-уклад.
Н. В. Загайна, О. М. Тімочка. — К., 2013. — 72 с. — (Серія
«Дитячі письменники України» ; вип. 4).

Четвертий випуск біобібліографічного нарису з серії «Дитячі
письменники України» присвячено відомому дитячому прозаїку
Борисові Панасовичу Комару, лауреату літературної премії імені
Лесі Українки.

Посібник містить огляд життя та творчості Б. Комара,
підготовлений Н. П. Марченко; інтерв'ю О. Гавроша з Борисом
Комаром, покажчики творів письменника та літератури про нього,
додатки та допоміжні покажчики.

Видання адресовано літературознавцям, філологам, бібліотечним
працівникам, студентам, усім шанувальникам творчості письменника.

Від укладачів

Цінність і привабливість книжок Бориса Комара саме в тому, що, до кінця переймаючись відчуттям своїх юних героїв, він ставиться до них без поблажливості, а з усією повагою і серйозністю, з великою вірою в те, що в найтяжчих життєвих випробуваннях ці маленькі громадяни викажуть вірці героїзму, твердості й незламності...

П. Загребельний

Біобібліографічний нарис «Борис Комар: «Найдорожчий маєте скарб — добру душу» із серії «Дитячі письменники України» присвячено одному з найпопулярніших дитячих прозаїків на теренах України. Творчість Бориса Панасовича Комара різноманітна за тематикою: давнє минуле України, війна з фашистами і героїзм дітей, краса рідної землі і щоденна праця дорослих і дітей, сім'я і традиції, а також про пригоди та фантастика.

Слово письменника мудре, морально-етичне, пізнавальне. Вийшло друком більше двадцяти збірок його повістей, оповідань, казок. Окремі твори опубліковано в тематичних збірках, читанках, хрестоматіях та періодичних виданнях. У них автор переконує, що все найкраще, найлюдяніше закладається в дитинстві.

Борис Панасович Комар — лауреат літературної премії імені Лесі Українки, його нагороджено Почесною грамотою Президії Верховної Ради УРСР, медалями імені А. С. Макаренка, Національної спілки письменників України та іншими за вагомий внесок у відродження духовності та особисті досягнення в літературній творчості.

На початку посібника вміщено огляд життя та творчості Б. П. Комара, підготовлений книгознавцем і критиком Н. П. Марченко, та інтерв'ю письменника О. Гавроша з Борисом Панасовичем. Бібліографічну частину видання представлено одинадцятьма розділами: «Видання творів Б. П. Комара», «Публікації у збірниках», «Публікації у читанках, хрестоматіях та навчальних виданнях», «Публікації у періодичній пресі», «Іншомовні видання», «Б. П. Комар — перекладач», «Редагування, упорядкування, літературна обробка Б. П. Комара», «Письменник про літературу, освіту та мистецтво», «Література про життя та творчість Б. П. Комара», «Методичні та бібліографічні матеріали за творами письменника», «Web-бібліографія». Матеріали у розділах подано в хронологічному порядку, у межах року — в алфавітному порядку авторів і назв. Рецензії на твори подано після їхнього бібліографічного опису.

Допоміжний апарат посібника складається з іменного покажчика, покажчика художників-ілюстраторів, списку видавництв, в яких надруковано твори Б. П. Комара та списку періодичних видань, у яких надруковано твори Б. П. Комара.

Основними джерелами добору літератури були державні літописи книг, журнальних статей, рецензій, каталоги і картотеки Національної бібліотеки України для дітей, Національної парламентської бібліотеки України, Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського, частково особистий архів Б. П. Комара. Хронологічні рамки добору 1951 рік — серпень 2013 р.

Укладачі висловлюють щире подяку Борису Панасовичу Комару та його дружині Зої Дмитрівні за допомогу у підготовці бібліографічного посібника.

Есенція людяності

(Нарис життя і творчості Бориса Комара)

«Це цілком реалістична література без будь-яких навмисних, надуманих, принесених із книжної традиції домішок».

Валентин Бичко

«Щиру душу автора, рідкісну делікатність у зв'язках зі своїми героями відчуваєш у всіх творах, що написав Борис Комар».

Анатолій Скрипник

Доля справжнього творця найщиріше та вичерпно відображена не так у його людських переживаннях, виборі та вчинках, як у творах. У Бориса Комара написаного та видрукуваного «...не так уже й багато, та різножанровість і різномет'я вражають: від милих, симпатичних збірок оповідань «Уперте теля», «Босонога ватага» до історичної повісті «Векша», а далі до художньо-документального «Поворотного круга» й ліричних «Диваків», до фантастичного «Мандрівного вулкана» і хитрувато-мудрих оповідок «Бджолиного меду»...» [7]. Таким — безмежно розмаїтим, але формально легко осяжним — бачиться письменник у творчості. Так само яким і зрозумілим, насправді «ближнім» є він у житті: «...невелелемний, хоча й завжди охочий до товариства. Не гоноровитий, хоча й має чим пишатися. Щасливий, що написав кілька гарних книжок і перекладали їх у різних краях на різні мови. Не заздрисний до колег-ровесників... Важкої літературної праці ніколи не боявся, бо умів і досі вміє роздаровувати власний письменницький час іншим людям — багато перекладав з інших мов, багато редагував чужих творів, працюючи в редакціях і видавництвах... він старший, але з ним буває легко, як із ровесником, хіба що мудрішим, та, трапляється, і легковажнішим... Він посивів давно і передчасно, але не старіє — можливо, ще й не час...» [22, с. 168].

Витоки такої органічної творчої та життєвої прозорості феномену Бориса Комара бачаться мені в ясному, чітко усвідомленому письменником змалечку прадавньому кодексі «простого» людини, суть якого точно передана словами діда Артема з повісті «Диваки»: «...Нема в нашому роді ні лежнів, ні злодіїв, ні облудників. Жоден не вбивав, не крав і не ошукував. Не грішні ми перед людьми і перед землею. Не багатіли на чужому лихові, ніколи не скупилися допомогти бідакові, хоч і самі були не з багатих. Усе, що в нас є, надбали своїми руками... Та найдорожчий маєте скарб — добру душу».

Завдячуючи цьому «простому» кодексові «звичайної» людини світ героїв Б. Комара ніколи не маліє ні духовно, ні художньо. Бо повсякчас це світ «маленьких людей» у найвищому сенсі цього слова, світ невмирущих «мурашок Всесвіту», щоденним трудом яких зводиться вся велична споруда світобудови.

Ще більшої художньої цілісності етичній концепції митця надає те, що герої та читачі усіх його текстів без винятку теж виключно «маленькі» — діти. Відтак, світ, який він нам відкриває, «...побачений, як правило, дитячими очима, — у всій безпосередності зв'язків та переплетінь, у своєрідності

поцінувань, несподіваності зіставлень, штрихів, деталей...» [25]. Це, за влучним висловом В. Моренця, — «світ у зав'язі» [15], світ-засновок, із «малості» якого вічно й невпинно «росте» великий «дорослий» світ.

Борис Комар — неперевершений майстер змалювання есенції людяності у дитині. Делікатно й виразно він торкається самої суті дитячого як концентрованого вираження людського й відтворює його у словах, здатних ясно й просто донести цей Дух Творця до кожного — маленького, зрелого чи вже й зрілого.

Його книжки були й залишаються першими. Як зазначає О. Єфімов: «Ними не просто заповнюють час, з ними ростуть духовно. Поволі й непомітно. Без наказовості й дидактичності. З цих книжок до юної людини в ранньому віці приходять доброта і чесність, розуміння, що є правда і що існує підлість. Бо хороша книжка — це завжди і товариш, і порадник, і екзаменатор, і можливість подивитися на себе збоку... Його читач — від тендітного первачка до вусатого десятикласника — спілкуючись з героями книжок, сам того не відчуваючи, проходить і школу життя, і випробування на сприйняття закладених у них головних чеснот нашого народу» [7].

Самого письменника доля з дитинства примусила пройти і складну життєву школу, і тяжкі випробування на вірність закладеним із пуп'янка в серце народним ідеалам. Народився він 5 травня 1928 р. на Полтавщині поблизу Хорола у селі Хвощівка, яке зрунуло в творчості Б. Комара уже як Лепехівка.

Батько Бориса — Панас Сидорович упродовж усього життя був людиною «видною» в полтавській глибинці. Чого на той час вартувало одне те, що чоловікові випало у 1917 р. у Петрограді бачитися із «самим Леніним»! А ще був він солдатським депутатом на I Всеросійському з'їзді рад, привіз додому повну скриню більшовицької літератури, а згодом закликав односельчан до колективізації та першим очолив новостворений колгосп, бо мудро зважив, чим закінчиться для простих людей «розходження з лінією партії»... Та після жахів Голодомору полишив громадське громаді, опанував «сродну» собі працю ветеринара, а всі сили й талант віддав правічному втаємничену працю травника. Таким його і запам'ятали люди — цілителем і оповідачем, мудрагелем і умільцем... А ще був Панас Сидорович однолюбом, який звікував вік у клопотах про дітей та людей, коли мати письменника — Євдокія Платонівна — пішла з життя в розквіті сил (у травні 1943 р. її вбило біля ставка блискавкою, коли кинулася рятувати від зливи гусенят). Була вона теж жінкою незвичайною. Одне те, що наспіваних нею давніх українських пісень не зафіксували згодом ніде інде, свідчить, що в цьому роду здавна берегли певну древню традицію. Знала вона також безліч казок та всіляких примовок і прислів'їв. Тому й не дивно, що Борис змалку записував від мами усе почуте. Жаль тільки, що ті перші його «зшитки» сусід перевів на самокрутки... Зате залишилися його перші щоденники, в яких наївно, й від того ще більш нагло й дико, проступає живе обличчя німецької окупації та повоєнних років. Значною мірою саме ці особисті підліткові записи дали змогу авторові в подальшому відтворити у текстах не дорослі спогади дитинства, а кришталево первісність свіжого дитячого погляду.

Обоє батьків Бориса мали чотирикласну освіту, шанували знання та прагнули, аби Борис і обидві його сестри мали змогу вивчитися. Відтак, за рік по смерті матері, закінчивши Хвоцьківську семирічку, хлопець не пішов як більшість його ровесників на «свої хліби», а подав документи до Кременчуцького залізничного технікуму. Та сталася трагедія — випадково Борисові трофейною запальничкою відірвало пальці на правій. Про кар'єру залізничника вже не йшлося... Підліток надумав був задля заробітку грати у потягах на гармошці, та батько наполіг, аби йшов до Хорольської середньої школи, а згодом — на підготовчі курси Харківського ветеринарного інституту. Але у 1946 р., обираючи власну долю, Борис усе ж дослухався до поклику свого серця і вступив на українське відділення філологічного факультету Харківського державного університету. За рік перевівся до Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка, який закінчив 1951 р.

На той час молодий перспективний філолог уже рік як працював редактором відділу дитячої літератури видавництва ЦК ЛКСМУ «Молодь». Власне, редагувати (як, зрештою, й віршувати та писати фейлетони) Борис почав ще у Хворостівській семирічці, де випускав стіннівки. У студентські роки, багато читаючи, вправляючись у написанні власних творів і редагуванні чужих, спілкуючись із видатними майстрами, Борис Комар поступово опановує тонку та відповідальну техніку філігранного володіння словом.

Однією з перших книжок, яку довелося йому редагувати, стали «Мої приятелі» І. Сенченка (К. : Молодь, 1951). Згодом Борис Опанасович, уже будучи знаним редактором і відомим письменником, знайде сили на «добре сподвижництво в пропаганді неопублікованого Івана Сенченка» [7]. Його трудом і зусиллями побачать світ «Київські» та «Червоноградські оповідки» тощо, у «Веселці» вийдуть твори І. Сенченка для дітей («Діамантовий берег», «Мандрівна квітка», 1991 р.).

Та на початку свого редакторського шляху Борис Опанасович не лише мав нагоду редагувати такі перлини української дитячої класики як «Грицева шкільна наука» І. Франка (К. : Молодь, 1952), а й сам дебютував як прозаїк у заснованому видавництвом «Молодь» альманасі творів для дітей молодих радянських письменників України «Ранок» (котрий, до речі, редагували на той час такі визнані майстри як М. Стельмах і Г. Ігнатенко). У випуску 1951 р. було вміщене оповідання Б. Комара «Найкращий подарунок» (нині знане в доопрацьованому варіанті під назвою «Міст»), а в 1952 р., — оповідання «Тарас». Тоді само з'явився і перший перекладений іншою мовою (російською) твір початківця — оповідання «Открытая дверь» у всесоюзному виданні «Юный ленинец». Згодом російською були перекладені всі кращі твори Б. Комара. Чимало з оповідань письменника зазвучали також вірменською, казахською, латвійською та литовською мовами. Але те все буде згодом. А в 1953 р. Б. Комар посів посаду завідувача відділу літератури та публіцистики журналу «Зміна» (згодом — «Ранок»). Але за рік, 1954 р., одружившись із Зоєю Новак, очолив відділ прози журналу «Дніпро» (де

працював із незначною перервою до 1967 р.) та активно долучився до перекладацької діяльності, яку ніколи більше не полишав. Його перу належить низка прозових перекладів із азербайджанської, чуваської, естонської, казахської та, насамперед, російської та білоруської мов. Водночас, власні твори Б. Комара почали друкувати провідні українські часописи. Що початкуючий автор відразу взяв високу планку доводить той факт, що вперше опубліковані у 1955 р. оповідання — «Батько» (ж. «Дніпро») та «Вареники» (ж. «Дошкільне виховання») — і досі активно використовуються в шкільній практиці та торкають серця все нових і нових поколінь маленьких читачів.

У 1956 р. в періодиці з'являється низка оповідань прозаїка, видавництво «Молодь» друкує першу збірку для дітей «Незвичайне полювання», до якої увійшли десять творів, стисла біографічна довідка та портрет письменника. Книжечка була проілюстрована М. Прокопенком у традиційному для того часу соцреалістичному дусі. Слід наголосити, що історії та герої цієї збірки з часом стали засновком однієї з найбільш знаних «зрілих» книжок Б. Комара «Ключі» (в остаточній редакції — «Диваки»). Зокрема, саме тут читач вперше стикається з молодою вчителькою Валентиною Михайлівною та її непростими вихованцями Миколою та Петьком («Камінець»), драматичними взаєминами між сином-школярем і батьком-пияком («Батько»), напруженою борнею друзів-лижників між собою і з самим собою («Переможець»), спровокованою дорослими черствістю дитячої душі («Ковзанка») тощо.

Дебют Б. Комара був помічений і прихильно прийнятий критикою. Передусім відзначалося прагнення автора «сміливо показувати життя в усій його складності», його намагання навіть в оповіданнях із «яскраво вираженою педагогічною настановою» уникати сухого моралізування, доносячи ідею твору до маленького читача «через образ і картину», а також те, що «...молодий автор непогано розуміється на психології дітей, уміє влучно підмічати і правдиво відображати характерні особливості їх поведінки...» [5]. Водночас, рецензенти вказували на чималі недоробки та слабкі місця в творах Б. Комара.

Більше як за півстоліття по тому В. Костюченко, аналізуючи першу збірку Б. Комара, визнає, що прозаїк, хоч і «...продемонстрував у ній вміння оповідати, творити історії, підмічати особливості дитячої поведінки», не уник ілюстративності: «Автор будь-що хоче відповісти на питання, що таке «злякатися звіра», «не розгубитися», «палати від сорому» та що таке зробити доброго для друга, щоб потім усього-на-всього «хлопці йшли поруч». На жаль, далі цієї фіксації миттєвостей автор не йде. Тому й позиція його не набирала широкого звучання» [10, с. 217].

У наступні роки Борис Опанасович упорядковує низку продиктованих тогочасними ідеологічними запитамі збірок для новоствореного Дитвидаву УРСР. Слід зазначити, що як упорядник Б. Комар створив декілька насправді «знакових» для кількох поколінь вірцевих українських радянських видань для дітей зразка збірки віршів, оповідань і спогадів про Леніна «Найдорожчий

друг»¹. Водночас, він упорядковує ґрунтовну (більше двохсот сторінок!) збірку гумористичних творів українських радянських письменників для дітей «Весела книжка» (К. : Молодь, 1956), переказує для дітей низку українських народних казок для збірника «Як дядько чорта дурив» (К. : Дитвидав УРСР, 1963) тощо.

У 1958 р. Борис Комар стає членом Спілки письменників України та видає у Дитвидаві УРСР збірку оповідань «Босонога ватага» із напрочуд динамічними та виразними малюнками Ю. Митрохіна. Чотирнадцять оповідань цієї книжки (зокрема, «Мені!», «Проханий», «Пшоняна каша» та ін.) стали засновком до появи повісті у новелах «Бджолиний мед» (1981 р.).

За рік письменник отримує свою першу державну відзнаку — диплом другого ступеня Державного комітету по радіомовленню і телебаченню при Раді Міністрів СРСР і Президії ЦК Профспілки працівників культури за музичну радіокомпозицію «Гуцульська легенда». Натомість, сам Борис Опанасович раптом поринає в стихію далекої минувшини, творячи дивовижне й досі п'янке та захопливе полотно своєї історико-пригодницької повісті для дітей «Векша» (1960 р.).

Наступні роки письменник переосмислює перші прозові спроби, доопрацьовуючи та синтезуючи їх у художню цілісність повісті «Ключі» (1962 р.), що набуває остаточно вигляду лише за десятиліття по тому у 1974 р. під назвою «Диваки». Водночас, одна за одною виходять у світ прозові збірки Б. Комара — «В листопадову ніч» (К. : Дитвидав УРСР, 1963), «Як горобець переміг Наталочку» (К. : Веселка, 1964), «Проханий» і «Весела дорога» (К. : Веселка, 1966), «Не наробився» (К. : Веселка, 1967), його твори часто включають до розмаїтих збірок. Цікаво, що тогочасні маленькі читачі далеко незавжди сприймали оповідання Б. Комара під тим самим кутом зору, що і їхні батьки. Такий свіжий погляд на збілочку «Як горобець переміг Наталочку» засвідчує відгук А. Педан «Як малята перемогли автора» в «Літературній Україні» (1965 р.). Порівнюючи письменницьку концепцію з дитячою, автор доводить, що далеко не всі «очевидні» письменнику істини так само зрозумілі й прийнятні для читача. Зокрема, незгоду викликає заголовне оповідання книжки, далеко неоднозначною видається дітям ситуація в оповіданнях «Деревце» та «Проханий» тощо [18].

У 1966-1969 рр. Борис Комар працює старшим редактором видавництва «Дніпро», з 1969 р. — заступником головного редактора видавництва «Молодь», а в 1980-1982 рр. — у видавництві «Радянський письменник». Саме у цей час найбільш повно і багатогранно розкрився його редакторський талант. Свідченням майстерності Комара-редактора є славнозвісні «Мальви» Р. Іваничука, «Лебедина згряя» та «Зелені млини» В. Земляка, «Україна в огні» О. Довженка.

Тоді само письменник нарешті доторкається незагойної для душі теми війни. У 1969 р. з'являється документальна повість «Поворотний круг», що дала йому змогу опосередковано, приховавши власні спогади за реальністю

¹ Вийшовши у «Веселці» е 1967 р. обсягом 88 сторінок, перевидавалася у 1970 р., 1973 р., 1981 р. і навіть 1989 р., розрісшись до 383 сторінок!

своїх героїв, розповісти гірку правду окупаційних буднів Полтавщини. Відразу по тому в літературному записі Б. Комара виходять спогади колишнього в'язня концтабору Бухенвальд Є. Ніколашина «Стежка, знайдена у п'їтми» (К. : Веселка, 1972)². Та власний творчий потенціал письменника все ще зосереджується навколо теми шкільного дитинства: він завершує роботу над повістю «Диваки» (К. : Веселка, 1974), формує як художню цілісність повість в оповіданнях «Бджолиний мед» (К. : Веселка, 1976).

У 1978 р., до піввікового ювілею, митця нагороджено Почесною грамотою Президії Верховної Ради Української РСР. «Веселка» підготувала збірку кращих творів письменника «Диваки. Поворотний круг. Векша. Оповідання» із піднесеною передмовою П. Загребельного та лаконічними експресивними ілюстраціями Г. Зубковського. Схвально відгукнулися на появу книжки критики. Зокрема, М. Славинський наголошує, що художня місія Б. Комара у тому, що дітям він «...показує, якими вони є і якими будуть...», а дорослим «...нагадує, якими вони були колись» та «прилучає до особливостей дитячого світосприйняття, їхніх поглядів на життєві цінності» [25].

У цьому ж ювілейному 1978 р. почала давати реальні плоди «титанічна праця Б. Комара по упорядкуванню спадщини незабутнього Василя Земляка» [7] — входить ґрунтовна добірка підготовлених Борисом Опанасовичем текстів письменника «Чарівний кінь» зі вступним словом М. Зарудного. Згодом зусиллями Б. Комара до читача приходять епістолярій В. Земляка, його вікопомні романи «Лебедина зґрая» та «Зелені млини» (К. : Дніпро, 1984) та інші твори.

У 1979 р. Бориса Комара висувують на здобуття премії імені Лесі Українки. Ґрунтовні розвідки про творчий доробок прозаїка друкують М. Мар'янівський («Літературна Україна»), М. Слабошпицький («Радянська освіта»), М. Славинський («Друг читача»). Та високе звання Лауреата письменник здобув лише у 1984 р., коли до читача прийшли фантастична повість «Мандрівний вулкан» (К. : Веселка, 1980) і документальна — «Дорога через пекло» (К. : Веселка, 1982), а доробок Б. Комара був високо поцінований В. Бичком і В. Моренцем на шпальтах «Літературної України» та в профільному щорічнику літературно-критичних статей про дитячу літературу «Література. Діти. Час».

У 1988 р. до шістдесятиліття Б. Комара «Веселка» видала двотомник письменника «Вибрані твори» із ґрунтовною передмовою В. Моренця. Глибокими вдумливими статтями вітали ювіляра колеги по перу та критики.

У подальшому й досі відомості про долю та творчий доробок Бориса Комара входять фактично до всіх літературних енциклопедій, довідників і хрестоматій (поряд із низкою творів письменника). Його твори активно досліджуються вченими (О. Будугай, Н. Сидоренко та ін.). Письменник нагороджений медаллю «Почесна відзнака» Національної спілки письменників

² До цього матеріалу письменник повернеться лише через десятиліття, створивши не менш документальне, але більш художнє полотно — повість «Дорога через пекло» (К. : Веселка, 1982).

України за вагомий внесок у відродження духовності та особисті досягнення в літературній творчості (2006 р.), ювілейною медаллю «65 лет победы в Великой Отечественной войне» (2010 р.) Та найважливіше, як засвідчує давня й щира шанувальниця таланту Б. Комара, відомий педагог і дослідниця дитячої літератури А. Мовчун: «Борис Комар — людина чуйна, вразлива він тонко реагує на красу, сповідує естетику людських стосунків. Навіть у зрілому віці письменник зберіг щось дитяче, безпосереднє» [14, с. 53].

За словами В. Костюченка, у своєму розвитку Б. Комар «...еволюціонував від окремих фактів і вчинків (у перших творах) до узагальнення: типових характеристик, типових обставин, проблем широкого громадянського звучання. Випробував себе як реаліст у жанрі оповідання, казки, повісті з історичного минулого» [10, с. 221]. Тематично доробок прозаїка теж досить розмаїтий. Він пише твори, присвячені проблемам школи і дитинства та подіям Другої світової війни, далекому минулому і сьогочасним фантастичним пригодам.

Найширше у творчості Б. Комара представлена **тема школи та дитинства**, що здавна має потужну традицію в українській дитячій літературі (від І. Франка і С. Васильченка до В. Нестайка та Н. Бічуї).

Автор знаходить у цьому різноплановому багатоглосі власне звучання шляхом невпинного доопрацювання вже створеного та накопичення й примноження набутого досвіду. Поступово розрізнені образи й сюжети, хаотично вихоплені письменником із життя дітей у різний час та зафіксовані в окремих оповіданнях, зливаються у його уяві в стрункі цілісні художні системи, поєднані спільністю етичної та дидактичної концепції автора та, формально, — оповідачем. На думку В. Костюченка: «...письменник поступово від опису миттєвостей прийшов до широких суспільних узагальнень. Його герої навчилися помічати зло і вже знають, як протистояти йому» [10, с. 219]. Таким чином, збірка оповідань «Незвичайне полювання» (1956 р.), обростаючи все новими оповідями поступово формує повість «Ключі» (1962 р.), що згодом трансформується у повість «Диваки» (1974 р.), а збілочка оповідань для малят «Босонога ватага» (1958 р.), «добравши» низку оповідей та поєднавши їх фігурою оповідача перетворюється на повість «Бджолиний мед та ще **двадцять** оповідань учня четвертого класу Романа Зайченка» (1976 р.), яка, в свою чергу, продовжує розростатися аж поки не стає у 1985 р. повістю «Бджолиний мед та ще **тридцять** оповідань учня четвертого класу Романа Зайченка». Та, оскільки кожна «оповідка» в цих повістях Б. Комара є твором із самостійним значенням, у подальшому й досі вони живуть власним життям і продовжують входити до розмаїтих збірників, хрестоматій як окремі оповідання.

Слід визнати, що з часом не лише підвищувався художній рівень даних творів, а й спадав їх соціальний пафос, оскільки автор свідомо уникав окремих історій, які б могли викликати заперечення у влади. Так, у «Диваках» батько-

п'яниця став не колишнім головою колгоспу, а бувшим районним рибінспектором. Адже то був час, коли «...партія не допускала, щоб у літературі керівних працівників, особливо ж комуністів, змальовували негативно. Ось на угоду цій партійній примсі й зроблена зміна» [10, с. 218].

Одночасно з текстами, змінюється їх сприйняття читачем і критикою. Якщо, В. Костюченко перевагою ранніх оповідань Б. Комара вважає те, що автор «...хоч не піддався оспівуванню «радості праці», як інші письменники» [10, с. 217], то В. Бичко все ж відзначає у них «...дотепне змалювання дитячих психологічних портретів. Письменник, хоч і скупю, але цікаво вдається до гумористичних засобів» [2], пишучи про «Диваків» і «Бджолиний мед», той же В. Бичко уже докладно аналізує глибинні чинники формування характерів персонажів, вказує, що автор: «...подає не фотографічні кадри, в яких отак, як у рамках, «замикаються» ті чи ті вчинки, ті чи ті події життя школярів, а всебічно змальовує процес зростання людини, змушнення її характеру» [2]. На його думку, найважливіше, що автор «...показує кожного свого персонажа в дії, і його поведінка, його позиція в тій чи іншій ситуації і приводить читача до розуміння людської натури в цілому. ...Атмосфера трудового напруження, доброзичливості, правди і вимогливості — ось що робить з «вільних» і ніби ні від кого не залежних «диваків» господарів соєї поведінки, чесних і працюючих, розумних і відповідальних за власні вчинки» [2].

Думку В. Бичка підтверджує та розвиває сучасна дослідниця О. Будугай, яка обґрунтовано доводить, що герої письменника «...прагнуть і фізичної, й творчої свободи. Ці герої діяльні й спрямовують зусилля на пізнання світу, гартування характеру. Цій діяльності властивий своєрідний дуалізм, причиною якого є єдність і боротьба двох начал: продиктованого суспільними вимогами й закладеного в людині самою природою. Виховані на засадах колективізму, діти намагаються бути корисними людям, школі, рідному селу чи місту. Але при цьому кожен із них прагне у всьому хорошому бути першим, здивувати чимось однолітків і дорослих, якось виявити свою індивідуальність» [3, с. 69].

Повість «*Диваки*», «...твір із несподіваними сюжетними поворотами, вигадливими подіями, одне слово, з тою такою необхідною для дитячої книги інтригою, що має привернути навіть найнепосидючішого читача» [22, с. 167], з'явилася на світ 1974 р. у видавництві «Веселка» в оформленні реалістичними емоційними малюнками А. Паливоди та обкладинкою Є. Котляра. Це відверта розповідь про дорослішання як складний, але й захопливий процес входження дитини до світу дорослих. Письменник розважливо спокійно, а подекуди й іронічно, епізод за епізодом, показує буденне життя хлопчаків із села Лепехівки — «високого, гінкого, довгоногого і довгорукого» Миколи Петренка та «кругленького, низенького, точнісінько як пташеня-пуцьвірінок» Сашка Антонюка. На пряму паралель цієї пари зі славнозвісними Дон-Кіхотом і Санчо Пансою письменник вказує на самому початку оповіді вустами ключового для розуміння повісті персонажа — Валентини Михайлівни. Гадаю, зроблено це, аби наголосити важливість і загальнолюдську значимість морально-етичних

проблем, порушених у творі, та вивести читача з-під оманливої зовнішньої простоти дитячих історій на обшири їх глибинного філософського прочитання. Цьому слугує також зміна назви твору. Якщо перша — «Ключі» — буквально й однозначно прочитувалася з контексту повісті (вчитель «підбирає ключі» до дітей), то остаточно — «Диваки» — виступає символом певного покоління, життєвої позиції, що має свої корені та розвій (пригадайте героїв В. Шукшина, Гр. Тютюнника, В. Земляка). Йдеться не про дітей (бо їх доречніше назвати шибайголовами чи пустунами), а про ВСІХ «дивних» (чи такі «дивовижних»?!) героїв повісті — «неправильну», але справжню вчительку Валентину Михайлівну, «звичайного», але небуденного діда Артема, навіть про «поганого», але доброго батька-пняка Павла. Б. Комар підштовхує читача заглибитися в оповідь, побачити за поверхово однозначним — складне, за зовнішнім — внутрішнє, по-справжньому осмислити буття живої людської душі.

Головні герої «Диваків» — «здивовані життям, чутливі до кожного його прояву, вразливі та нестримні у вимогливій своїй допитливості» [15, с. 8] хлопчачки, які зазнають непростой еволюції завдяки появі в селі нової вчительки, в «...педагогічній етиці якої на першому місці стоїть виховання добротою, повага і вимогливість до тринадцятилітньої людини» [23]. Водночас, читач бачить Миколу та Сашка у стосунках із розмаїтим оточенням (родиною, друзями, односельцями) та у найрізноманітніших ситуаціях — від протистояння вчителям і крадіжок із колгоспного саду, до трудових зв'язів і героїчних вчинків включно. Власне, усе це в сукупності і творить із хлопців Людей, заставляючи — вибір за вибором, вчинок за вчинком — відповідальніше і з більшим розумінням (отже, «доросліше»!) ставитися до оточення та власних дій, слів і думок. Цю зриму «тягу дорослішання» в героях повісті відзначають усі дослідники. Так, В. Неділько вказує, що хлопці «трохи бешкетувати — але хіба ж це головне в дитині! Прагнення прислужитися людям, працьовитість, чесність і сміливість — ось чим визначається характер хлопців» [16, с. 56]. О. Будугай підмічає в епізодах із кіньми («шанобливе ставлення до коней передалося дітям від старших поколінь») «залишки козацького виховання» [3, с. 72], а П. Загребельний констатує, що герої «...вже змалку всіма силами своєї душі тяжіють до великого життя, до світу дорослих» [8, с. 265]. В. Моренець, узагальнює: «Пригодницький і бешкетний світ дітей цього віку не замкається у собі, не вичерпується розвагою чи витівкою — він злитий із життям дорослих, їхніми турботами і працею, бо ж погляд дитини завжди звернений на старших». На його думку, саме таке поєднання дитячого світобачення і реальних життєвих проблем «не лишає місця жодному спрощенню», а, відтак, пафосом повісті є «...перемога дітей над своєю «малістю», утвердження високих людських принципів, обстоювання яких починається від найпростіших речей» [15, с. 8]. Цікаво, що і юні читачі, від першої з'яви книги без жодних підказок розуміють, що «...бешкетництво й дотепні вигадки — то далеко не найголовніше в героях. А найголовніше в них — повага до старших, постійна готовність прийти на допомогу і справді щира, зворушлива дружба...» [12].

Серед дорослих персонажів повісті найбільше увагу привертають протилежні за віком і статтю, але єдині в сковородинівській «сродності» обраній праці та людинолюбстві юна вчителька Валентина Михайлівна та старий садівник Артем. Ці двоє постійно присутні в житті хлопців: щодо них Миколка з Сашком звіряються у своїх вчинках і думках, з ними сперечаються подумки і радяться у житті, від них чекають оцінки своїх дій та допомоги. Водночас, саме ці дорослі персонажі найбільш дитинні за своєю природою.

«Молоденька, а, видно, розумна й сердечна» Валентина Михайлівна при першій появі не справляє на хлопців жодного враження: «...три вершки од горшка, хіба що чемоданчик узяла, штани на себе натягнула, щоб дорослішою видаватися...». Та поступово «дивна нова вчителька» повністю перебирає на себе увагу дітей. І не тому лише, що «...скільки їй Микола заподіяв усяких каверз, вона йому все прощає. Не зовсім, правда, завжди або висміє, або дорікне, але ніколи не зчиняє галасу і нікому не скаржиться». Головне, що учителька завжди поряд зі своїми учнями! Не тільки в сенсі того, що окрім уроків водить їх на екскурсії, буває у школярів дома, спілкується з ними в позаурочний час («Разом із дітьми вона може посміятися, пожуритися, якось непомітно допомогти» [10, с. 219]). Нещодавня піонервожата, підбираючи «ключі» до Миколки й Сашка, пам'ятає, що вона теж «...родом із дитинства, а тому переконана, що його світ — мінливий, бентежний, сповнений постійного очікування чогось незвичайного, спрямованого у майбутнє, — слід цінувати й оберігати, поважати й шанувати» [25].

Якщо Валентина Михайлівна — нова, «зайшла» людина в Лепехівці, то садівник дід Артем — справжній патріарх роду Антонюків, життя якого тісно переплетене з історією рідного села. На землі Лепехівки піднявся дубовий гай, де кожне деревце посаджене одним із членів цієї великої родини, трудом і мудрістю діда Артема зросли тут розкішні сади, навіть солов'ї співають у селі з його науки та ласки краще, ніж будь-де! Відтак, саме лагідний душею, уважний і чулий до всього живого дід Артем розкриває підліткам затаєну велич і красу рідної природи.

Попри те, що увесь вік «сърбав добро ложкою, а лихого — ковшами», дід Артем — життєлюб і трудар, який і на смертному одрі жалкує лише за тим, що «...так і не наробився...». Ці його слова, що пролунали і як остання сповідь, і як підсумок прожитих літ, і як заповіт нащадкам, стають «камертоном духовного життя» для онука та зрушують щось у душі його батька-пняка [3, с. 113-114].

Серед інших персонажів повісті слід згадати антиподів головних героїв — родину Шморгунів, кожний член якої недобрий по-своєму. Батько — лайливий злодій, старший син Сергій — «прицюцькувате» ледащо, а однокласник Миколи й Сашка «боязкий, але дужий» Олег — невинуватий егоїст. Єднає всіх Шморгунів тяга до легкої наживи (чи слави), завищена самооцінка та вроджені злостивість і брехливість. Це дрібні людиці, які повсякчас намагаються здаватися «великими людьми». Але й тут письменник показує уважному читачеві, що світ все ж вилюднюється. Якщо Шморгун-батько — персонаж

винятково негативний і навіть у чомусь страшний, то образ його старшого сина — вже хіба сатирична карикатура на справжнього сільського парубка. У своїй гордій пришелепкуватості Сергій викликає не так осуд, як жаль. А Олег і зовсім не поступається головним героям твору Миколі та Сашку. Єдина його біда — привита родиною зневага до «простих» людей і вроджене бажання хитрувати. Та, зрештою, хлопець (який, до речі, дуже любить читати, фактично «ховається» у книги від дійсності) знаходить у собі сили вчинити не похитрому, а по-справедливості.

Те саме можна сказати й про ще одного неоднозначного персонажа повісті — Сашкового батька-пияка Павла, котрий теж вилюднює упродовж повісті — від малих перемог (не поміг крадієві, не розтратив «хлоп'ячі» гроші тощо) до врятування ставка під час грози. На думку В. Мельника, письменник «...намагається викликати в читача не лише обурення поведінкою старшого Антонюка, а й розуміння того, що навіть добра людина може збочити, коли втрачає перспективу життя, починає задовольнятися абияким сьогоденням» [13].

У «Диваках» героїв перевиховує та робить «...чутливішими до дружби, товаришування» не хтось окремо, а спільнота загалом [10, с. 219]. На думку М. Славинського, «...письменник зумів вибрати єдино правильний кут зору на дії непогамовних героїв, який і дав змогу розкрити справжнє осердя їхніх характерів. Не засудити, а зрозуміти, не вигнати зі школи — перевиховати, допомогти мрійникам і шаленцям стати щедрішими, добрішими, пробудити в них почуття патріотів, громадян — ось позиція прозаїка». Водночас, і ті, хто вчить дітей «...самі повсякчас складають перед ними іспити на чесність, совістливість, самостійно змінюються, виховуються...» [25].

Отже, головне в повісті те, що Б. Комар не звів «складний рух неординарних характерів до однозначності таблиці множення...», а делікатно, стримано показав, як у взаємодії поколінь діти й дорослі «поступово звільняються від наносного в душах, починають усвідомлювати міру відповідальності за свої вчинки...» [25].

Дещо іншими фарбами, але не менш різнопланово й свіжо змальований світ дитинства у «повній дитячих тасмниць учня четвертого класу Романа Зайчика» [3, с. 62] — повісті Б. Комара для малюків «**Бджолиний мед**», що вперше побачила світ у «Веселці» в 1976 р. Згодом, доповнюючись все новими й новими оповідями, твір перевидавався у 1981 та 1985 роках. Усі видання проілюстровані яскравими, сповненими світла малюнками Л. Гармизи.

Повість «Бджолиний мед» як ніяка інша книжка Б. Комара високо поцінована критикою. Уже перші рецензенти відзначили вдалу форму твору (повість в оповіданнях), його високохудожнє мовне вирішення (доступна для дітей і водночас багата й вишукана мова), а також глибоке знання автором дитячої психології, що в сукупності дозволило письменникові «...уникнути поверхової дидактики і зайвої повчальності. Герой у будь-якій ситуації доходить до суті самостійно, автор акцентує на процесі активного пізнання малюком дійсності, що спонукає і юних читачів до розвитку думки» [19].

«Новою сходинкою в зростанні письменника» назвав твір М. Славинський, наголосивши, що ця «душевна, щира, світла» книга про «турботи, маленькі й великі проблеми, радощі й тривоги дітей проста, лаконічна, густо насичена реаліями сучасності» [25]. До класичних взірців С. Васильченка дорівнює твір Б. Комара В. Костюченко, віднаходячи в ньому «такі ж народні типи, виразні діалоги, гумор і досконалу форму» [10, с. 218]. «Ніжністю та безпосередністю» книги захоплюється А. Мовчун [14].

Як вказує в О. Будугай, повість «Бджолиний мед» побудована за принципом нанизання, що дає змогу «пропонувати навіть молодшим читачам значні за обсягом твори». Автор використовує елементи гумору, налаштовує читача на доброзичливе сприйняття усіх історій героїв повісті. Він «постійно орієнтується на рецепцію читача молодшого шкільного віку... Індивідуалізує мовлення персонажів, вживає виражальні засоби, які допомагають глибше розкрити вдачу героїв» [4]. Твір безпосередньо перегукується з повістю «Диваки». Власне, це один і той самий світ. Тільки побачений, не очима сільського підлітка-шибайголови, а під кутом зору інтелегентного малюка-киянина, якого з попередником ріднить насамперед людяність погляду на життя та безпосередня відкритість перед читачем. По суті повість є «своєрідним художнім підсумком невеликого життєвого досвіду оповідача — учня четвертого класу однієї зі столичних шкіл Романа Зайчика» [3, с. 104]. Це вельми скромна дитина, яка про себе «багато розповідати не буде», зате із захватом розповість про оточуюче та про людей, із якими їй випало стикатися у житті. Відтак, на думку О. Будугай, «Сучасний читач може уявити собі характерні риси хронологічно віддаленого від нього юного адресата повісті, до якого подумки звертався Б. Комар у період написання книги, оскільки вони художньо відтворені прозаїком в образі самого центрального персонажа і оповідача Романа» [3, с. 104].

Про що ж розмірковує, що переживає герой повісті? Це шкільне життя, стосунки у родині, кумедні, але в суті своїй повчальні пригоди з молодшою сестричкою Оксанкою, феєрія розмаїтих перипетій у Калинівці тощо. В основі кожної розповіді — «переважно гострі, з погляду дитини, ситуації, які передбачають вибір поведінки» [15, с. 7]. Відтак, хоча оповідач не має ще значного життєвого досвіду, його вустами письменник не лише дає портретні характеристики, переповідає очевидне, а й за допомогою виразних деталей «ілюструє риси характеру персонажів, наводить приклади вчинків героїв у якихось показових життєвих ситуаціях» [3, с. 105], по суті, повчає.

На думку В. Костюченка Б. Комар свідомо «зайняв позицію стороннього спостерігача». Автор «...не повчає. Сама логіка розвитку подій, ситуація, становище, в яке потрапляє герой, підказують, що так робити негоже». Відзначає дослідник і любов письменника до народних прикмет, які часто «стають основою його сюжетотворення» [10, с. 217].

Попри те, що оповідь іде від імені дитини, інші персонажі повісті не постають пласкими чи однозначними. Так, маленька Оксанка, якою Роман

опікується, є водночас і малим егоїстом (зі своїм вічним «Мені!»), і непередбачуваним непослухом («перевіряючи» плащ чи «тестуючи» варення), і доброю працювитою дитиною (збираючи розсіпані бабусяю груші), і навіть героєм (спасаючи чужого малюка). Цікавими та художньо повноцінними у розмаїтості характерів змальовані також інші діти — вірний друг Романа Ігор, двоюрідні брати і сестри героя з Калинівки тощо. «Автор не ідеалізує дітей, показує їх у сукупності різних рис характеру, які виявляються під час пригод», — зазначає О. Будугай. На думку дослідниці, визначальною рисою повісті є те, що Б. Комар художньо довів, що малюкам не лише «цікаво розповідати друзям про пережиті або почуті пригоди», а що вони здатні й прагнуть «...кинути погляд збоку на свої вчинки й бути самокритичними» [10, с. 106]. І саме ця віра автора в можливості малюків приваблює юних читачів у творі, робить їх справжніми співавторами письменника.

Підсумовуючи спадають на думку чудові слова В. Моренця щодо повісті Б. Комара «Бджолиний мед», якій: «...властива належна культура психологічного малюнка, етична заостреність проблематики, значимість порушуваних питань, пов'язаних зі становленням особистості. В цьому — її дійовий виховний смисл. Однак відтворюваний письменником світ — це і скарбниця народних знань, традицій, народної культури, і гармонія людини й природи, і диво існування, першовідкриття» [15, с. 7-8].

Наступний значний пласт творчого доробку Бориса Комара — художні та документальні *твори історичної тематики*.

Як зазначає В. Панченко, у цій царині талант письменника, який пише передусім для юних читачів, полягає в «органічному вмінні вести розповідь без «дорослої» поблажливості, без панібратства у ставленні автора до своїх героїв: потрібна максимальна довіра до них, готовність до співпереживання, до розмови на рівних» [17, с. 18]. Саме ці риси повною мірою притаманні історичній повісті «Векша», що побачила світ у 1960 р. в серії «Історична бібліотека» Дитвидаву УРСР у художньому оформленні М. Штаєрмана. Згодом книжка двічі перевидавалася «Веселкою» з дещо романтизованими, але динамічними малюнками В. Чеканюка (1969 р. та разом із «Мандрівним вулканом» — 2002 р.), а в 2010 р. вийшла під редакцією та з передмовою О. Гавроша в серії «Українська дитяча класика» видавництва «Грані-Т».

Хоча В. Костюченко вказує, що «історико-пригодницька повість «Векша» звилася в той час, коли творів на історичну тему для дітей не було» [10, с. 221], не слід забувати, що в українській літературі до Б. Комара таки існувала традиція художнього відображення давнини для юні. Згадаймо повість Б. Лепкого «Вадим», твори Ю. Опільського «Іду на вас», «Ідоли пануть» та «Золотий Лев», «Шестикрилець» і «Шоломи на сонці» К. Гриневичевої, чотиритомник А. Лотоцького «Історія України для дітей» і його ж збірку «Княжа слава», «Легенди старокиївські» Н. Королеви та ін. Потребував історичних текстів для дітей і новостворений Дитвидав УРСР (1956 р.).

Попри те, для сучасників поява історичного твору в доробку визнаного «співця шкільного дитинства» Б. Комара була доволі неочікуваною. Так, шануючи «досить щедрий і розмаїтий» таланти письменника, В. Бичко засвідчує: «...несподіванкою здається історична повість «Векша». Несподіванкою, але приємною. Бо написана так само цікаво, як і інші твори письменника» [2].

Натомість, повість із честю витримала випробування часом: уже в ХХІ ст. «твором непроминущої вартості» визнала її Н. Сидоренко у статті «Духовні світи автора й головного героя в повісті Бориса Комара «Векша». Дослідниця наголошує, що «авторові вдалося художньо реконструювати загальну духовну атмосферу епохи та духовні світи персонажів, насамперед головного героя, акцентувавши головну ментальну рису — антеїзм — та переростання її в усвідомлений патріотизм» [20, с. 588].

На наш погляд, зануривши письменницьке «Я» в глибинну течію народної пам'яті, саме повість «Векша» кристалізувала у собі все краще, природно істинне в таланті Б. Комара. Як ніде інде проступив у ній визначальний для світогляду Бориса Опанасовича несхитний кодекс честі «простої» людини та збережена письменником у родовій пам'яті народнописенна структура світовідчуття, «мовна партія» українства в тисячолітньому творчому наспіві людства... Тому є всі підстави вважати «Векшу» не просто «...зафіксованим на папері відображенням життя людей часів Київської Русі в різних його проявах», а насамперед своєрідною скарбницею, де «...зберігаються моральні істини, де відбувається боротьба добра і зла, краси і потворності, жорстокості і милосердя, де подається готовий різнобічний матеріал до виховання тих чи інших моральних якостей» [1].

Водночас, «Векша» — твір простий і, сказати б, незамутнений. У повісті органічно співіснує дві рівноцінні складові — пізнавальна та пригодницька, а структура художньої оповіді тяжіє до казки. Це лінійна розповідь про пригоди й поневіряння древлянського хлопця Микули на призывсько «Векша» («білка»), якому випало попливти з купцем до Царгорода, втрапити в половецький полон і бути проданим в рабство, служити при царському дворі й втекти, самотужки подолати гори та перейти пішки Болгарію вздовж Дунаю, займатися рибним промислом на Дніпрі та стати пліч-о-пліч з охоронцями Русі на сторожовій заставі. Зрештою, герой повертається на батьківщину і читач прощається з ним на порозі дому коханої... Як і в казці, батько «віддає» сина в чужі руки (київському гостеві Куделі), у відповідності з казковою традицією герой переживає низку перетворень-випробувань, ставши зрештою справжнім воїном із яким спілкуються, якого потребують і візантійський цісар, і князь київський. Як і в казці, парубок віднаходить, втрачає і знову виборює своє кохання, свою істинну винагороду — Яну. Та, як точно підмічає в своєму дослідженні А. Скрипник, читача притягує не так «романтичний та давньочасний» сюжет повісті (бо можна вибудувати сюжет ще неймовірніший!), як «...винятково гармонійно до змісту знайдена стилістика повістування, лад мови, її лексична свіжість, де там і там виблискують слова, призабуті літературою, приказки та

примовки, афористичні вислови аж наче викарбувані, настільки вони вирізняються місткістю лаконічного вислову...» [22, с. 167].

Фольклорні витоки естетики повісті підтверджує й те, що впродовж твору герої залишаються незмінними. Обставини й люди впливають на їхні навички, кругозір, спосіб дій тощо, але не торкаються суті характерів, не провокують відчутних внутрішніх змін. Скрізь і повсякчас герой — ідеальна природна добра «проста» людина, щастя якої полягає в її абсолютній певності у правильності та незмінності обраних моральних констант («...герой пройшов безліч випробувань, але «не огрубіла душа юнака, що цілком могло б статися на такій тяжкій дорозі. Навпаки, з усіх своїх (на межі зі смертю!) пригод виніс він несхитну віру в добро, сердечність друзів, надію на краще» [22, с. 167]). Векша сильний не розумом (частіше його довірливість і недалекоглядність вражає) і навіть не фізичною силою (заявлена *de facto*, вона виявляється зазвичай у побіжних, не наголошуваних автором епізодах), а своєю добротою, поступливістю та розважливою селянською статечністю, яка не знає зради чи підступу. Характер героя незмінний упродовж оповіді, бо незмінні, «вічні» цінності, які його творять і визначають. Тому усі без винятку дослідники порівнюють Векшу з легендарними героями та народними богатирями. Скажімо, В. Костюченко вважає, що «Векша змальований у стилі народних богатирів: він сильний, кмітливий, любить свою землю і стоїть на сторожі її інтересів» [10, с. 221]. Так само й В. Моренець стверджує, що «...розповідь про древлянина наближається до художньої легенди, вона повна несподіваних подій і величних, оповитих серпанком часу постатей» [15, с. 9]. Свою тезу дослідник розгортає, аналізуючи образ Векші як такий, що «...належить своїй конкретній добі, а разом із тим близький і нашому сучаснику. Векша — образ історичний (у способі життя і формах мислення), але він же — і легендарний... Молодому читачеві... імпонує виняткова сила Векші, його спритність і мужність. Але й не менше імпонує йому... не знаюча відступу правдолюбність героя. Його дійовий патріотизм, висока одухотвореність інтимних почуттів» [15, с. 9].

Справді, Векша постає перед читачем ідеальним красенем-богатирем: «...русочубий, у довгій полотняній сорочці й простих латаних ногавицях здоровецький молодик ...видавався просто-таки велетом. Гінкий, широко раменний, дужі груди випинаються з-під сорочки... Ніс прямий, чоло рівне, високе, верхня губа вже почала засіватися густим чорним пушком». Юнак має всі чесноти справжнього чоловіка: вправно полює (на птахів із очеретиною, на рибу — з остенем), вміло править кіньми, невтомно орудує веслами та сокирою, швидко та на найвищому рівні опановує воїнським мистецтвом й, водночас, гарно плете вінки й танцює, вміє поводитися у всякому товаристві й давати собі раду за будь-яких обставин. Та від початку в хлопцеві дивним чином переплетені дідова «нерозважлива» спрага чину («не журився, що грецький меч відтяв йому вуха. Зате скільки бачив...») і батьків «здоровий» глузд («вважав те вигадками, бо ж люди звідти жebraками й каліками вертаються», «всі вони в ноги

кланяються, а за п'яти кусають»). Тому Векша може бути як беззастережно довірливим, так і глибоко затаєним, захоплено милуватися світом, що йому відкрився, і до одурі, до фізичного болю на рівні тактильних спогадів («По отчині і кості плачуть»), тужити за батьківщиною.

У межах народнопісенної традиції змальовано й обраницю Векші — Яну. «...рослава, білолиця, кароока, з довгою товстою косою й густими смолянистими бровами» дівчина своєю красою допомагає батькові знайти покупців на його стріли, бо помилуватися нею сходяться кращі воїни та мисливці. Та характер дівчини залишається ледь окресленим. Власне, це й не характер, а швидше символічне втілення традиційних «парубочих» прагнень — напрочуд красива, домовита і роботяща (доладно вбрана, має в достатку вишиванок, що їх дарує хлопцеві), чуттєва (гарно співає й танцює) та самовіддана (передчуває недобре, вірно чекає) дівчина, спроможна беззастережно вірити та бути надійною опорою чоловікові.

Традиційно для поетки Б. Комара окрему художню функцію у творі покладено на образи дідів, які виразняють для юного читача провідну в повісті ідею природності та всесилля любові до рідної землі. Упродовж твору розгортається духовне протистояння, (власне, — боротьба за душу Векші) між життєвими позиціями його дідуся, котрий зняв шори безвихідної буденності з духовного зору онука, та діда-пастуха з Болгарії, котрі сповідують ідею нерозривного зв'язку людини з батьківщиною («Добрий син ніколи не забуде свою отчину-матір»), з поглядами старого пристосуванця-варяга («Рідна земля й домівка... в людини там, де їй ліпше живеться»). Власне, весь шлях Векші у повісті — одне неперервне обстоювання життям і вчинками правоти перших.

Б. Комар не ідеалізує минуле та (що мало властиве історичним творам радянської доби для дітей) не приховує ні позитивних рис у представників так званих «панівних» класів, ні негативних — у середовищі «трудящих мас». Відтак, його київський гість Куделя — не лише спритний, підступний купець, а й широко обізнана людина, чудовий співрозмовник і вправний кухар, візантійський царевич Феофілакт — залюблений у коней юнак, здатний широко шанувати простого воїна, а київський князь Ігор — мудрий і далекоглядний, хоча й жорстокий і самолюбивий, володар. Натомість, товариш Векші холоп-сирота Пуята — ласий на дармовий хліб, брехливий і лякливий юнак, а Любен і його рибалки не цураються чарки тощо. Хоча має рацію К. Ходосов, коли, висловив сумніви щодо художнього рівня розкриття образу князя Ігоря: «...показаний з одного боку як патріот землі Руської, мужній і хоробрий воїн, захисник рідної батьківщини; з другого ж боку — він представник свого класу, що не виявляє співчуття до бідного народу, гордий і невідступний. Проте, як мені здається, цей образ трохи схематичний, його слід було б поглибити» [26].

Відверто негативно змальовані в повісті лише печеніги: у побуті (опис табору), у розбоях і битвах Б. Комар зображає їх аморальними, дикими, позбавленими будь-яких чеснот ворогами впорядкованого світу як такого. Завдяки такій акцентуації ще виразнішою й мерзеннішою стає для юного читача

підступна зрада Русі Візантією (бо не може бути величним той, хто домовляється з такою мерзотою) та глибшою й всепоглинаючою — людяність самого Векші (подумки щиро просить прощення у дружини й діток вбитого ним половця). Не надто поблажливий автор і до найманців-варягів (викрадають Яну, займаються работоргівлею тощо) та візантійців (зовні пишне та розкішне, їх життя позбавлене щирої людяності та сповнене затаєним страхом).

Отже, «грунтовна обізнаність з історичним матеріалом, глибоке соціологічне мислення, уміле використання реалій далекої епохи», а також врахування своєрідності «психіки дитини, її різнобічних зв'язків і відношення з дійсністю», дали змогу письменникові створити художнє полотно, спроможне відкрити перед юним сучасником далеке минуле. Художній світ «Векші» принципово безмежний у часі й просторі, «...повний невичерпних можливостей і незліченних шляхів. Історична дійсність у повісті змальовується перспективно, у розгортанні, в русі, і точкою, з якої вона оглядається, є психологічна орієнтація читача старшого шкільного віку на сприйняття історії» [1].

Іншою гранню історичної проблематики творчості Б. Комара стала документальна проза про часи Другої світової війни.

Автор взявся за цю тему лише двадцять років опісля, маючи за плечима чималий життєвий і літературний досвід. І зробив це опосередковано, у документальних межах чужої долі, а не як більшість — шляхом автобіографічного письма. Документальна повість Б. Комара «*Поворотний круг*», яку В. Костюченко вважає однією з кращих у веселчанській серії «Юні герої» [10, с. 219], а В. Бичко — «одним із найкращих творів письменника» [2], побачила світ 1969 р. зі скупими, але виразними малюнками О. Талієва. По тому вона ще двічі перевидавалася: у 1975 р., та у 1989 р. (з ілюстраціями Ю. Золотова).

Свою назву повість отримала під впливом прямої конкретики описаних у ній подій — хлопці зруйнували у депо поворотний круг. Водночас, вона апелювала до вузької радянської символіки — події відбулося «...у ті дні, коли Сталінград став «поворотним кругом» для гітлерівської воєнної машини» [11]. Нині назва твору прочитується швидше як алегорія вічного повернення і неминучої сплати вищого боргу — своєму родові, землі, Творцеві в собі.

Ніби приховав від чужого ока щемкий невигойний біль власної душі за описом життя і подвигу своїх земляків і ровесників на час окупації — Анатолія Буценка, Івана Сацького та Бориса Гайдая, які зіпсували поворотний круг у депо станції Лубни і тим самим зірвали на півтора місяці виїзд 12-ти поїздів. Документальне підґрунтя надало творові «правдивості, високого патріотичного звучання» [24]. А власний окупаційний досвід автора («І ще додалося до нього своє — вистраждане, пережите за роки окупації...») забезпечив «зігрітість» особистим, наповненість власними почуваннями», що, на думку М. Слабошпицького, «художньо окрилюють документ, посилюють його емоційну напругу. Оце, певно, і є випадок, коли автор не перетворюється на утриманця конкретного матеріалу, а, пропустивши його крізь власну душу, робить матеріалом літератури» [23].

Твір відразу викликав широкий інтерес читачів і жвавий відгук серед рецензентів і критиків.

Насамперед, у вічі впадає складна часопросторова структура тексту (метод паралельного монтажу): дія одночасно розгортається у фашистській катівні упродовж останньої доби життя хлопців і в різних місцях у недалекому минулому, що передувало тому. Така форма дає змогу письменникові, зосередивши увагу читача на героїчному протистоянні підлітків із гестапівцем, водночас розповісти про мир і війну, якими їх побачили й пережили ці хлопці, про людей і події, що зробили можливим їх подвиг (чи такі — не залишили їм вибору окрім героїчної смерті?). На одному плані оповіді закатовані діти опиняються у затишних умовах «спеціального утримання», оточені «співчуттям і запопадливістю» земляка німецького походження Пауля Вульфа, який прагне «зарадити їх лихій пригоді». На іншому — в лінійній послідовності розгортаються події з життя героїв в останні довоєнні дні та перші місяці війни, а також окремим сюжетом розповідається про героїчну «відповідь» старшого покоління на нестримний виклик юні (машиністи Нестор Малій і Петро Миронченко переводять стрілки, підривають ешелон із паливом і, зрештою, гинуть разом із підлітками). М. Малець відзначив, що подібна композиція дала змогу письменникові відмовитися від «...максимальної «експлуатації» гострих ситуацій» і втілити завдання «набагато важче, ніж просто створення літопису бойових вчинків», — зосередити увагу на «останній, смертельній сутичці юних звиязців із ворогом, сутичці, яка відбувається ... в душах персонажів» [11].

Нині найціннішим у повісті видається відверте, до болю правдиве у деталях і достовірності описуваних ситуації змалювання перших тижнів війни та окупаційних буднів. Раніше рецензенти вказували, що «враження життєвої вірогідності й правдивості» твору виникає насамперед завдяки «пильній фіксації життєвих деталей і скрупульозному просвітленню побудників тих чи інших дій персонажів» [11]. Письменник вміло маскує за дидактичними висновками відверто викривальні розповіді про пресловуту шпигуноманію, що заповонила країну («пильний» Борис із товаришами вистежує та захоплює в полон військового кореспондента), в яскравих динамічних картинах передає розгубленість людей, які відмовляються вірити очевидному (картини появи фашистів під Лубнами). Беззастережно правдивий Б. Комар і в змалюванні трагічної долі оточенців («із кожної скирти як джмелі лізуть») і полонених («голі, босі, зморені»). Невигадуваною повнотою справжньої достовірності віє від картини підгодовування в'язнів, яким діти розкладали вздовж дороги слідування колони огірки, яблука чи, як герої повісті, котили просто під ноги конвойованим стиглі гарбузи. Так само жахливий своєю буденною докладністю опис Хорольського табору для військовополонених тощо.

Слід віддати належне і тонкому, художньо довершеному змалюванню письменником психологічних станів і зламів у героях. Скажімо, при першому зіткненні з окупантами, підлітка більше вражає їхня охайність, ніж рів із

розстріляними поряд із сервірованим столиком. Хлопець широко дивується в душі, що лише вчора він страшенно прагнув бути відважним капітаном, а сьогодні чи не стократ сильніше хоче задушити людину своїми руками. Вражаюче точно письменник передає спалах щирої гордості за таку свою реакцію у душі Толі: «...зважився задушити... радість від того, що не побоявся, що переміг у собі страх, війнула в душу кипучою хвилею бадьорості й сили...». Так само художньо достовірно й вмотивовано описано, скажімо, мимовільну зраду Володі чи невмотивовану радість Кривої Дуськи від усвідомлення, що німці «...зовсім не моторошні, а такі... ну такі ж, як і наші... як оце ми» тощо. Але окремі рецензенти, визнаючи, що письменник справді «змушує читача пильно приглядатися не лише до своїх головних персонажів, а й до другорядних», та що загалом більшість із них «уявляються зримо, виразно», водночас вважали, що виписані вони не належно: «...коли з авторської волі ми простежуємо їхнє минуле, то образи іноді починають бликнути, повиватися туманом неконкретності» [11].

Хоча, ще В. Бичко визнав, що «Б. Комарові вдалося показати ворога сильним, умілим, хитрим і підступним» [2], у повісті напрочуд мало власне негативних персонажів. Вороги змальовані швидше як «тьма» у літописних текстах: вони не діють поодинці, а поглинають собою все, дороге й рідне героям. Тим вагомішими є ті окремі з них, які опинилися на першому плані письменницького задуму. Гадаю важливо, що це — власне не німці, а вихідці з цієї землі, фашисти не за народженням, а за життєвим вибором. Найяскравіший персонаж у цьому сенсі — «маленький чоловічок із пов'язкою на правому оці» — Циклоп — слідчий управління Пауль Вольф, який народився і виріс у Лубнах, вимушений був полишити тут родовий масток, а тепер повернувся, сподіваючись відновити status svo. Його долю автор простежує змалку й до нині, психологічно мотивуючи непогамовний гонор героя та його схильність до витонченого підступу. Водночас, важко не помітити, що Вольф насправді глибоко укорінений в місцевий ґрунт і, можливо, тому (нехай лише у формі ворожої провокації) письменник довіряє саме йому розповісти підліткам правду про репресивні дії енкаведе щодо українських націоналістів, вимушену зміну прізвищ їхніми родичами та відмову від рідних.

Колоритно змальований також пришелепкуватий, але хитрий і добре налаштований на власне комфортне виживання Васько з базару. Цей недалекий, але верткий пристосованець точно знає, на чому можна заробити що в мирний час, що в роки лихоліття. Він спішить обікрасти магазини раніше за фашистів, при першій нагоді викриває сховок Тараса тощо.

Та основна увага письменника, звичайно, зосереджена на постатях головних героїв твору. Саме у їхніх рисах рецензенти розгледіли перегуки з попередніми творами Б. Комара: «Герої «Поворотного круга» — такі ж «диваки, нерозлучні друзі, що любили помріяти й побешкетувати» [25]. Читач бачить підлітків у несхитному, інколи буквально камінному (зосереджені на собі, майже безслівні, малорухомі) протистоянні Вольфові. «Слідчий-

гестаповець мобілізує всю свою хитрість, щоб зламати хлопців (того намагається підкупити удаваною людяністю, того залякати, тому заронити в душу отруту фальшивкою, буцім-то його батька більшовики розстріляли як ворога народу), але всі його запитання «чому все те сталося» і «як сталося» розбиваються об мовчанку. І тут же, після сцени кожного допиту — ретроспективний наплив. Ми разом з героями повертаємося то в мирний час, то в злигодні окупаційної ночі, узнаємо нові й нові штрихи характерів відчайдушного, переповненого енергії Бориса Гайдая («люблю швидкість»), по-селянськи прямодушного і справедливого Івана Сацького й розважливого Толі Буценка, щоб наприкінці, в останню свою ніч постали вони перед нами на повен зріст — різні вдачею, але однакостайні в ненависті й нескореності» [11]. Жоден із них не постає в минулому зразково-показовою дитиною, усі мають розмаїті вади, починаючи з неоднакового розміру вух і закінчуючи організацією вуличних бійок. Але кожен із хлопців у інтерпретації Б. Комара — окрема, не схожа ні на кого іншого індивідуальність (за В. Бичком, «...виступають з власними, чітко окресленими характеристиками» [2]). Так, шанувальник шахів, історії та географії Толя Буценко на прізвисько «Чапай» вирізняється товариськістю, очлює «Місто» у вуличних боях, грає в компанії на баяні та катає охочих на батьковому мотоциклі. Протилежністю й, водночас, доповненням йому виступає запальний і нетерплячий, сповнений непогамовною енергією Борис Гайдай. А Іван Сацький на прізвисько «Наливайко», хоча теж «велика видумляка» (змайстрував велосипед із прядок тощо), — більш розважливий, простодушний, відданий ідеї справедливості як вищої міри правди. В. Моренець справедливо наголошує, що промовисті прізвиська, які взяли собі хлопці в дитинстві, — знакові: «Захоплення величними образами багато в чому визначає їх вчинки, разом із тим воно свідчить про ті риси характеру, які вже склалися і стали моральною основою світогляду цих підлітків...». Навіть така, здавалося б незначна деталь, художньо доводить, що їхній подвиг є «...логічним виявом, реалізацією сформованих життєвих принципів» [15, с. 8].

Повість пересипана розмаїтими вставними епізодами, окремі з яких набувають форми притч і тим суттєво посилюють загальнолюдський пафос звучання твору. Окремі внутрішні монологи персонажів переростають у своєрідні філософські діалоги людини з Вищим у собі, як от роздуми Нестора Малія: «Діти безпосередніші за дорослих, вони прямолінійніші. Ох, ця обачність похилого віку! ...ті машиністи, паровози яких тепер у полоні у Лубенському депо, не поженуть навіть порожні состави... тепер їхнє сумління не потерпає — виручили діти... так, діти почали... вони мовби сказали нам: «Ось ми вам трохи підсобимо. Тепер за вами слово...».

Має сенс В. Моренець, стверджуючи, що «висока духовність, значимість короткого, але повнокровного життя юних героїв визначають оптимістичне звучання твору» [15, с. 8]. «Поворотний круг», попри беззастережну трагічність описаних подій, не викликає у читача почуття відчаю чи гіркого розчарування.

Це життєствердна і світла повість про людей, які любили жити і насправді ЖИЛИ, не розбазаривши на дріб'язок жодної миті відпущеного їм долею часу.

Наступна книжка Б. Комара, пов'язана з подіями Другої світової війни, теж спершу побачила світ у серії «Юні герої». У 1972 р. «Веселка» видала зроблений Борисом Опанасовичем літературний запис спогадів про інтернаціональне підпілля колишнього в'язня концтабору Бухенвальд киянина Євгена Ніколашина — «Стежка, знайдена у п'їтмі» з ілюстраціями Я. Левича. А через десятиліття з'явилася документальна повість *«Дорога через пекло»*, яку в 1982 р. опублікувало видавництво «Молодь» у стриманому художньому оформленні Б. Плюти.

Розповідаючи про цей твір у своєму нарисі про дитячу літературу ХХ ст., В. Костюченко не певен у його актуальності: «Таких книжок, як *«Дорога через пекло»*, зараз сотні. Але чи є на них попит, як колись був?... Переболіли болі. Затуманилися далями» [10, с. 221]. Доля правди у його сумнівах є. Але так само правий і В. Моренець, стверджуючи, що ця повість — «гїмн людині, сила гуманістичних переконань якої долає саму смерть», «новий етап творчої еволюції письменника» і «широке соціально-історичне полотно, засноване на документальних фактах» [15, с. 10].

Чотирнадцятирічний герой твору, як і герої *«Поворотного круга»* та сам автор, мимоволі опиняється на окупованій ворогом території, а згодом потрапляє до Німеччини. Спершу підліток працює у родині дрібного землевласника та, через непоступливість і «язикатість», втрапляє на військовий завод, а звідти — до Бухенвальду. Як і в попередньому творі. Б. Комар розгортає перед читачем зримі, докладні та (що нині найважливіше!) безумовно правдиві картини побуту окупованого Києва, фермерської Німеччини за фашизму, заводу та концентраційного табору. Водночас, світ його героя ніколи не буває одноплановим. Хлопець кругом зустрічає «своїх» і «чужих», справжніх людей і справжніх нелюдів. Слідом за оповідачем читач закарбує у своєму серці спогади про кмітливих працюючих остарбайтерів Антека та Маришу киянку Раю, про нікчемного бауера Пауля і допитливого малого Гошта, про незборимих в'язнів-підпільників і відважного німця Ернста Гаусмана. І кожен із них по-своєму гартує характер Жені, перетворюючи нещодавнього бешкетника з окупованого Києва на свідомого бійця бухенвальдського підпілля. Художню достовірність і глибину відображення у повісті «...стрімкого розвитку характеру, пришвидшеного формування особистості в екстремальних умовах...» [10, с. 11] відзначив, зокрема, В. Моренець. Також дослідник обстоює той факт, що цей складний як за фактичним змістом, так і за багатогранністю зображуваного документальний твір є не відступом Б. Комара від дитячої літератури, а, навпаки, щирою і своєчасною відповіддю письменника «...на ідейно-естетичні, інтелектуальні запити молоді, відмова від викладання ідей «на тарілочці» [10, с. 10-11].

Ми ж, зі свого боку, можемо лише наголосити, що документальні повісті *«Поворотний круг»* і *«Дорога крізь пекло»* як ніякі інші твори письменника підтверджують справедливність думки В. Костюченка про те, що визначальним у

поетиці Бориса Комара є «...героїчне начало. Від героїчного письменник виводить своє розуміння прекрасного, ідеал людини, що спрямовує розвиток юної особистості, стає предметом наслідування і критерієм етичних оцінок» [10, с. 8].

Ще однією темою у творчості Бориса Комара є **фантастика**. Вміння письменника будувати цікавий пригодницький сюжет і використовувати елементи фантастичного – засвідчила уже повість «Векша». В 1980 р. у «Веселці» побачила світ єдина власне фантастична книга Б. Комара «Мандрівний вулкан», у стриманому художньому оформленні Г. Зубковського. Досліджуючи цей твір, Н. Сидоренко визначила його жанр – «пригодницько-фантастична повість із рисами утопії та антиутопії», а також довела, що за своїми «художніми особливостями та ідейним спрямуванням» він «наближається до прози шістдесятників» [21, с. 79].

В основі сюжету — поширений у пригодницько-фантастичній літературі прийом вимушеної ізоляції героя в незвичайному, невідомому та відрізаному від світу місці. Герой Б. Комара «...відважний, кмітливий, міцний, ... молодий і вродливий...» студент Київського університету, планерист і фотолюбитель Віктор Соколюк випадково потрапляє у жерло «загубленого» науковцями та захопленого пучистами дивовижного винаходу — «мандрівного вулкану», який спроможний рухатися під водою. Уява письменника творить неймовірний світ, який мав би стати райським куточком, проривом вільної людини до нових просторів і можливостей (океан), а, натомість, перетворився на вигадливу в'язницю, де і кати, і в'язні взаємозалежні й тому однаково нещасні. Ця картина однозначно викликає в уяві алегорію радянської дійсності, а «падіння» у це рукотворне пекло з неба головного героя — сходження ангела до «заблукалих душ». Відтак, головне протистояння в творі відбувається не на межі ідеологій (як вочевидь художньо грубо декларує автор), а на межі людяності. Як зазначає В. Моренець, «...багата уява художника дозволяє звести в логічну цілість складні фантастичні лінії сюжету, надати йому актуального, людяного звучання. Власне, людяність як така, «...боротьба за неї та її перемога є провідною ідеєю цього твору» [10, с. 10].

Письменникові вдалося знайти ясні прозорі образи, аби пояснити людяність як єдиний природний спосіб існування. Під дією так званого «гудзика» в'язні вулкана поступово втрачають людські почуття, пам'ять і подобу («В мені щомиті бореться риба і людина, людина і риба... з кожним днем я втрачаю людські почуття, їх стає у мене все менше й менше...»). Зрештою, вони байдужіють навіть до власного існування, хоча не припиняють віддано працювати «на благо своєї нової батьківщини» та «шануватися» перед своїми катами. Але й ті не мають ні спокою, ні радості й так само позбавлені змоги вийти за межі «завойованого світу», бо кожен, хто пробув у вулкані певну кількість годин, уже нездатний жити на поверхні.

Як бачимо, «вулкан», відділений від нормального світу незборним бар'єром неминучих трансформацій у людях, які тут опинилися, з агресивними намірами своїх керівників і тупою покірністю загалу, з виродженням

людського в людях і одиничними випадками спроб вирватися, алегорично аж надто схожий до відсіченого «залізною завісою» СРСР. І тому вищого сенсу й гуманістичного звучання набувають слова одного з героїв, звернені до Віктора Соколока: «Не вулкан, голубе, проклятий, а ті, хто ним зараз володіють».

Ще В. Бичко, вказував, що твори Б. Комара завжди — «...цілком реалістична література без будь-яких навмисних, надуманих, принесених з книжної традиції домішок» [2]. Навіть у суто фантастичній книжці, де є всі ознаки вигаданості, увагу читача захоплює не вигадка як така, а напрочуд достовірні деталі, що роблять її живою та справдешньою. Скажімо, «завмираючи» під дією «гудзика» героїня сприймає позіхання як агресивний знак, старі люди-риби поводяться як справжня зграйка риб, а коли цей «табун» іде на корм потворі, то ні наглядачі, ні жертви не розуміють, що, власне, обурює героя, адже все відбувається природно. Як правомірно зауважує В. Моренець, письменникові вдалося «...зберегти рівновагу між умовністю сюжету і безумовністю почувань і вражень... Тому ідея героїчного протистояння злу і набуває художньої переконливості» [15, с. 10].

Цій самій меті служити і те, що образи негативних персонажів у творі змальовані гротескно, навіть дещо художньо недбало, спрощено. Подібне спрощення характерів загалом властиве письменникові. Але, як обґрунтовано довів В. Моренець, «це завжди спрощення характеру ситуаційного, а не ідейного, це свідоме використання поетики умовності задля доведення важливої морально-філософської тези» [15, с. 11]. З іншого боку, певна байдужість Б. Комара до зображення негатиї в людині частково пояснюється тим, що сила, що «розуміється письменником як краса, — це передовсім духовна незламність і духовне багатство, явлені і в подвигу праці, і в подвигу боротьби» [15, с. 10]. Для нього жорстока, ненависна, позбавлена внутрішньої краси людина — не цікава як об'єкт художнього зображення. Тому позитивні герої повісті більше індивідуалізовані, показані в розвитку. Так, до останку борються за людину в собі колишній бібліотекар Оксана, все ще спроможна любити й співчувати. Так само й Венслав Кручек до останнього намагається зберегти в своїй вмираючій пам'яті таємниці знищеної наукової експедиції тощо. Та найбільш психологічно точно і художньо вмотивовано змальований образ Віктора Соколока. Зокрема, в динаміці й емоційно тонко передано стан юнака, коли він, погодившись на пропозицію пучкистів підірвати їм на поживу кораблі, пробує скористатися випадком і втекти, — у душі героя впродовж короткого часу програвся вся гама почуттів — від сподівання до відчаю, від нервового збудження до істерії тощо. Як і на початку творчого шляху письменника приваблюють «сильні, вольові, духовно багаті натурі» [15, с. 8], чий приклад не розважить читача, а надихне, покличе до вищого.

Загалом, повість «Мандрівний вулкан», попри всю фантастичність описаних в ній колізій, як і всі попередні твори Б. Комара оспівує етичний максималізм людини як єдиний спосіб залишитися Людиною за будь-яких (навіть абсолютно неймовірних!) обставин. Саме такі світоглядні засновки

найбільш зрозумілі та співзвучні вітаїстичному дитячому баченню світу й, водночас, виходять «далеко за якісь певні вікові межі», бо лежать в основі «соціальної свідомості, ... етики нашого народу, його вікових героїчних традицій». Тому письменник, на думку В. Моренця, раз-по-раз «підноситься над дитячим світосприйманням своїх героїв, ... вивищує його і переходить на етичну поліфону великого звучання» [15, с. 9].

Підсумовуючи, серед визначальних рис творчості Б. Комара слід назвати насамперед «гарну, дохідливу і соковиту» [15, с. 11] мову його творів, вишукана природність якої особливо помітна у простих і водночас смаковитих діалогах. Багатство та досконалість цієї мови, де «немає русизмів, вульгаризмів, рясно епітетів, порівнянь, метафор, приказок», де лірика гармоніює з гумором і чути інтонації народної пісні [10, с. 222] була випрацювана не лише за письменницьким столом, а й десятиліттями редакторської роботи (до Б. Комара зверталися з рукописами такі письменники як В. Сосяюра, Ю. Збанацький, М. Чабанівський, В. Земляк [10, с. 222] та ін.).

Ще однією ключовою рисою доробку цього автора є непідробна «залюбленість у дітей, їхній дивовижний світ та неповторне мислення» [6, с. 5]: Як згадував товариш письменника В. Кава: «...Борис Панасович любить і знає дітей, з великою охотою, але й з великою відповідальністю пише про них і для них... відчуваєш небайдужість автора, його щире, батьківське уболівання за долю хлопчиків і дівчаток, прагнення будь-що вивести їх на світлий шлях» [9]. І це останнє, сказати б, бачення перспективи, розмова «на вирість», як ніщо інше визначає творчу манеру Б. Комара. Письменник, на думку П. Загребельного, оспівує «дитинство, не замкнене в своїй самодостатності, а відтворене в усіх його природних зв'язках...», живе, багатогранне й вічно змінне, таке, яким воно постає в творах Л. Толстого, М. Горького, О. Пушкіна та Т. Шевченка [8, с. 265-266]. Відтак, Б. Комар не маліє до своїх читачів, не скочується до прірви сюсюкання чи бездумного «видумляцтва» задля розваги, не замикається в непроникному для дитячої уяви колі мертвої дидактики, а говорить з юним читачем про справжнє, не поділене на «доросле» чи «дитяче» життя. Але кожний його сюжет, кожна оповідь ніби «...підсвічуються поетичністю світосприйняття, замилюванням світом, який нас оточує і, звісно, найперше відкривається у дитинстві» [22, с. 167-168]. Відбувається це завдяки тому, що, за словами В. Моренця, «у прозі Бориса Комара буквально все: конфлікти, оцінки, емоції — динамічно формуються на очах читача. Це світ, що перебуває в постійному становленні, тільки-но вибруньковується, світ у зав'язі... У чому ж тоді роль авторського досвіду?... насамперед, у в а р і а т и в н о с т і рішень, яких життя вимагає від героїв; у недоступному дитині баченні м н о ж и н и шляхів, з яких юний герой обирає власний... Борис Комар володіє талантом подібної непомітної «присутності» у творі, вміє, не затуляючи собою, відкрити перед дитиною великий світ» [15, с. 7].

Завершуючи, доцільно, слідом за А. Скрипник, відзначити неймовірну щирість душі Бориса Комара та його «рідкісну делікатність у зв'язках зі своїми героями» [22, с. 168]. Письменник ніколи не повчає, не бавить і не одурює свого читача, бо завжди щиросердно певен у справедливості та правильності своїх оповідей, оскільки «...пропонує читачеві не художній експеримент, а в доступній формі викладає відстояні, перевірені істини, підтверджені практикою суспільного буття. Мова в його творах іде про те, в чому ми твердо переконані і що хочемо зробити моральним надбанням наших дітей» [15, с. 11].

Борис Комар не дидактик, який може і не поділяти те, чому вчить, а проповідник, який на терезах власної душі зважив кожне своє слово і вірить у здатність своїх читачів змінюватися під його впливом. У цій вірі — витоки делікатності й навіть певного остраху, з яким письменник торкається свого читача, відповідальності перед ним. Можливо, щось у його доробку може видатися нудним чи надто традиційним. Зате ніколи й нічого небезпечного чи не вартого дитини у нього не знайдете! Як древній алхімік письменник досліджує, оберігає і примножує найбільше багатство нашого народу — таємничу, ще не розбавлену рутинною життя есенцію людяності — дитячі душі.

Наталія Марченко,

кандидат історичних наук

1. *Атрошенко Г. І.* Особливості естетичного змалювання історичної дійсності у повісті Бориса Комара «Векша» [Електронний ресурс] / Атрошенко Г. І. , Алексеева Ю. Є. // Наука : [веб-сайт ХНПУ ім. Г. С. Сковороди]. — Режим доступу: http://nauka.hnpu.edu.ua/sites/default/files/fahovi%20vudannia/2010/Literaturoznavstvo_naukovi_zapusku_61_2/15.html. — Назва з екрану.
2. *Бичко В.* Уроки доброти : [про творчість Б. Комара] / В. Бичко // Літ. Україна. — 1982. — 4 лют. — С. 6.
3. *Будугай О. Д.* Аксиологічні та жанрові параметри пригодницько-шкільної повісті для дітей 1960-1980-х років : монографія / Ольга Будугай. — Переяслав-Хмельницький : ПП «СКД», 2009. — 160 с.
4. *Будугай О. Д.* Пригодницько-шкільна повість для дітей 1960-1980-х років : жанрові особливості (О. Огульчанський, Б. Комар, А. Давидов) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук / О. Д. Будугай. — Херсон, 2007. — 19 с.
5. *Воложенінов О.* [Рецензія] / О. Воложенінов // Літ. газ. — 1957. — 11 січ. — С. 3.
6. *Гаврош О.* Дивак із дитячим серцем / О. Гаврош // Векша : повість / Б. Комар. — К., 2010. — С. 4-5 : портр. — (Українська дитяча класика).
7. *Єфімов О.* Борисові Комару — 60 / О. Єфімов // Літ. Україна. — 1988. — 9 черв. — С. 5.
8. *Загребельний П.* В краю дитинства / П. Загребельний // Неложними устами : ст., есе, портр. — К., 1981. — С. 265-267.

9. *Кава В.* Щедрий, ширий талант / В. Кава // Дванадцять місяців. 1978 : наст. кн.-календар / редкол. : О. М. Єфімов [та ін.]. — К., 1977. — С. 90 : портр.
10. *Костюченко В.* Літературними стежками : нарис історії укр. л-ри для дітей ХХ ст. / В. Костюченко. — К., 2009. — 344 с.
11. *Малець М.* Це було в Лубнах / В. Малець // Літ. Україна. — 1970. — 20 берез. — С. 3.
12. *Мар'янівський М.* «Якось одного разу» / М. Мар'янівський // Літ. Україна. — 1979. — 6 лют. — С. 2.
13. *Мельник В.* Цікаво про школярів / В. Мельник // Літ. Україна. — 1975. — 18 лип. — С. 3.
14. *Мовчун А.* Борис Комар : (нар. 1928) / А. Мовчун, Л. Мовчун // Лауреати премії ім. Лесі Українки дітям / А. Мовчун, Л. Мовчун. — Луцьк, 2012. — С. 52-54 : портр.
15. *Моренець В. П.* Світ у зав'язі / В. П. Моренець // Вибрані твори : в 2 т. / Б. Комар. — К., 1988. — Т. 1 : Диваки ; Векша ; Мандрівний вулкан. — С. 5-12 : портр.
16. *Неділько В.* Школяр у сучасному житті й літературі // Література. Діти. Час. — К., 1976. — С. 43-56.
17. *Панченко В.* Сила пам'яті // Укр. мова і літ. в шк. — 1982. — № 3. — С. 8-18.
18. *Педан А.* Як малята перемогли автора / А. Педан // Літ. Україна. — 1965. — 5 січ. — С. 2.
19. *Распутіна Л.* З повагою до читача / Л. Распутіна // Літ. Україна. — 1977. — 8 лип. — С. 3.
20. *Сидоренко Н.* Духовні світи автора й головного героя в повісті Бориса Комара «Векша» // Література. Фольклор. Проблеми поетики : зб. наук. праць. — К., 2006. — Вип. 24, ч. 1. — С. 579-585.
21. *Сидоренко Н.* Жанрова специфіка і поетика повісті Бориса Комара «Мандрівний вулкан» // Південний архів. Філологічні науки : зб. наук. праць. — Херсон, 2006. — Вип. XXXIV. — С. 75-79.
22. *Скрипник А.* Таємниці написаних і ненаписаних книжок / А. Скрипник // Київ. — 2003. — № 7-8. — С. 166-168.
23. *Слабошпицький М.* Джерела доброти / М. Слабошпицький // Рад. освіта. — 1979. — 3 лют. — С. 4.
24. *Славинський М.* З повагою і вірою / М. Славинський // Друг читача. — 1979. — 1 лют. — С. 5.
25. *Славинський М.* Великий світ любові і добра / М. Славинський // Літ. Україна. — 1978. — 27 січ. — С. 2.
26. *Ходосов К.* Векша / К. Ходосов // Літ. газ. — 1961. — 21 берез. — С. 2.

Борис Комар: «Лаю себе за те, що написав небагато»¹

Твори Бориса Комара я пам'ятаю ще з дитинства. Навіть пригадую зелену книжку його вибраних творів і той регіт, із яким я читав його «Диваків». Але цікавість до його прози не минає. От і цього року його історичну повість «Векша» перевидало видавництво «Грані-Т» у поважній серії «Українська дитяча класика».

І ось так склалося, що я сиджу на кухні київської квартири цього ще живого метра нашої літератури для дітей, і ми розмовляємо про життя і літературу. А точніше про те, наскільки наша література була поза реальним життям.

— Пане Борисе, чим вам згадується дитинство?

— У мене офіційно день народження 1928 року, але насправді я народився роком раніше. Рік поміняли, аби при німцях мене не взяли на роботу до Німеччини. Мати пішла в правління, комусь гуску понесла, і переписав там добрий чоловік мене на рік молодшим. То я так і лишився на цьому році народження.

Пам'ятаю голод 1932–33 років. Це мені вже було десь п'ять років. Люди мерли, їх возили і скидали в спільні ями на кладовищі. Пригадую, як біля нашого тину сиділа якась жіночка з дитинкою маленькою, голодні. Мати винесла що було, погодувала їх. Оце найдавніше, що у моїй дитячій пам'яті залишилося. (Мовчить).

Сестра старша, із 1924 року народження, до школи ходила. А я так хотів до школи! То вона мені якось взялася показати, що таке школа. Завела до класу, учителька дозволила. А я вже знав якісь віршики і один розказав. Досі його пам'ятаю, але не знаю, хто написав.

Цуцик, цуцик, де ти був?
Ми гукали, ти не чув.
Цілий день десь прогуляв
І телят не відганяв.
А телята-ласуни
Попсували кавуни.
Ох і вуха я намну!
Скау, скау, скау!

Мене поставили у класі на стілець і я вголос його розповів. Усі сміялися. Тоді мені було може років 6—7. Оце пам'ятаю.

У ті страшні роки оббирали селян до зернинки, і квасоллю, і мак забирали. Люди голодували. Страхіття пережили. Дуже бідно жили. Батько був добрий господар, але города небагато було. І мати господиня була гарна. То якось викрутилися й вижили. Батько закопав у землю картоплю, думали, що переховаємо. А навесні, коли морози закінчилися, відкопали ту яму, а вода її, видно, залила, і картопля погнила. Вже її їсти не можна було.

¹ Борис Комар : «Лаю себе за те, що написано небагато» [Електронний ресурс] : [інтер'ю] / розмовляв О. Гаврош ; фото О. Гавроша // Litakcent. — Режим доступу : <http://litakcent.com/2010/10/21/borys-komar-laju-sebe-za-te-scho-napysav-nebahato/>. — Назва з екрану. — Джерело : litakcent. — 2010. — 21 жовт.

У школі в нас була стіннівка. І як почав складати вірші, то в тій стінній газеті у другому-третьому класі з'явилися мої перші проби пера. Згодом мене ще й редактором тої газети зробили. А після шостого класу почалася війна, прийшли німці.

— Чим війна вам згадується?

— Страшно було дивитися, як в оточення, у полон, у той «котьол», потрапили мільйони наших солдатів на Полтавщині, Київщині. Згадую, як гнали шляхом колони полонених. Нас же вчили, які червоноармійці мужні, відважні, доблесні. А тут один німець на мотоциклі чи на коні, а їх по чотири в ряд, і ні початку не видно цій колоні, ні кінця. Це мене вразило, коли на кілька тисяч полонених один охоронець, і вони йдуть, як худоба. Дехто тікав, коли проходили повз кукурудзу чи соняшники. На нього стрельнуть, але він вже десь побіг, сховався.

— Про що це свідчить?

— Дух був втрачений. Командири, може, повтікали, а бійці, як їх тоді називали, розгублені, спантеличені, не знали, що робити. Це було під осінь 1941 року. Німці навіть не знали, що з ними робити. Зігнали на цегельний завод і посадили в яму, де вибирали глину для цегли. Але спробуй навіть німцям, хоч які вони були фашисти, прогодуй таку масу народу. Тож їздили по селах і казали: везіть, що можете, аби прогодувати полонених. А батько тоді вже був завфермою, то він дав воза і туди наклали капусти, моркву, буряків.

Оце все ми, хлопчики, везли туди і скидали в огорожену колючим дротом яму. І це було страхіття дивитися, як ці наші бійці, яких ми вважали святими і незламними, один в одного виривали ці буряки та їли. А тим, хто повтікав, бо й таких було, і добирався на Схід, треба було військову форму поміняти на цивільну, щоби їх не зловили. І ми водили показували дорогу, куди йти далі. То в селян уже не було навіть дрантя їм дати, щоб обміняти на форму. Хоч це було й вигідно. А щоб німці їх не піймали, то розбирали реманент. Той кошу візьме і йде з нею на плечі, той граблі, той вила. Наче на роботу йдуть.

І коли я оце возив їжу на той цегельний завод, раптом мені гукають через дріт: «Хлопчику! Ти можеш листа передати? Недалеко село». І знаєте, хто це були? Два брати Майбороди — Платон і Георгій. І з ними, як потім я вже дізнався, був і композитор Жуковський. Вони потрапили в полон. Їх вели із Лубен до Хорола. А я тоді жив у Хорольському районі.

Це вже вони розповідали згодом, коли ми познайомилися і потоваришували. У Жуковського шлунок зіпсувався. То його ледве довели в Хорол під руки брати Майбороди.

Я листа взяв і передав. А тоді пошта працювала так, що носили листи від села до села. А там передавали в наступне село. Але лист дійшов і прийшли родичі Майбородів, принесли їм одяг, і німці їх відпустили. Бо їм ніде було дівати полонених. Тож хто був місцевий, того відпускали.

Жінки приходили, просили за своїх чоловіків чи дітей. Було й так, що приходили, казали, що це «мій син» чи «чоловік». Німці вірили поліції, бо

нічого не знали. У нашому селі навіть взяли до хати одного мордвина, казали, що це – наш. І він жив до самого звільнення.

У нас звикли показувати, як німці вбивали, палили. У нас нічого такого не було. Мирно зайшли. Між нами кажучи, людям насточортів той колгосп та голодовка, і селяни навіть пораділи, що вже колгоспів не буде і землю дадуть. Бо радянська влада лише городики полишала.

Але німці зрозуміли, що колгоспи їм вигідніші. І не розпустили їх. Бо так легше забирати урожай. А зненавиділи люди німців, коли вони зібрали всіх євреїв у Хоролі. Багаті євреї виїхали на схід, а бідні – залишилися. Вивели там усіх у яр і розстріляли. Кілька сотень. Ось тоді побачили, що це — звірі. Хоча до євреїв ставлення було в нас не дуже позитивне. Але ж люди все-таки. Ото ж і зненавиділи німців після цього.

Коли прийшли наші війська, то почалося: «Ви всі — зрадники!». А куди ж людям було діватися? «Треба було тікати від німців». І почалися нові переслідування. Ось такі дитячі враження.

— Досить тривожні. А позитивних не було?

— Діти, як би не було важко, щасливі, бо живуть, граються. Батько любив читати. І мати. Перші мої книжки – Шевченко і Гоголь. Мати знала «Катерину» напам'ять. Був у нас удома великий том Гоголя. То мені страшно було дивитися ілюстрації до «Вія».

— А як ваша доля складалася?

— Коли наші війська прийшли, я поступив зі своїми товаришами у Кременчуцький залізничний технікум. Війна ще тривала, а звідти не брали на фронт. Але я трошки побув там і залишив, бо воно не моє. Мене тягнуло до літератури, до творчості. Повернувся до школи. Потім вступив до Харківського університету на українське відділення філфаку. Але я не знав, що в Харкові розмовляють російською мовою. Тому через рік перевівся до Київського університету.

— Яким ви були хлопчиком?

— Я не був розбишакою. У матір вдався, лагідний такий. Міг і заплакати, коли образили. Ця довірливість і досі у мені залишилася. Наївність, віра в людей, у добро.

— Розкажіть про ваших батьків.

— Батько Панас закінчив 4-класну дореволюційну школу. Під час громадянської війни його забрали до армії. Коли організували солдатські комітети, батька вибрали депутатом у Білорусі і послали до Петербурга. І він чув виступи з балкона Леніна і Троцького. Розповідав, що Ленін гаркавив, погано говорив, а Троїцький — гарний «оратель», здорово виступав. І йому після того дали цілу скриню більшовицької літератури та послали додому агітувати. Батько привіз ту скриню, але нею мало хто цікавився.

— То він був активістом?

— Ні. Навіть був проти комуністів. Каже, чим вони взяли? Гаслом: «Земля – селянам, а фабрики – робітникам». І люди повірили. А в основному в армії були селюки у солдатських шинелях. І вони підтримали.

Ясна річ, батько боявся висловлюватися відкрито, але коли збиралися близькі, то говорив таке, за що могли й посадити. Коли колгоспи організовувати почали, батько на зборах виступив: «Ніде ми не дінемося. Хочемо чи не хочемо, а колгоспи будуть!» І його обрали селяни головою колгоспу. Але він недовго був. Кинув це все і вступив на ветеринарні курси. Став ветеринаром. Німців ненавидів, як і більшовиків. Бо бачив, що це за люди. Пройдисвіти взяли владу, пролізли в голови сільрад, райкоми. Це ті, кого в селі зневажали. Так батько пробув у селі і завфермою, і ветеринаром, і фельдшером.

Довгенько прожив.

— А мати?

— А мама — проста селянка, Євдокія Коломієць. Дуже зналася на травах. До неї ходили лікуватися. Вона збирала трави, сушила, робила зілля. Пригадую, що коли комусь в око шматок скла потрапив, то вона язиком витягувала. Але у 1944 році вона гусенят від ставка гнала, і її блискавка вбила. Я ще був у селі. Тут прийшов рибалка і каже: «Біжи, бо там матір блискавка вбила». Я кинув все і побіг додому. А її вже до хати занесли.

— А скільки вас у батьків було?

— Троє. Старша сестра Лідія стала медиком, вийшла заміж у Вологді. Уже покійна. А друга, — Людмила, живе в Кончі-Заспі.

— А ви коли почали читати?

— До школи я вже читав. Мати навчила. Книжки купували дитячі, не шкодували. Багато читав. Весь час ганяли мене від книжки: іди гусей паси! І досі мене жінка лас, що читаю. (Сміється).

— У вас травмована рука...

— Німці розкидали всякі міновані речі. І двоюрідний брат знайшов запальничку. Й показує мені. Я в нього вихопив, кришечку зняв, і вона в мене вибухнула й відірвала три пальці. Тоді ж мені вчитися не можна було на залізничному як інваліду, то повернувся до школи. Ховав весь час руку, щоби дівчата не бачили.

— Коли ви усвідомили, що будете письменником?

— Літературою я почав серйозніше займатися в Харкові у літстудії. В основному, вірші писав. У Київському університеті літстудія була могутня. Ходили до нас і Сосюра, і Малишко... Писав вірші. А потім на прозу потягнуло. І почав писати для дітей. Згадував друзів, товаришів. Одна книжка, друга, третя...

А перше моє друковане оповідання вийшло про Закарпаття. Був такий альманах «Ранок» при видавництві «Молодь». І там перше друковане оповідання вийшло. Я коли побував у Закарпатті, то так мене ті гірські люди захопили – і своєю аурую, і одягом, і поведінкою. Східняки якісь хитріші, а ті – довірливі, добрі. Я просто закохався у той край і написав оповідання «Найперше полювання» про хлопчика з Карпат.

— Але ви за життя небагато написали...

— Згоден, не так багато. Двотомник вибраних творів видали, але не все до нього ввійшло. Ну що ж зробити, так писалося... А потім же ж служба!

Я був на п'ятому курсі університету, коли мене Валентин Бичко, який був головним редактором видавництва «Молодь» і шукав кадри, взяв до себе редактором. Але я вже отримав направлення на роботу учителем у Тернопільську область. «Я заберу тебе» — каже. А тоді Павло Тичина був міністром освіти. І Бичко повів мене до нього. Тичина написав листа в університет і мене відпустили.

Тож ще навчаючись на 5-му курсі, вже працював редактором у відділі дитячої літератури, редагував книжки Івана Сенченка, Юрія Збанацького. Мову я добре знав. А потім пішов завідуючим відділом літератури і мистецтва молодіжного журналу «Зміна». Працював там разом з Олексієм Коломійцем, драматургом.

Тоді важко було... Нічого було друкувати. Навіть ми їздили по областях. І перше оповідання Загребельного надрукував я. Поїхав у Дніпропетровськ шукати матеріали, а він там працював в обласній газеті «Дніпровська правда». Я з ним познайомився. Загребельний показав оповідання, а він тоді писав російською. Я те оповідання й переклав, але ми не вказали у журналі, що це переклад. Перша його книжка була у співавторстві з Юрієм Пономаренком «Каховські оповідання». Її теж переклали українською мовою.

А потім він подружив із Михайлом Чабанівським, письменником, заввідділом прози у «Вітчизні». І той його взяв туди працювати.

— А ви який свій твір вважаєте головним?

— Є в мене повість «Диваки». Це про хлопчиків, моїх колишніх однолітків. Перекладена російською, естонською, казахською, болгарською, чеською, польською.... Користувалася успіхом.

— А як виник задум історичної повісті «Векша»?

— Я цікавився давньою історією, вивчав Візантію. І виник у мене в голові сюжет. Тоді вже були романи Склярєнка про київських князів. Коли я написав «Векшу», то дав почитати Павлові Загребельному. А він тоді писав на сучасну тематику – про металургів. Я кажу: «Павле, от що треба писати. От що зараз читається! Склярєнко написав два романи, то їх не можна купити. Розхапали все». Йому ця думка десь, видно, відклалася.

І дивлюся згодом — у нього на столі збираються книжки про Київську Русь. «Де це ти дістав? – питаю. — Невже збираєшся писати?»

«Напишу!» — каже. Ото він «Диво» тоді написав – свій найвідоміший твір.

— А чому ваш «Векша» такий короткий?

— Я думав написати і другу частину. Але не вийшло. Векша сам родом із Житомирщини, із Коростеня. І я задумав написати про повстання древлян і про те, як вони вбили князя Ігоря. І за моїм задумом саме Векша очолює це повстання. Потім, як відомо, княгиня Ольга помстилася і спалила Іскоростень.

— Шкода, що не написали...

— Не вмю, мабуть, великі твори писати. У мене вони всі короткі – повістинки, оповідання. На романіста я не змахую.

— А швидко пишете?

— Ні, довгенько. Завжди від руки писав. По вихідних, вечорами. В Ірпінь їздив у Будинок творчості. До року міг працювати над повістю. Це все служба видавнича загризла, яка не давала часу прикласти до своєї творчості.

— Не шкодуєте, що написали небагато?

— Лаю себе за це! Недавно й Мушкетик мені каже: «Борю, в тебе ж стільки сюжетів було!». Але й життя моє не вельми складалося. Жінка — інвалід першої групи, на милицях ходить, син — важкохворий, зять помер. Та й мене тепер хилитає, в голові крутиться. Тож не можу ходити далеко. Одне слово, старість — не радість...

Основні дати життя та творчості Бориса Панасовича Комара

1928 р., 5 червня	народився в селі Хвощівка, Хорольського району, Полтавської області
1935-1941, 1943-1944 рр.	навчання у Хвощівській семирічній школі
1944-1946 рр.	навчання у Хорольській середній школі
1946 р.	вступ до Харківського державного університету на українське відділення філологічного факультету
1947-1951 рр.	переїзд до Києва та продовження навчання на філологічному факультеті Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка
1950-1953 рр.	редактор відділу дитячої літератури видавництва «Молодь»
1951 р.	в альманасі «Ранок» опубліковано перше оповідання для дітей «Найкращий подарунок»
1953-1954 рр.	завідувач відділу літератури і публіцистики журналу «Зміна»
1954 р.	одружився з Новак Зоєю Дмитрівною
1956 р.	вийшла друком перша збірка оповідань для дітей «Незвичайне полювання»
1958 р.	став членом Спілки письменників України; вийшла друком збірка оповідань «Босонога ватага»
1959 р.	нагороджено дипломом другого ступеня Державного комітету по радіомовленню і телебаченню при Раді Міністрів СРСР і Президії ЦК Профспілки працівників культури за музичну радіокомпозицію «Гуцульська легенда»
1960 р.	вперше надруковано повість «Векша»
1954-1962, 1964-1967 рр.	завідувач відділу прози журналу «Дніпро»
1966-1969 рр.	старший редактор видавництва «Дніпро»
1969 р.	у видавництві «Веселка» вийшла друком повість «Поворотний круг»

- 1969-1973 рр. заступник головного редактора видавництва «Молодь»
 1973-1977 рр. рецензент-консультант комісії СПУ по роботі з молодими авторами
- 1974 р. надруковано повість «Диваки»
- 1976 р. у видавництві «Веселка» вийшла друком збірка оповідань «Бджолиний мед та ще двадцять оповідань учня четвертого класу Романа Зайчика»
- 1977-1979 рр. відповідальний секретар комісії СПУ по роботі з молодими авторами
- 1978 р. нагороджено Почесною грамотою Президії Верховної Ради Української РСР
- 1980 р. нагороджено медаллю А. С. Макаренка за заслуги в галузі освіти і педагогічної науки; вийшла друком фантастична повість «Мандрівний вулкан»
- 1980-1982 рр. робота у видавництві «Радянський письменник»
- 1982 р. вийшла друком повість «Дорога через пекло»
- 1984 р. присуджено літературну премію імені Лесі Українки за збірки «Бджолиний мед» і «Мандрівний вулкан»
- 1988 р. у видавництві «Веселка» вийшов друком двотомник «Вибрані твори»
- 2006 р. нагороджено медаллю «Почесна відзнака» Національної спілки письменників України за вагомий внесок у відродження духовності та особисті досягнення в літературній творчості

Видання творів Б. П. Комара

1956

1. Незвичайне полювання : оповідання / Б. Комар ; мал. М. Прокопенка. — К. : Молодь, 1956. — 92 с. : ілюстр., портр. — Зміст : Батько ; Незвичайне полювання ; Проханий ; Тарас ; Камінець ; Ковзанка ; Фарбований горобчик ; Переможець ; Рибальські човни ; Найкращий подарунок.

Рец. : Воложенінов О. [Рецензія] / О. Воложенінов // Літ. газ. — 1957. — 11 січ. — С.3.

Рец. : Моргаєнко П. Сторінки першої книги / П. Моргаєнко // Молодь України. — 1956. — 20 листоп. — С. 3.

Рец. : Орлик А. Перша збірка молодого прозаїка / А. Орлик // Рад. Україна. — 1957. — 19 черв. — С. 3.

Рец. : Смілянський Л. Про хлопців-молодців і маминих мазунчиків / Л. Смілянський // Дніпро. — 1957. — Кн. 1. — С. 95-97.

Рец. : Ціпка В. Успішний початок / В. Ціпка // Вітчизна. — 1957. — № 7. — С. 211-212.

1958

2. Босонога ватага : оповідання / Б. Комар ; мал. Ю. Митрохіна. — К. : Дитвидав УРСР, 1958. — 75 с. : ілюстр. — Зміст : Мені! ; Чарівник ; Сам винен ; Проханий ; Матвійків секрет ; Татко ; Уперте теля ; Послуга ; Снайпер ; Дощовик ; Федько-вартовий ; Пшоняна каша ; Фарбований горобчик ; Лиско і Тигрик.

1960

3. Векша : повість / Б. Комар ; худож. оформ. М. Штаєрмана. — К. : Дитвидав УРСР, 1960. — 110 с. : ілюстр. — (Історична бібліотека). Див. також 8, 309.

1962

4. Ключі : повість / Б. Комар ; мал. А. Дев'яніна. — К. : Дитвидав УРСР, 1962. — 147 с. : ілюстр. Див. також 140.

Рец. : Маляренко Л. Ключі шукають / Л. Маляренко // Дніпро. — 1963. — № 12. — С. 145-147.

1963

5. В листопадову ніч : оповідання / Б. Комар ; мал. В. Євдокименка. — К. : Дитвидав УРСР, 1963. — 125 с. : ілюстр. — Зміст : Солов'ї ; Страхополох ; Поїздка на станцію ; Утаєна пригода ; Вепр ; На ковзанці ; Перше місце ; Орден ; Рибальські човни ; В листопадову ніч ; Троїста музика.

1964

6. Як горобець переміг Наталочку : оповідання / Б. Комар ; мал. А. Гілевич. — К. : Веселка, 1964. — 28 с. : ілюстр. — Зміст : Дві груші і одна ; Проханий ; Петрикове деревце ; Мені! ; Як горобець переміг Наталочку ; Дідусева таємниця.

1966

7. Весела дорога : оповідання / Б. Комар ; малював М. Пшінка. — К. : Веселка, 1966. — 28 с. : ілюстр. — Зміст : Дівчинка Олеся ; Весела дорога ; «Сліпа баба» ; Уперте теля.

1969

8. Векша : повість / Б. Комар ; мал. В. Чеканюка. — К. : Веселка, 1969. — 134 с. : ілюстр. — (Історична бібліотека). Див. також 3, 309.

9. Поворотний круг : повість / Б. Комар ; мал. О. Талієва. — К. : Веселка, 1969. — 239 с. : ілюстр. — (Юні герої).

Рец. : Ефимов А. «В наших жилах кров, а не водица...» / А. Ефимов // Радуга. — 1969. — № 6. — С. 176-178.

Рец. : Лисенко В. Двобій з гестапо / В. Лисенко // Вітчизна. — 1969. — № 12. — С. 199-202.

Рец. : Малець М. Це було в Лубнах / В. Малець // Літ. Україна. — 1970. — 20 берез. — С. 3.

Рец. : Маляренко Л. Воскреслі імена / Л. Маляренко // Жовтень. — 1971. — № 1. — С. 148-149.

Рец. : Остроушко Л. Подвигу — жити вічно / Л. Остроушко // Зоря Полтавщини. — 1970. — 3 квіт. — С. 4.

Рец. : Седик А. Логіка двоюбою / А. Седик // Молодь України. — 1969. — 22 берез. — С. 2.

Рец. : Соботович В. Поворотний круг / В. Соботович // Робітничка газета. — 1969. — 3 верес. — С. 4.

Рец. : Ходосов К. Подвиг юних патріотів / К. Ходосов // Сіл. вісті. — 1969. — 10 груд. — С. 3.

1970

10. Уперте теля : оповідання / Б. Комар ; мал. Н. Костенко. — К. : Веселка, 1970. — 24 с. : ілюстр. — (Для першокласника). — Зміст : Проханий ; Мені! ; Уперте теля ; Дві груші і одна ; Послуга.

1974

11. Диваки : повість / Б. Комар ; мал. А. Паливоди, обкл. Є. Котляра. — К. : Веселка, 1974. — 206 с. : ілюстр.

Рец. : Мельник В. Цікаво про школярів / В. Мельник // Літ. Україна. — 1975. — 18 лип. — С. 3.

Рец. : Ходосов К. Вони з дивосвіту / К. Ходосов // Комсомолец Полтавщини. — 1976. — 22 лип.

Рец. : Яворівський В. Родом з дитинства / В. Яворівський // Дніпро. — 1976. — № 1. — С. 153-155.

1975

12. Поворотний круг : повість : для серед. шк. віку / Б. Комар ; мал. О. Талієва. — К. : Веселка, 1975. — 216 с. : ілюстр. — (Юні герої). Див. також 56.

1976

13. Бджолиний мед та ще двадцять оповідань учня четвертого класу Романа Зайчика : для мол. шк. віку / Б. Комар ; мал. Л. Гармизи. — К. : Веселка, 1976. — 78 с. : ілюстр.

Рец. : Распутіна Л. З повагою до читача / Л. Распутіна // Літ. Україна. — 1977. — 8 лип. — С. 3.

Рец. : Славинський М. Сонячні обрії / М. Славинський // Мол. гвардія. — 1977. — 16 лип. — С. 4.

1978

14. Диваки ; Поворотний круг ; Векша ; Оповідання : повісті та оповід. : для серед. шк. віку / Б. Комар ; худож. оформ. Г. Зубковського ; [передм. П. Загребельного]. — К. : Веселка, 1978. — 520 с. : ілюстр., портр. — Вид. з дарчим написом авт. — Зміст : В краю дитинства / П. Загребельний ; Диваки ; Поворотний круг ; Векша ; Бджолиний мед ; Міст ; Вепр ; Троїста музика ; Проханий ; Пшоняна каша ; Кіт у червоних чоботях.

Рец. : Моренець В. Учити і пізнавати / В. Моренець // Вітчизна. — 1979. — № 4. — С. 203-206.

Рец. : Слабошпицький М. Кодекс доброти / М. Слабошпицький // Літ. Україна. — 1978. — 20 черв. — С. 2.

Рец. : Ефимов А. Грани таланта / А. Ефимов // Правда Украины. — 1979. — 19 янв. — С. 4.

Рец. : Щегельська Т. Світ, сповнений любові / Т. Щегельська // Молодь України. — 1979. — 18 квіт. — С. 3.

1980

15. Мандрівний вулкан : повісті : для серед. шк. віку / Б. Комар ; худож. оформ. Г. Зубковського. — К. : Веселка, 1980. — 248 с. : ілюстр. — Зміст : Мандрівний вулкан ; Диваки.

1981

16. Бджолиний мед : повість та оповід. : для мол. шк. віку / Б. Комар ; мал. Л. Гармизи. — К. : Веселка, 1981. — 148 с. : ілюстр. — Зміст : Бджолиний мед ; Міст ; Вепр ; Проханий ; Пшоняна каша ; Кіт у червоних чоботях.

1982

17. Дорога через пекло : повість / Б. Комар ; худож. оформ. Б. О. Плюти. — К. : Молодь, 1982. — 254 с. : ілюстр.

1985

18. Бджолиний мед та ще тридцять оповідок учня четвертого класу Романа Зайчика : повість : для мол. шк. віку / Б. Комар ; мал. Л. Гармизи. — Вид. доповн. і переробл. — К. : Веселка, 1985. — 135 с. : ілюстр.

1988

19. Вибрані твори. В 2 т. Т. 1 : Диваки ; Векша ; Мандрівний вулкан : для серед. та старш. шк. віку / Б. Комар ; худож. Г. Палатников ; передм. В. П. Моренця. — К. : Веселка, 1988. — 287 с. : ілюстр., портр.

20. Вибрані твори. В 2 т. Т. 2. Поворотний круг ; Дорога через пекло : повісті : для серед. та старш. шк. віку / Б. Комар ; худож. Г. Палатников. — К. : Веселка, 1988. — 286 с. : ілюстр., портр.

2002

21. Векша ; Мандрівний вулкан : повісті : для серед. та старш. шк. віку / Б. Комар ; мал. [до 1-го твору] В. А. Чеканюка, [до 2-го твору] Г. С. Зубковського. — К. : Веселка, 2002. — 224 с. : ілюстр., портр.

2010

22. Векша : повість / Б. Комар ; ред. серії та авт. передм. О. Гаврош. — К. : Грані-Т, 2010. — 135 с., портр. — (Українська дитяча класика).

Публікації у збірниках

1951

23. Найкращий подарунок : [оповідання] / Б. Комар // Ранок : альм. молодих рад. письм. України : твори для дітей / ред. Г. Ігнатенко. — К., 1951. — С. 143-153.

1952

24. Тарас : [оповідання] / Б. Комар // Ранок : альманах / ред. М. Стельмах ; мал. І. Селіванова [та ін.]. — К., 1952. — С. 82-88.

1956

25. Проханий : оповідання / Б. Комар // Весела книжка : зб. гуморист. творів укр. рад. письм. для дітей / упоряд. Б. Комар. — К., 1956. — С. 202-203. Див. також 27, 59, 60, 63, 65, 70, 74, 83, 86, 91, 95, 107, 116, 119, 311.

1960

26. Камінець : [оповідання] / Б. Комар // Веселка : антол. укр. рад. худож. л-ри для дітей : в 2 т. / упоряд. Соболев І. П., Чайковський Б. Й. — К., 1960. — Т. 2. — С. 53-58. Див. також 44, 111, 130.

1966

27. Проханий : [оповідання] / Б. Комар // Дзвінок : читець-декламатор / упоряд. П. Вовк. — 2-ге вид., переробл. і доповн. — К., 1966. — С. 303-304. — (Шкільна бібліотека). Див. також 25, 59, 60, 63, 65, 70, 74, 83, 86, 91, 95, 107, 116, 119, 311.

1967

28. Не наробився : [оповідання] / Б. Комар // Краса людська : оповідання / ред. В. І. Дарда. — К., 1967. — С. 164-170. Див. також 143.

1969

29. Сам винен : [оповідання] / Б. Комар // Весна і літо : репертуар. зб. для дітей мол. та серед. шк. віку / упоряд. Ю. Ф. Ярмиш. — К., 1969. — С. 38-41.

30. Солов'ї ; Мені : оповідання ; Проханий : гумореска / Б. Комар // Веселка : антол. укр. худож. літ. для дітей : в 3 т. / упоряд. підгот. тексти та біогр. матеріали І. Соболев, Б. Чайковський. — К., 1969. — Т. 3 : Література радянського періоду. — С. 229-237. Див. також 38.

31. Троїста музика : гуцул. легенда / Б. Комар // Дієзи в ключі! : оповід. про музику / упорядкув. та вступ. ст. В. Я. П'янова. — К., 1969. — С. 253-258. Див. також 135.

1970

32. Послуга : [оповідання] / Б. Комар // Дванадцять місяців. 1970 : календар / ред. С. С. Галич ; в худож. оформ. брали участь : В. Аптекарев [та ін.]. — К., 1970. — С. 185-186. Див. також 78, 137.

1971

33. Їздові / Б. Комар // Сурма кличе : оповідання / упоряд. О. Єфімов ; мал. О. Губова. — К., 1971. — С. 5-14.

1975

34. У листопадову ніч : [оповідання] / Б. Комар // Коли гриміли гармати : зб. оповід. про ВВВ / ред. В. О. Малишко ; худож. В. Савадов. — К., 1975. — С. 62-72. Див. також 47, 77, 129.

1977

35. Мама : [оповідання] / Б. Комар // Дванадцять місяців. 1978 : наст. кн.-календар / редкол. : О. М. Єфімов [та ін.] ; мал. А. П. Василенка [та ін.]. — К., 1977. — С. 90-91.

36. Уперте теля : [оповідання] / Б. Комар // Барвінок : зб. віршів, оповід. та казок, надрук. у журн. «Барвінок» : для мол. шк. віку / упоряд. М. Євтушенко. — К., 1977. — С. 174-176. Див. також 40, 43, 49, 58, 61, 64, 68, 71, 73, 138.

1979

37. Загублені рукавички : Б. Комар // Багаття : оповідання / упоряд. А. Качан ; худож. оформ. О. І. Мікловди. — К., 1979. — С. 113-115. Див. також 41, 52, 55, 82, 85, 88, 152.

38. Мені! : [оповідання] / Б. Комар // Дванадцять місяців. 1980 : настіл. кн.-календар : для дошк. та мол. шк. віку / редкол. : Єфіменко С. О. [та ін.] ; в худож. оформ. брали участь : Василенко А. П. [та ін.]. — К., 1979. — С. 91. Див. також 118, 134.

39. Загублені рукавички ; Найважчий предмет : [оповідання] / Б. Комар // Криничка : зб. творів для позаклас. читання в 3 кл. / упоряд. О. М. Єфімов. — Вид. 2-ге. — К., 1980. — С. 160-163 ; 175-179. Див. також 54, 147.

1981

40. Уперте теля : [оповідання] / Б. Комар // Дванадцять місяців. 1982 : настіл. кн.-календар : для дошк. та мол. шк. віку / редкол. : Єфіменко С. О. [та ін.] ; мал. Артющенка С. К. [та ін.]. — К., 1981. — С. 138-139. Див. також 36, 43, 49, 58, 61, 64, 68, 71, 73, 138.

1982

41. Загублені рукавички : [оповідання] / Б. Комар // Дружба починається з усмішки : вірші та оповід. / упоряд. А. Костецький ; худож. В. Буйновський та В. Ульянова. — К., 1982. — С. 41-42. Див. також 37, 52, 55, 82, 85, 88, 152.

42. Рідна земля : [оповідання] / Б. Комар // Мій Київ : урив. з романів та повістей, оповід., нариси, вірші : для серед. шк. віку / упоряд. Г. Ткаченко ; худож. М. Страгілат. — К., 1982. — С. 13-20. Див. також 80.

43. Уперте теля : [оповідання] / Б. Комар // У труді зростаємо : зб. віршів та оповід. : для дошк. та мол. шк. віку / упоряд. Н.Петишкіна ; худож. Л. Гармиза [та ін.]. — К., 1982. — С. 54-57. Див. також 36, 40, 49, 58, 61, 64, 68, 71, 73, 138.

1984

44. Камінець : [оповідання] / Б. Комар // До світла : зб. творів про школу / упоряд. : І. А. Венгерєць, Н. П. Каменська. — К., 1984. — С. 407-412. Див. також 26, 111, 130.

1985

45. Мамині квіти : [оповідання] / Б. Комар // Дванадцять місяців. 1986 : настіл. кн.-календар : для мол. шк. віку / редкол. : В. І. Кава [та ін.] ; мал. : Бабенко Н. М. [та ін.]. — К., 1985. — С. 34-36.

46. Міст : [оповідання] / Б. Комар // Розкажи мені про це ще раз : повісті й оповід. : для серед. та старш. шк. віку / упоряд. М. Балогова, В. Кава. — К. ; Братіслава, 1985. — С. 168-175. Див. також 57.

47. У листопадову ніч : [оповідання] / Б. Комар // Струмочок : зб. худож. творів / упоряд. : Н. Ф. Скрипченко, О. Я. Савченко. — Вид. 3-тє. — К., 1985. — С. 134-138. Див. також 34, 77, 129.

48. Уперте теля ; Проханий : [оповідання] / Б. Комар // Веселі пригоди : оповід., казки, вірші, байки, приповідки, прислів'я, приказки, скоромовки / упоряд. І. Маценко. — К., 1985. — С. 84-87, 167-168; Веселка : антол. укр. л-ри

для дітей : в 3 т. / упорядкув., біогр. нариси Б. Й. Чайковського. — К., 1985. — Т. 3 : Твори радянського періоду : проза. — С. 354-358. Див. також 67.

1986

49. Уперте теля : [оповідання] / Б. Комар // Мій краю рідний : зб. худож. творів про природу / упоряд. А. Т. Дідківська, В. Д. Крушинська. — К., 1986. — С. 257-259. Див. також 36, 40, 43, 58, 61, 64, 68, 71, 73, 138.

1987

50. Дідусева таємниця : [оповідання] / Б. Комар // Дванадцять місяців. 1988 : наст. кн.-календар / редкол. : В. І. Кава [та ін.] ; мал. Василенка А. П. [та ін.]. — К., 1987. — С. 89-91. Див. також 136.

51. Найважчий предмет : (уривки) / Б. Комар // Наша Радянська Батьківщина : зб. худож. творів / упоряд. О. А. Бондар ; худож. Є. В. Попов. — К., 1987. — С. 258-260. Див. також 53.

1988

52. Загублені рукавички : [оповідання] / Б. Комар // День народження країни : зб. віршів та оповід. : для мол. шк. віку / упоряд. О. Єфімов. — К., 1988. — С. 108-111. Див. також 37, 41, 55, 82, 85, 88, 152.

53. Найважчий предмет : [уривки з оповід.] / Б. Комар // Країни Радянської діти : зб. худож. творів / упоряд. Л. Л. Маляренко. — К., 1988. — С. 170-172. Див. також 51.

1989

54. Загублені рукавички ; Найважчий предмет : [оповідання] / Б. Комар // Криничка : зб. худож. творів для учнів мол. шк. віку / упоряд. О. М. Єфімов. — 4-те вид., переробл. і доповн. — К., 1989. — С. 152-153, 174-177. Див. також 39, 147.

55. Загублені рукавички : [оповідання] / Б. Комар // Дванадцять місяців. 1990 : настіл. кн.-календар : для мол. шк. віку / ред.-упоряд. Т. Качалова ; мал. Басса О. Л. [та ін.]. — К., 1989. — С. 179-181. Див. також 37, 41, 52, 55, 82, 85, 88, 152.

56. Поворотний круг : повість / Б. Комар // Поворотний круг : повісті : для серед. та старш. шк. віку / редкол. : Л. Горлач [та ін.] ; худож. Ю. Золотов. — К., 1989. — С. 3-134. — (Юні герої ; вип. 2). Див. також 12.

1990

57. Міст : [оповідання] / Б. Комар // Побратими : оповідання : для серед. та старш. шк. віку / упоряд. Б. Чайковський, М. Поздняков ; худож. Ю. Золотов. — К. ; Мінськ, 1990. — С. 190-199. Див. також 46.

58. Уперте теля : [оповідання] / Б. Комар // Дванадцять місяців. 1991 : настіл. кн.-календар / упоряд. М. Слабошпицький ; мал. Вереси А. П. [та ін.]. — К., 1990. — С. 126-128. Див. також 36, 40, 43, 49, 61, 64, 68, 71, 73, 138.

1994

59. Проханий : [оповідання] / Б. Комар // Слово до слова — весела розмова : оповід., казки, вірші, байки, приповідки, прислів'я, приказки, нар. усмішки : для мол. та серед. шк. віку / упоряд. І. Артемчук, Т. Качалова. — К., 1994. — С. 185-187. — (Шкільна бібліотека). Див. також 25, 27, 60, 63, 65, 70, 74, 83, 86, 91, 95, 107, 116, 119, 311.

2002

60. Проханий : [оповідання] / Б. Комар // Слово до слова — весела розмова : оповід., казки, вірші, байки, приповідки, прислів'я, приказки, нар. усмішки : для мол. та серед. шк. віку / упоряд. Т. Качалова, І. Артемчук, худож. оформ. О. Кохана. — 2-ге вид. — К. ; Т., 2002. — С. 202-203. — (Шкільна бібліотека). Див. також 25, 27, 59, 63, 65, 70, 74, 83, 86, 91, 95, 107, 116, 119, 311.

61. Уперте теля : [оповідання] / Б. Комар // Пролісок : вірші, оповід., загадки / упорядк. за вид. минулих років ; ілюстр. Горбової Н. О., Варавіна І. С. — Х., 2002. — С. 178-183. Див. також 36, 40, 43, 49, 58, 61, 64, 68, 71, 73, 138.

2003

62. Лиско і Тигрик : [оповідання] / за Б. Комаром // Кращий подарунок : загадки, вірші, оповід. / упорядк. за вид. минулих років. — Х., 2003. — С. 370-373. Див. також 66,69.

63. Проханий : [оповідання] / Б. Комар // Веселі історії : казки, оповід., бувальщини, прислів'я, приказки, жарти / упорядкув. О. Шевченка і Т. Качалової ; худож. О. Кузнецова. — К., 2003. — С. 79-80. — (Хрестоматія школяра); Слово до слова — весела розмова : оповід., казки, вірші, байки, приповідки, прислів'я, приказки, нар. усмішки : для мол. та серед. шк. віку / упоряд. І. Артемчук, Т. Качалова ; худож. оформ. О. Кохана. — 3-тє вид. — К., 2003. — С. 202-203. — (Шкільна бібліотека). Див. також 25, 27, 59, 60, 65, 70, 74, 83, 86, 91, 95, 107, 116, 119, 311.

64. Уперте теля : [оповідання] / Б. Комар // Пролісок : вірші, оповід., загадки / упорядк. за вид. минулих років ; ілюстр. Горбової Н. О., Варавіна І. С. — Х., 2003. — С. 178-183. Див. також 36, 40, 43, 49, 58, 61, 68, 71, 73, 138.

2004

65. Проханий : [оповідання] / Б. Комар // Веселі історії : казки, оповід., бувальщини, прислів'я, приказки, жарти / упорядкув. О. Шевченка і Т. Качалової ; худож. О. Кузнецова. — К., 2004. — С. 79-80. — (Хрестоматія школяра); Твоя читаночка : альманах / уклад. : Колотило О. С., Комрат Є. П., Шведова Л. П. ; худож. Ткаченко Л. І. — Д., 2004. — Вип. І. — С. 66-68. Див. також 25, 27, 59, 60, 63, 70, 74, 83, 86, 91, 95, 107, 116, 119, 311.

2005

66. Лиско і Тигрик : [оповідання] / за Б. Комаром // Кращий подарунок : загадки, вірші, оповід. / упорядк. за вид. минулих років. — Х., 2005. — С. 370-373. Див. також 62, 69.

67. Проханий ; Уперте теля : [оповідання] / Б. Комар // Дивосвіт «Веселки» : антол. л-ри для дітей та юнацтва : в 3 т. / упорядкув. та біобібліогр. довідки Чайковського Б. Й. [та ін.]. — К., 2005. — Т. 2 : Українська література. — С. 647-650. Див. також 48.

68. Уперте теля : [оповідання] / Б. Комар // Пролісок : вірші, оповід., загадки / упорядк. за вид. минулих років ; ілюстр. Горбової Н. О., Варавіна І. С. — Х., 2005. — С. 178-183. Див. також 36, 40, 43, 49, 58, 61, 64, 71, 73, 138.

2006

69. Лиско і Тигрик : [оповідання] / за Б. Комаром // Кращий подарунок : загадки, вірші, оповід. / упорядк. за вид. минулих років. — Х., 2006. — С. 370-373. Див. також 62, 66.

70. Проханий : [оповідання] / Б. Комар // Промінець : казки, вірші, оповід. / [упорядк. за вид. поперед. років : упоряд. К. Литвинчук [та ін.]. — Х., 2006. — С. 118-120. Див. також 25, 27, 59, 60, 63, 65, 74, 83, 86, 91, 95, 107, 116, 119, 311.

71. Уперге теля / Б. Комар // Дивовижні історії : оповідання / уклад. І. А. Біляєва ; худож. П. В. Мірончик, Н. О. Ель Маулюд. — Х., 2006. — С. 42-49. — (Веселка); Пролісок : вірші, оповід., загадки / упорядк. за вид. минулих років ; ілюстр. Горбової Н. О., Варавіна І. С. — Х., 2006. — С. 178-183. Див. також 36, 40, 43, 49, 58, 61, 64, 68, 71, 73, 138.

2007

72. Проханий ; Дві груші й одна : [оповідання] ; Пшоняна каша : оповідання-притча / Б. Комар // Книга для читання дітям шостого року життя / авт.-упоряд. : А. А. Ємець [та ін.]. Х., 2007. — С. 91-95, 96-98, 302-304. — (Майбутнім першокласникам).

2008

73. Уперге теля : / Б. Комар // Дивовижні історії : оповідання / уклад. І. А. Біляєва ; худож. П. В. Мірончик, Н. О. Ель Маулюд. — Х., 2008. — С. 42-49. — (Веселка). Див. також 36, 40, 43, 49, 58, 61, 64, 68, 71, 73, 138.

2010

74. Проханий : [оповідання] / Б. Комар // Веселі історії : казки, оповід., бувальщини, прислів'я, приказки, жарти / упорядкув. О. Шевченка і Т. Качалової ; худож. О. Кузнецова. — К., 2010. — С. 79-80. — (Бібліотека шкільної класики. — Позакласне читання : 5 клас). Див. також 25, 27, 59, 60, 63, 65, 70, 83, 86, 91, 95, 107, 116, 119, 311.

2012

75. Із книги «Бджолиний мед та ще двадцять оповідань учня четвертого класу Романа Зайчика» / Б. Комар // Лауреати премії ім. Лесі Українки дітям / А. Мовчун, Л. Мовчун. — Луцьк, 2012. — С. 54-70.

Публікації у читанках, хрестоматіях та навчальних виданнях

1969

76. Весела дорога : [оповідання] / Б. Комар // Крижана казка : метод. посіб. для керівників дит. садків та шк. худож. самодіяльності / упоряд. В. Дризо. — К., 1969. — С. 72-74.

1978

77. У листопадову ніч : [оповідання] / Б. Комар // Струмок : зб. творів для позаклас. читання у 2 кл. / упоряд. Н. Ф. Скрипченко, О. Я. Савченко. — К., 1978. — С. 134-138. Див. також 34, 47, 129.

1982

78. Послуга : [оповідання] / Б. Комар // Читанка : для 5 кл. шк. глухих. — Вид. 10-ге. — К., 1982. — С. 91-93. Див. також 32, 137.

1984

79. Дівчинка Олеся : [оповідання] / за Б. Комаром // Читанка : підруч. для першого кл. / Ю. Ф. Скрипченко, Т. Ю. Горбунцова, О. Ф. Шинкаренко ; мал. худож. Г. О. Горобієвської [та ін.]. — вид. 14-ге. — К., 1984. — С. 70-71.

1992

80. Рідна земля : (уривок з іст. повісті «Векша») / Б. Комар // Українська дитяча література : хрестоматія : у 2 ч. / упоряд. І. А. Луценко, А. М. Подолинний, Б. Й. Чайковський. — К., 1992. — Ч. 2. — С. 189-194. Див. також 42.

1993

81. Пшоняна каша : [оповідання-притча] / Б. Комар // Зелена неділя : літня читанка для почат. шк. / О. Верес. — К., 1993. — С. 55-57. Див. також 99, 108.

1997

82. Загублені рукавички : [оповідання] / Б. Комар ; Соловейко / за Б. Комаром // Світлинка : поуроч. читанка для 4 кл. чотирич. і 3 кл. триріч. почат. шк. / А. П. Каніщенко. — К., 1997. — Ч. 2. — С. 13-15 ; 215-216. Див. також 37, 41, 52, 55, 85, 88, 152.

83. Проханий : [оповідання] / Б. Комар // Я дитина України : читанка для дітей та дорослих / упоряд. М. Слабошпицький та Т. Качалова ; худож. М. Пшінка. — К., 1997. — С. 167-169. Див. також 25, 27, 59, 60, 63, 65, 70, 74, 86, 91, 95, 107, 116, 119, 311.

1998

84. Груші — дві і одна ; Соловейко : [оповідання] / Б. Комар // Добридень, школярику! : хрестоматія для позаклас. та сімейн. читання / упоряд. В. О. Мартиненко ; худож. П. Ф. Мрачковська, Д. Ф. Мрачковська. — Вид. 2-ге. — К., 1998. — С. 13-14, 38. Див. також 87, 89, 92, 106.

85. Загублені рукавички / Б. Комар ; Соловейко / за Б. Комаром // Світлинка : поуроч. читанка для 4 кл. чотириріч. і 3 кл. триріч. почат. шк. / А. П. Каніщенко. — 2-ге вид. — К., 1998. — Ч. 2. — С. 13-15, 215-216. Див. також 37, 41, 52, 55, 82, 88, 152.

86. Проханий : [оповідання] / Б. Комар // Сходинки-2 : читанка для 2-го кл. почат. шк. / І. Білий ; худож. В. Анікін, Н. Закревська, Е. Орро. — К., 1998. — С. 36-38. Див. також 25, 27, 59, 60, 63, 65, 70, 74, 83, 91, 95, 107, 116, 119, 311.

1999

87. Груші — дві і одна ; Соловейко : [оповідання] / Б. Комар // Добридень, школярику! : хрестоматія для позаклас. та сімейн. читання / упоряд. В. О. Мартиненко ; худож. П. Ф. Мрачковська, Д. Ф. Мрачковська. — Вид. 2-ге. — К., 1999. — С. 13-14, 38. Див. також 84, 89, 92, 106.

88. Загублені рукавички : [оповідання] / Б. Комар // Дванадцять місяців : дод. до підруч. «Читанка» для 3 кл. чотирич. почат. шк. / Л. Я. Турянська, Л. В. Пастух,

Д. О. Кузів, М. І. Леськів. — Стрий (Львів. обл.), 1999. — Ч. 2. — С. 68-70. Див. також 37, 41, 52, 55, 82, 85, 152.

2000

89. Груші — дві і одна ; Соловейко : [оповідання] / Б. Комар // Добридень, школярику! : хрестоматія для позаклас. та сімейн. читання / упоряд. В. О. Мартиненко ; худож. П. Ф. Мрачковська, Д. Ф. Мрачковська. — Вид. 2-ге. — К., 2000. — С. 13-14, 38. Див. також 84, 87, 92, 106.

90. Диваки : (уривки з повісті) / Б. Комар // Українська література : підруч. для 6 кл. / Є. Пасічник, О. Слоньовська ; худож. оформ. К. Щепкіної, М. Крисаченка. — К., 2000. — С.224-255. Див. також 93, 101.

91. Проханий : [оповідання] / Б. Комар // Сходинки-2 : читанка для 2-го кл. почат. шк. / І. Білий ; худож. В. Анікін, Н. Закревська, Е. Орро. — К., 2000. — С. 36-38; Хрестоматія для дошкільнят 5-7 років / упоряд. : О. Шевченко, Т. Качалова, Н. Кир'ян. — К., 2000. — С. 334-336. Див. також 25, 27, 59, 60, 63, 65, 70, 74, 83, 86, 95, 107, 116, 119, 311.

2002

92. Груші — дві і одна ; Соловейко : [оповідання] / Б. Комар // Добридень, школярику! : хрестоматія для позаклас. та сімейн. читання / упоряд. В. О. Мартиненко ; худож. П. Ф. Мрачковська, Д. Ф. Мрачковська. — Вид. 2-ге. — К., 2002. — С. 13-14, 38. Див. також 84, 87, 89, 106.

93. Диваки : (уривки з повісті) / Б. Комар // Українська література : підруч. для 6 кл. / Є. Пасічник, О. Слоньовська ; худож. оформ. К. Щепкіної, М. Крисаченка. — К., 2002. — С. 224-255; Українська література : хрестоматія нововвед. творів за прогр. 2002 р. : у 3 ч. / упорядкув. та передм. Р. Мовчан. — К., 2002. — Ч. 1. : (5-6 класи). — С. 422-461. Див. також 90, 101.

94. Проханий ; Мені! : [оповідання] / Б. Комар // Сонечко : казки, оповід., скоромовки : хрестоматія для позаклас. читання / уклад. Рогінська Г. Ю. ; мал., дизайн О. І. Злобіної. — Х., 2002. — С. 142-145, 250-253.

95. Проханий : [оповідання] / Б. Комар // Читаєм у 5 років : хрестоматія для малят / худож. В. Коркін. — К., 2002. — С. 77-78. — (Книжка за книжкою); Читай-місто : читанка для учнів 1-5 кл. / упоряд. Б. Й. Чайковський. — Х., 2002. — С. 413-417. Див. також 25, 27, 59, 60, 63, 65, 70, 74, 83, 86, 91, 107, 116, 119, 311.

96. Уперте теля ; Загублені рукавички : [оповідання] / Б. Комар // Ластівки : казки, оповід., скоромовки : хрестоматія для позаклас. читання / уклад. Г. Ю. Рогінська ; мал., дизайн О. І. Злобіної. — Х., 2002. — С. 82-88, 284-288. Див. також 112.

2003

97. Диваки : повість : (уривки) / Б. Комар // Українська література : хрестоматія : для учнів 5-6 кл. загальноосвіт. навч. закл. / упоряд. Н. Левчик, О. Камінчук. — К., 2003. — С. 611-646. Див. також 90, 93, 101.

98. Проханий ; Загублені рукавички : [оповідання] / Б. Комар // Країна знань : хрестоматія з літератури : 1-4 кл. / авт.-упоряд. К. С. Лагуніна ; худож. І. Г. Шутова. — Донецьк, 2003. — Кн. І. — С. 92-96, 272-275. — (Шкільними стежками).

99. Пшоняна каша : оповідання-притча / Б. Комар // Добросвіт : читанка для загальноосвіт. навч. закл. : 4 кл. / Н. В. Бондаренко ; худож. оформ. О. В. Мягкової. — К. ; Ірпінь, 2003. — С. 110-112. Див. також 81, 108.

2004

100. Дві груші й одна ; Послуга ; Пригода з коляскою : [оповідання] / Б. Комар // Віконце у великий світ : позаклас. читання : 2 кл. / Г. П. Ткачук. — Кам'янець-Поділ., 2004. — С. 134-141.

101. Диваки : повість : (уривки) / Б. Комар // Українська література : хрестоматія : для учнів 5-6 кл. загальноосвіт. навч. закл. / упоряд. Н. Левчик, О. Камінчук. — К., 2004. — С. 611-646. Див. також 90, 93, 97.

102. Диваки : (фрагменти) / Б. Комар // Українська література : хрестоматія нововвед. творів за прогн. 2002 р. : у 3 ч. / упорядкув. та передм. Р. Мовчан. — К., 2004. — Ч. 1. : (5-6 класи). — С. 422-461.

103. Кіт у червоних чоботях : [казка] / Б. Комар // Віночок : казки, оповід., скоромовки : хрестоматія для позаклас. читання / уклад. Рогінська Г. Ю. ; мал. Н. О. Кудрявцевої. — Х., 2004. — С. 280-290. Див. також 150.

104. Фарбований Жив : [казка] / Б. Комар // Чарівні пори року : хрестоматія для позаклас. читання : 1-5 кл. / Р. Буханченко ; худож. Л. Є. Колесніченко, А. М. Далбуз. — Донецьк, 2004. — С. 126-129. Див. також 110, 113, 125.

2005

105. Груші — дві й одна : [оповідання] / Б. Комар // Дивоцвіт дитинства : хрестоматія з етики для учнів почат. шк. / упоряд. : В. М. Хайруліна [та ін.]. — К., 2005. — С. 53-54. Див. також 109, 115.

106. Груші — дві і одна ; Соловейко : [оповідання] / Б. Комар // Добридень, школярику! : хрестоматія для позаклас. та сімейн. читання / упоряд. В. О. Мартиненко ; худож. П. Ф. Мрачковська, Д. Ф. Мрачковська. — Вид. 2-ге. — К., 2005. — С. 13-14, 38. Див. також 84, 87, 89, 92.

107. Проханий : [оповідання] / Б. Комар // Хрестоматія для дошкільнят : 5-7 років / упоряд. О. Шевченко, Т. Качалова, Н. Кир'ян. — К., 2005. — С. 334-336. Див. також 25, 27, 59, 60, 63, 65, 70, 74, 83, 86, 91, 95, 116, 119, 311.

108. Пшоняна каша : оповідання-притча / Б. Комар // Добросвіт : читанка для загальноосвіт. навч. закл. : 4 кл. / Н. В. Бондаренко ; худож. оформ. О. В. Мягкової. — К., 2005. — С. 110-112. Див. також 81, 99.

2006

109. Груші — дві і одна : [оповідання] / Б. Комар // Надійний друг школяра : кн. для додатк. читання : 1-4 кл. // ред.-упоряд. Н. Павловська. — К., 2006. — С. 17-18. Див. також 105, 115.

110. Фарбований Жив : [казка] / Б. Комар // Чарівні пори року : хрестоматія для позаклас. читання : 1-5 кл. / Р. Буханченко ; худож. Л. Є. Колесніченко, А. М. Далбуз. — Донецьк, 2006. — С. 126-129. Див. також 104, 113, 125.

2007

111. Камінець / Б. Комар // Основи християнської етики : хрестоматія : 5 кл. / упоряд. І. Є. Мазур. — К., 2007. — С. 116-121. Див. також 26, 44, 130.

112. Уперте теля ; Загублені рукавички : [оповідання] / Б. Комар // Ластівки : хрестоматія для позаклас. читання : казки, оповід., скоромовки / уклад. Г. Ю. Рогінська ; худож. О. І. Злобіна. — Х., 2007. — С. 60-66, 226-230. Див. також 96.

113. Фарбований Жив : [казка] / Б. Комар // Чарівні пори року : хрестоматія для позаклас. читання : 1-5 кл. / Р. Буханченко ; худож. Л. Є. Колесніченко, А. М. Далбуз. — Донецьк, 2007. — С. 126-129. Див. також 104, 110, 125.

2008

114. Бджолиний мед : (уривки) ; **Проханий** : [оповідання] / Б. Комар // Найкраще : позаклас. читання для учнів 3 кл. / упоряд. А. І. Мовчун, Л. І. Харсіка ; худож. О. Коркіщенко. — К., 2008. — С. 396-411, 435-436. Див. також 117.

115. Груші — дві і одна : [оповідання] / Б. Комар // Надійний друг школяра : кн. для додатк. читання : 1-4 кл. // ред.-упоряд. Н. Павловська. — К., 2008. — С. 17-18. Див. також 105, 109.

116. Проханий : [оповідання] / Б. Комар // Хрестоматія з етики : (з елементами християн. етики) : навч. посіб. для учнів 5-6 кл. / упоряд. Хоружа Л. Л., Мовчун А. І. — К., 2008. — С. 81-82. Див. також 25, 27, 59, 60, 63, 65, 70, 74, 83, 86, 91, 95, 107, 119, 311.

2009

117. Бджолиний мед : (уривки) ; **Проханий** : [оповідання] / Б. Комар // Найкраще : позаклас. читання для учнів 3 кл. / упоряд. А. І. Мовчун, Л. І. Харсіка ; худож. О. Коркіщенко. — К., 2009. — С. 396-411, 435-436. Див. також 114.

118. Мені! : [оповідання] / Б. Комар // Перемагай зло добром : читанка з основ християн. етики для учнів почат. класів / Шевчук М. Д. — К., 2009. — Ч. 3. — С. 75-76. Див. також 38, 134.

119. Проханий : [оповідання] / Б. Комар // Чарівна скарбничка : хрестоматія для позаклас. читання : 1-4 кл. / Джежелей О. В., Ємець А. А., Шапка О. В. — Х., 2009. — С. 194-198. Див. також 25, 27, 59, 60, 63, 65, 70, 74, 83, 86, 91, 95, 107, 116, 311.

120. Теля ; Лиско і Тигрик : [оповідання] / за Б. Комаром // Твоя планета Земля : кн. для читання про природу для мол. школярів / авт.-упоряд. В. О. Мартиненко, В. М. Волощук. — Донецьк, 2009. — С. 275-277, 286-287. — (Хрестоматія позакласного і родинного читання).

2010

121. Бджолиний мед : [оповідання] / Б. Комар // Веселкова читанка : кн. для позаклас. читання : 3 кл. / В. О. Науменко, І. Г. Сухопара. — К., 2010. — Ч. 1. — С. 13-16.

122. Дідусева тасмниця ; Груші — дві і одна ; Соловейко : [оповідання] / Б. Комар // Чарівна веселка : кн. для читання / П. Г. Колосов ; худож. В. Дунаєва. — Донецьк, 2010. — С. 16-19, 37-38, 166-167.

123. Соловейко : (уринок) / за Б. Комаром // Золоті перлини : хрестоматія для домаш. та позаклас. читання : 4 кл. / Кондратенко Л. П. — Кам'янець-Поділ., 2010. — С. 233-234. Див. також 126.

2011

124. Векша : іст. повість ; **Груші — дві і одна :** казка / Б. Комар // Українська література для дітей : хрестоматія / упорядкув. О. О. Гарачковської. — К., 2011. — С. 464-469.

125. Фарбований Жив : [казка] / Б. Комар // Чарівні пори року : хрестоматія для позаклас. читання : 1-5 кл. / Р. Буханченко ; худож. Л.Є. Колесніченко, А. М. Далбуз. — Донецьк, 2011. — С. 126-129. Див. також 104, 110, 113.

2012

126. Соловейко : (уринок) / за Б. Комаром // Золоті перлини : хрестоматія для домаш. та позаклас. читання : 4 кл. / уклад. Галас А. В., Фінько Г. М., Кондратенко Л. П. — Кам'янець-Поділ., 2012. — С. 231-232. Див. також 123.

Публікації у періодичній пресі

1955

127. Батько : [оповідання] / Б. Комар // Дніпро. — 1955. — Кн. 9. — С. 54-57.

128. Вареники : [оповідання] / Б. Комар // Дошк. виховання. — 1955. — № 7. — С. 41-42.

1956

129. В листопадову ніч : [оповідання] / Б. Комар ; мал. М. Прокопенка // Піонерія. — 1956. — № 11. — С. 6-9. Див. також 34, 47, 77.

130. Камінець : оповідання / Б. Комар ; мал. В. Глуздова // Піонерія. — 1956. — № 2. — С. 20-23. Див. також 26, 44, 111.

131. Ковзанка : оповідання / Б. Комар // Молодь України. — 1956. — 28 берез. — С. 3.

132. Незвичайне полювання : оповідання / Б. Комар // Дніпро. — 1956. — Кн. 6. — С. 54-58.

133. Рибальські човни : (оповідання) / Б. Комар // Зірка. — 1956. — 22 черв.

1957

134. Ні, мені! : оповідання / Б. Комар ; мал. В. Голованова // Піонерія. — 1957. — № 7. — С. 11-12. Див. також 38, 118.

135. Троїста музика : гуцул. легенда / Б. Комар // Літ. газ. — 1957. — 7 трав. — С. 3. Див. також 31.

1958

136. Дідусева тасмниця : [оповідання] / Б. Комар ; мал. В. Євдокименка // Барвінок. — 1958. — № 6. — С. 14-16. Див. також 50.

137. Послуга : оповідання / Б. Комар ; мал. О. Мікори // Піонерія. — 1958. — № 10. — С. 26. Див. також 32, 78.

138. Уперте теля : [оповідання] / Б. Комар ; мал. Ю. Митрохіна // Барвінок. — 1958. — № 8. — С. 4-5. Див. також 36, 40, 43, 49, 58, 61, 64, 68, 71, 73.

139. Федько-вартовий : оповідання / Б. Комар ; мал. Й. Васильченка // Піонерія. — 1958. — № 5. — С. 12-14.

1962

140. Ключі : повість / Б. Комар ; іл. А. Іовлєв // Піонерія. — 1962. — № 8. — С. 4-11 ; № 9. — С. 4-10 ; № 10. — С. 5-8, 14-16 ; № 11. — С. 24-29. Див. також 4.

1963

141. Поїздка на станцію : оповідання / Б. Комар ; мал. Г. Нечипоренка // Піонерія. — 1963. — № 9. — С. 10-12.

142. Солов'ї : оповідання / Б. Комар ; мал. П. Костюченка // Літ. Україна. — 1963. — 30 серп. — С. 3.

1964

143. Не наробився... : новела / Б. Комар ; мал. П. Костюченка // Літ. Україна. — 1964. — 17 лип. — С. 3. Див. також 28.

1966

144. Слепа баба : оповідання / Б. Комар ; ілюстр. Н. Денисової // Барвінок. — 1966. — № 8. — С. 8-11.

1974

145. Поворотний круг : уривки з повісті / Б. Комар // Комсомолець Полтавщини. — 1974. — 22 січ.

1975

146. На сніговій дистанції : [уривок з повісті «Диваки»] / Б. Комар // Рад. освіта. — 1975. — 22 січ. — С. 4.

1976

147. Найважчий предмет ; Загублені рукавички : два оповід. / Б. Комар ; мал. О. Прахової // Піонерія. — 1976. — № 11. — С. 10-12. Див. також 39, 54.

148. Слива : [оповідання] / Б. Комар ; мал. Л. Гармизи // Барвінок. — 1976. — № 10. — С. 8-9.

149. Юрко : [оповідання] / Б. Комар ; мал. В. Мельниченко // Барвінок. — 1976. — № 6. — С. 7-8.

1978

150. Кіт у червоних чоботях : казка / Б. Комар ; ілюстр. Л. Постних // Барвінок. — 1978. — № 6. — С. 15-17. Див. також 103.

1980

151. Мандрівний вулкан : фантаст. повість / Б. Комар // Молода гвардія. — 1980. — 17 верес. — С. 3-4 ; 19 верес. — С. 3 ; 21 верес. — С. 3 ; 23 верес. — С. 3 ; 24 верес. — С. 3 ; 26 верес. — С. 3 ; 27 верес. — С. 3 ; 30 верес. — С. 3 ; 1 жовт. — С. 3 ; Дніпро. — 1980. — № 11. — С. 106-121 ; № 12. — С. 90-106.

1982

152. Загублені рукавички : [оповідання] / Б. Комар // Веселка. — 1982. — № 8. — С. 7. Див. також 37, 41, 52, 55, 82, 85, 88.

Іншомовні видання

Вірменською 1981

153. ՏՐՈՅԻՍՍԱ / ԿՈՍՍԱՐ ԲՈՐԻՍ // ԿԵՆՍԱՑ ԾԱՌ = Дерево жизни : [оповід. укр. письменників]. – Ереван, 1981.- С. 142-149.

Казахською 1964

154. Босонога ватага : [оповідання] / Б. Комар ; іл. М. Палаткін. — Алма-Ата : Каздержлітіздат, 1964. — 87 с. : ілюстр.

Латвійською 1982

155. Vāvere: Vēst. Stāsts / Komars B.; no ukrainu val. tulk. M. Silabriede; A. Sprūdža il. – Rīga : Liesma, 1982. – 157 lpp.: il.

Литовською

156. Диваки : повість / Б. Комар. — Каунас : Швіеса, 1975. — 155 с. — (Бібліотека школяра).

Російською 1952

157. Открытая дверь : [рассказ] : пер. с укр. / Б. Комар // Юный ленинец. — 1952. — 11 дек., 18 дек., 25 дек.

1957

158. Нет, мне! : рассказ / Б. Комар ; рис. В. Голованова ; пер. с укр. И. Щербины // Пионерия. — 1957. — № 7. — С. 11-12.

1961

159. Босоногая ватага : рассказы / Б. Комар ; пер. с укр. В. Шевелёва ; рис. В. Евдокименко. — М. : Детгиз, 1961. — 95 с. : ил. — Содерж. : Победитель ; Колдун ; Папа ; Доброе дело ; Упрямый телёнок ; Матвейкин секрет ; Каток ; Плащ ; Вареники ; Снайпер ; Мне! ; Сам виноват ; Крашенный воробышек ; Лыско и Тигрик ; Пшённая каша ; Федько-часовой ; Рыбацкие лодки.

160. Пшённая каша / Б. Комар ; рис. Б. Калаушина ; пер. с укр. В. Скоморовского // Звёздочка : альм. для дошк. : рассказы, стихи, песенки, сказки, загадки. — Л., 1961. — № 16. — С. 10.

1962

161. Мне! : [рассказ] / Б. Комар ; пер. с укр. В. Шевелёва // Волшебные слова : рассказы и стихи / рис. А. Сазонова. — М., 1962. — С. 9-11.

1966

162. Слепая баба : [рассказ] / Б. Комар ; рис. Н. Денисовой ; пер. с укр. В. Карасёвой // Барвинок. — 1966. — № 8. — С. 20-21.

1968

163. Поворотный круг : главы из повести / Б. Комар ; пер. с укр. Л. Биденко // Юный ленинец. — 1968. — 11 дек., 25 дек.

1976

164. Поворотный круг : повесть / Б. Комар ; пер. с укр. В. Белова ; рис. В. Горячева. — М. : Дет. лит., 1976. — 175 с. : ил.

165. Самый трудный предмет ; Потерянные варежки : два рассказа / Б. Комар ; пер. с укр. В. Матюша ; рис. А. Праховой // Пионерия. — 1976. — № 11. — С. 10-12.

1978

166. Кот в красных сапогах : сказка / Б. Комар ; перевела с укр. М. Евтушенко ; рис. Л. Постных // Барвінок. — 1978. — № 6. — С. 12-14.

1982

167. Родная земля : (отрывок из повести [«Векша»]) / Б. Комар // Слово о Киеве : стихи и рассказы укр. писателей / сост. Б. Чалый. — М., 1982. — С. 169-175.

1984

168. Векша ; Странствующий вулкан : повести : для сред. шк. возраста / Б. Комар ; рис. В. Чеканюка и Г. Зубковского ; авториз. пер. с укр. И. Новосельцевой. — К. : Веселка, 1984. — 176 с. : ил.

169. Самый трудный предмет : рассказ / Б. Комар // Юный ленинец. — 1984. — 23 мая.

1986

170. Чудаки : две повести / Б. Комар ; авториз. пер. с укр. И. Новосельцевой ; рис. А. Дудина ; [предисл. П. Загребельного]. — М. : Дет. лит., 1986. — 240 с. : ил. — Содерж. : В стране детства / П. Загребельный ; Пчелиный мёд ; Чудаки.

Б. П. Комар — перекладач

1954

171. Рза Р. Сі-Ау ; Перші кроки / Р. Рза ; [пер. Б. Комара] // Подарунок : зб. творів азербайджан. письм. для дітей / упоряд. З. Джабар-Заде ; худож. оформ. Л. Скліотовського. — К., 1954. — С. 31-34, 75-125.

172. Шамякін І. Сашко : оповідання / І. Шамякін ; пер. з білорус. Б. Комара // Дніпро. — 1954. — Кн. 6. — С. 3-12.

1955

173. Дубровський І. Розлад : оповідання / І. Дубровський ; переклав [з білорус.] Б. Комар // Дніпро. — 1955. — Кн. 3. — С. 58-64.

1958

174. Артем'єв О. Відоме прізвище : оповідання / О. Артем'єв ; переклав з чуваш. Б. Комар ; мал. П. Чичканова // Дніпро. — 1958. — № 3. — С. 53-59.

175. Лутс О. Весна : малюнки з шк. життя : для серед. і старш. шк. віку / О. Лутс ; пер. з естон. І. Батюшкової та Б. Комара ; післямова Х. Нійта ; мал. Р. Кальо. — К. : Дитвидав УРСР, 1958. — 299 с., [7] арк. ілюстр. : портр., ілюстр.

1960

176. Хомченко В. Дорогий подарунок : [оповідання] / В. Хомченко ; переклав з білорус. Б. Комар ; мал. І. Тихого // Барвінок. — 1960. — № 11. — С. 3-5.

1961

177. Биков В. Четверта невдача : оповідання / В. Биков ; мал. М. Залозного ; [переклав з білорус. Б. Комар] // Дніпро. — 1961. — № 5. — С. 93-108.

178. Жумаканов Ж. «Полтава» : оповідання / Ж. Жумаканов ; [переклав з казах. Б. Комар] ; мал. О. Васильєва // Дніпро. — 1961. — № 10. — С. 82-91.

179. Павленко П. Хлопчик з Остотенки : [оповідання] / П. Павленко ; [з рос. переклав Б. Комар] // Маленькі герої : зб. оповід. / упоряд. В. Шубович ; мал. В. Глуздова. — К., 1961. — С. 79-86.

180. Шамякін І. Діти вчительки : оповідання / І. Шамякін ; переклав з білорус. Б. Комар ; мал. І. Давидовича // Дніпро. — 1961. — № 1. — С. 88-99.

1963

181. Мусієнко М. Іван Іванович : оповідання / М. Мусієнко ; переклав з рос. Б. Комар ; мал. В. Глуздова // Піонерія. — 1963. — № 6. — С. 17-19.

182. Хомченко В. Дорогий подарунок : [оповідання] / В. Хомченко ; пер. з білорус. Б. Комара // Завтра до школи : збірник / мал. І. Чарської ; упоряд. Н. Красіна та Т. Житникова. — К., 1963. — С.9-11.

1964

183. Шамякін І. Вечірній сеанс : оповідання / І. Шамякін ; переклав з білорус. Б. Комар // Дніпро. — 1964. — № 7. — С. 91-96.

1975

184. Стаднюк І. Війна : роман / І. Стаднюк ; авториз. пер. з рос. Б. Комара ; худож. Б. Й. Бродський. — К. : Рад. письм., 1975. — 471 с. : ілюстр.

1977

185. Сербиненко В. Бувальщина про Кочубея : докум. повість : для серед. шк. віку / В. Сербиненко ; авториз. пер. з рос. Б. Комара ; мал. О. Губова. — Доповн. вид. — К. : Веселка, 1977. — 239 с. : ілюстр. — (Історико-революційна бібліотека).

1985

186. Колодний Б. М. Троянди на граніті : історія одного пошуку : повість-репортаж / Б. Колодний ; пер. з рос. Б. Комара. — К. : Молодь, 1985. — 214 с., [8] арк. : фотоілюстр. — (Герої, роки, звершення).

187. Стаднюк І. Війна : роман. Кн. 1-3 / І. Стаднюк ; авториз. пер. з рос. Б. Комара ; передм. О. Сизоненка. — К. : Дніпро, 1985. — 671 с.

1986

188. Ліслайс А. Золото інків : роман : для старш. шк. віку / А. Ліслайс ; пер. з рос. В. Кави, Б. Комара ; худож. О. Штанко. — К. : Веселка, 1986. — 231 с. : ілюстр.

1989

189. [Оповідання] / пер. з рос. Б. Комар // Найдорожчий друг : зб. віршів, оповід. та спогадів про В. І. Леніна : для мол. та серед. шк. віку / упоряд. Б. Комар ; худож. Є. Котляр. — К., 1989. — С. 42-49, 129-138, 142-149, 191-197, 231-239. — (Шкільна бібліотека). — Зміст : Панок ; Задачник / Л. Кон. Після вистави / Н. Ходза. З Леніним в автомобілі / Л. Подвойський. Пам'ятний дуб / П. Макрушенко. Перший день / З. Воскресенська. «Дітей треба вперед!» / Л. Подвойський. Ленінське слово / Ю. Ритхеу.

190. Хомченко В. Дорогий подарунок : [оповідання] / В. Хомченко ; [пер. з білорус. Б. Комара] // Твій друг — книга : зб. віршів, оповід., п'єс, спогадів, прислів'їв, приказок : для мол. та серед. шк. віку / упорядкув. і передм. О. Єфімова. — К., 1989. — С. 284.

1996

191. Уайльд О. Кентервільський привид : книжка-панорамка : для мол. шк. віку / О. Уайльд ; переказ Б. Комара ; худож. Н. Чернишова. — К. : Грайлик, 1996. — 14 с. : ілюстр.

Редагування, упорядкування, літературна обробка Б. П. Комара

1951

192. Сенченко І. Мої приятелі / І. Сенченко ; ред. Б. Комар ; худож. М. Іванов. — К. : Молодь, 1951. — 101 с. : ілюстр.

1952

193. Франко І. Грицева шкільна наука : для мол. шк. віку / І. Франко ; худож. Р. Іванчук, Г. Гаркуша ; ред. Б. Комар. — К. : Молодь, 1952. — 16 с. : ілюстр. — (Домашня бібліотечка школяра).

1956

194. Весела книжка : зб. гуморист. творів укр. рад. письм. для дітей / упоряд. Б. Комар ; худож. оформ. Л. Каплана ; мал. худож. : К. Агніта [та ін.]. — К. : Молодь, 1956. — 227 с. : ілюстр.

1957

195. Наш любий Ленін : [збірник] / упоряд. Б. Комар ; обкл. та фронтиспіс А. Резниченка ; худож. оформ. Л. Канторовича. — К. : Дитвидав УРСР, 1957. — 86 с. : ілюстр.

1958

196. Твій старший брат : зб. творів укр. рад. письм. / упорядкув. О. Єрмоленка, Б. Комара ; суперобкл. і титул Р. Фрідмана, мал. В. Глуздова, А. Паливоди, Р. Фрідмана. — К. : Дитвидав УРСР, 1958. — 246 с., [8] арк. : ілюстр. : ілюстр. — (40 років ВЛКСМ).

1963

197. Як дядько чорта дунив : укр. нар. антиреліг. казки : для мол. шк. віку / упоряд. В. Бойко ; обробив для дітей Б. Комар ; мал. В. Решетова. — К. : Дитвидав УРСР, 1963. — 47 с. : ілюстр.

1967

198. Найдорожчий друг : збірка / упоряд. Б. Комар ; малював А. Резниченко. — К. : Веселка, 1967. — 88 с. : ілюстр.

1968

199. Іваничук Р. Мальви : іст. роман / Р. Іваничук ; ред. Б. П. Комар. — К. : Дніпро, 1968. — 203 с. — (Романи й повісті).

1970

200. Найдорожчий друг : збірка : для мол. шк. віку / упоряд. Б. Комар ; малював А. Резниченко. — К. : Веселка, 1970. — 88 с. : ілюстр.

1972

201. Ніколашин Є. Стежка, знайдена у п'ятні : докум. повість [про інтерн. підпілля в концтаборі Бухенвальд] : для серед. шк. віку / Є. Ніколашин ; літ. запис. Б. Комара ; іл. Я. Левич. — К. : Веселка, 1972. — 220 с. : ілюстр. — (Юні герої).

1973

202. Найдорожчий друг : збірка / упоряд. Б. Комар ; малював А. Резниченко. — К. : Веселка, 1973. — 80 с. : ілюстр.

1978

203. Земляк В. Чарівний кінь : повість, кіноповість, драма, оповід., поезії / В. Земляк ; упорядкув. та підгот. текстів Б. П. Комара ; вступ. сл. М. Зарудного ; худож. О. О. Александров. — К. : Рад. письм., 1978. — 343 с. : ілюстр.

1979

204. Духовним зором бачити Вітчизну : зб. матеріалів весн. наради молодих письм. / упоряд. Гужва В. Ф., Комар Б. П., Моруґа В. В. — К. : Молодь, 1979. — 111 с.

205. Земляк В. Сад в інею : [спогади про О. П. Довженка] / В. Земляк ; публ. Б. Комара, фото С. Семашка // Ранок. — 1979. — № 8. — С. 16-17.

1981

206. Земляк В. Я — таке дерево... : [нотатки про М. Зарудного] / В. Земляк ; публ. підгот. Б. Комар // Літ. Україна. — 1981. — 30 черв. — С. 3.

207. Найдорожчий друг : зб. віршів та оповід. : для мол. шк. віку / мал. А. Резниченка ; упоряд. Б. Комар. — К. : Веселка, 1981. — 80 с. : ілюстр.

1982

208. [З архіву В. Земляка] / В. Земляк ; передм. М. Слабошпицького ; публ. підгот. Б. Комар // Літ. Україна. — 1982. — 13 трав. — С. 2.

209. Сенченко І. Київські оповідки / І. Сенченко ; публ. Б. Комара ; мал. Ю. Стефанишина // Україна. — 1982. — № 8. — С. 14-15.

1983

210. Заповіт любові : збірник / упорядкув. і підгот. публ. Б. П. Комара. — К. : Рад. письм., 1983. — 471 с., [8] арк. ілюстр.

211. Земляк В. Адам і Ніна : фрагм. із роману «Місто добрих духів» ; Опікун : гумореска / В. Земляк ; вступ та публ. підгот. Б. Комар // Прапор. — 1983. — № 4. — С. 39-50.

212. Сенченко І. Червоноградські оповідки / І. Сенченко ; публ. підгот. Б. Комар // Літ. Україна. — 1983. — 13 січ. — С. 4-5.

1984

213. Земляк В. С. Твори : в 4-х т. Т. 3 : Лебедина зграя ; Зелені млини : романи / В. Земляк ; упорядкув. Л. П. Чубаря ; ред. тому Б. П. Комар. — К. : Дніпро, 1984. — 619 с.

214. Як дядько чорта дурив : укр. нар. антиреліг. казки : для мол. шк. віку / упоряд. В. Бойко ; літ. оброб. Б. Комара ; мал. І. Вишинського. — К. : Веселка, 1984. — 54 с. : ілюстр.

1988

215. Земляк В. С. Ночь без милосердия : повести, рассказы : пер. с укр. / В. Земляк ; сост. Б. А. Комар ; худож. О. В. Бычко. — К. : Дніпро, 1988. — 539 с. : ил. — (Радуга).

216. Сенченко І. Из записок ; Біля високої печі ; Святий Хасан ; Караїм Явдоким / І. Сенченко ; підготов. текстів М. Гнатюк і Б. Комара // Літ. Україна. — 1988. — 22 верес. — С. 6-7.

1989

217. Дотепний жарт ; Кирик ; Як святі сметану їли ; Як дядько чорта дурив і діжку грошей від нього здобув / літ. оброб. Б. Комара // Українські народні казки : для мол. та серед. шк. віку / упоряд. О. С. Яремійчук. — К., 1989. — С. 388-390, 390-394, 394-397, 401-405. — (Шкільна бібліотека).

218. Найдорожчий друг : зб. віршів, оповід. та спогадів про В. І. Леніна : для мол. та серед. шк. віку / упоряд. Б. Комар ; худож. Є. Котляр ; передм. О. Пархоменка. — К. : Веселка, 1989. — 383 с., [4] арк. ілюстр. : ілюстр. — (Шкільна бібліотека).

1991

219. Сенченко І. Ю. Діамантовий берег : повість, оповід. : для серед. шк. віку / І. Сенченко ; худож. П. Ткаченко ; упоряд. Б. Комар ; передм. М. Слабошпицького. — К. : Веселка, 1991. — 352 с. : ілюстр.

220. Сенченко І. Мандрівна квітка : казки та оповід. для старш. дошк. та мол. шк. віку / І. Сенченко ; упоряд. Б. Комар ; худож. Л. Постних. — К. : Веселка, 1991. — 48 с. : ілюстр.

1998

221. Земляк В. Из записників Василя Земляка / В. Земляк ; записники розшифрував і публікацію підгот. Б. Комар // Літ. Україна. — 1998. — 23 квіт. — С. 5.

2002

222. Земляк В. Лебедина згряя : роман / В. Земляк ; передм. М. Слабошпицького ; ред.-упоряд. Б. Комар ; худож. оформ. В. Волков. — К. : Махаон-Україна, 2002. — 335 с. : ілюстр. — (100 кращих творів українського письменства).

Письменник про літературу, творчість, мистецтво

1961

223. Іван Сенченко : (до шістдесятиріччя з дня народж.) / Б. Комар // Дніпро. — 1961. — № 2. — С. 152-153 : портр.

1962

224. Валентин Бичко : до п'ятдесятиріччя з дня народж. / Б. Комар // Дніпро. — 1962. — № 6. — С. 120-121 : портр.

1974

225. О времени, сверстниках и о себе / Б. А. Комар ; інтерв'ю вела Н. Петрова // Комсомол. знамя. — 1974. — 10 апр. — С. 4.

1978

226. Допомагати творчій молоді : [про видання л-ри для дітей] / Б. П. Комар // Література. Діти. Час. 1978 : зб. літ.-критич. ст. про дит. л-ру / упорядкув. В. Я. Неділька. — К., 1978. — С. 122-124.

1983

227. З літературної спадщини : [про творчість І. Сенченка] / Б. Комар // Київ. — 1983. — № 2. — С. 100.

1987

228. Стенограма обговорення поезії М. Вінграновського і В. Симоненка 8 січня 1963 року [на засіданні секції СПУ] / з передм. Б. Комара // Літ. Україна. — 1987. — 1 жовт. — С. 3.

229. Що непокоїть найбільше? : запрошення до розмови про стан сучас. дит. л-ри // Література. Діти. Час. 1987 : зб. літ.-критич. ст. про дит. л-ру / упорядкув. В. Я. Неділька. — К., 1987. — С. 12-27. — На с. 15-17 Б. Комар про стан сучас. дит. л-ри.

1988

230. Сенченко І. Любов і Хрещатик : повість / І. Сенченко ; передм. Б. Комара // Дніпро. — 1988. — № 1. — С. 8.

231. Ця каторжна редакторська робота... : [про роботу з письм. О. М. Підсухою в журн. «Дніпро»] / Б. Комар // Укр. мова і л-ра в шк. — 1988. — № 10. — С. 12-13.

1989

232. Про маловідоме з продовженням : [про творчість В. Чаговця, його іст. розповідь «Біля могили Т. Г. Шевченка»] / Б. Комар // Літ. Україна. — 1989. — 2 лют. — С. 7.

2003

233. Незабутні побратими : [про В. Земляка та І. Миколайчука] / Б. Комар // Київ. — 2003. — № 6. — С. 33-34.

Література про життя та творчість Б. П. Комара

1956

234. [Борис Панасович Комар] : [біогр. довідка, творчість] // Незвичайне полювання : оповідання / Б. Комар. — К., 1956. — С. 2 : портр.

1960

235. Борис Комар : [біогр. довідка, творчість] // Веселка : антол. укр. рад. худож. л-ри для дітей : в 2 т. / упоряд. Соболь І. П., Чайковський Б. Й. — К., 1960. — Т. 2. — С. 51-52 : портр.

1961

236. Ходосов К. Векша : [про повість Б. Комара «Векша»] / К. Ходосов // Літ. газ. — 1961. — 21 берез. — С. 2.

1963

237. Ткаченко В. Чудесні «ключі» : [Б. Комар «Ключі»] / В. Ткаченко // Рад. освіта. — 1963. — 16 берез. — С. 4.

1965

238. Педан А. Як малята перемогли автора : [про кн. Б. Комара «Як горобець переміг Наталочку»] / А. Педан // Літ. Україна. — 1965. — 5 січ. — С. 2.

1969

239. Боровський Я. Вікно в минуле : [про кн. Б. Комара «Векша»] / Я. Боровський ; ілюстр. худож. В. Чеканюка // Друг читача. — 1969. — 23 груд. — С. 4.

240. Борис Комар : [коротко про життя та творчість] // Веселка : антол. укр. худож. літ. для дітей : в 3 т. / упоряд., підгот. тексти та біогр. матеріали І. Соболь, Б. Чайковський. — К., 1969. — Т. 3 : Література радянського періоду. — С. 228 : портр.

241. Панченко Г. Величний подвиг юних : [про кн. «Поворотний круг»] / Г. Панченко // Друг читача. — 1969. — 18 берез. — С. 5.

1972

242. Ткач Д. Юні герої : [огляд сер. кн. «Юні герої» та про повість Б. Комара «Поворотний круг»] / Д. Ткач // Друг читача. — 1972. — 2 берез. — С. 4.

243. Шамаєва С. Твори про піонерів-героїв [огляд серії «Юні герої» і, зокрема, кн. Б. Комара «Поворотний круг»] / С. Шамаєва // Укр. мова і л-ра в шк. — 1972. — № 5. — С. 12-18.

1975

244. Славинський М. Безсмертя юних : [про кн. Б. Комара «Поворотний круг»] / М. Славинський // Друг читача. — 1975. — 1 трав. — С. 4.

245. Славинський М. Коли герой дорослішає : [Б. Комар «Диваки»] / М. Славинський // Рад. освіта. — 1975. — 22 лист. — С. 4.

1977

246. Кава В. Щедрий, щирий талант : [про творчість Б. Комара] / В. Кава // Дванадцять місяців. 1978 : наст. кн.-календар / редкол. : О. М. Єфімов [та ін.]. — К., 1977. — С. 90 : портр.

1978

247. Артеменко М. Готові прийняти естафету : [про твори Б. Комара «Поворотний круг», «Диваки», «Бджолиний мед»] / М. Артеменко // Друг читача. — 1978. — 2 лют. — С. 5.

248. Загребельний П. Борисові Комару — 50 : [основні риси творчості Б. Комара] / П. Загребельний // Літ. Україна. — 1978. — 6 черв. — С. 3.

249. Загребельний П. В краю дитинства [характеристика творчості Б. Комара] / П. Загребельний // Диваки ; Поворотний круг ; Векша ; Оповідання : повісті та оповід. / Б. Комар. — К., 1978. — С. 5-8 : портр.

250. Кава В. З батьківською любов'ю : [про письм. Б. П. Комара] / В. Кава // Барвінок. — 1978. — № 6. — С. 14.

251. Коваль В. Серце, віддане дітям : [про творчість Б. Комара] / В. Коваль // Молодь України. — 1978. — 4 черв. — С. 3.

252. Славинський М. Великий світ любові і добра / М. Славинський : [про повісті «Поворотний круг», «Диваки» та зб. оповід. «Бджолиний мед»] // Літ. Україна. — 1978. — 27 січ. — С. 2. — (На здобуття літературної премії імені Лесі Українки).

253. Про нагородження письменника Комара Б. П. Почесною грамотою Президії Верховної Ради Української РСР : указ Президії Верховної Ради Української РСР // Літ. Україна. — 1978. — № 50. — С. 1.

1979

254. Мар'янівський М. «Якось одного разу...» : [про творчість Б. Комара] / М. Мар'янівський // Літ. Україна. — 1979. — 6 лют. — С. 2. — (На здобуття премії імені Лесі Українки).

255. Слабошпицький М. Джерела доброти : [про творчість Б. Комара] / М. Слабошпицький // Рад. освіта. — 1979. — 3 лют. — С. 4. — (На здобуття літературної премії імені Лесі Українки).

256. Славинський М. З повагою і вірою : [про творчість письм. Б. Комара] / М. Славинський // Друг читача. — 1979. — 1 лют. — С. 5. — (На здобуття літературної премії імені Лесі Українки).

1981

257. Загребельний П. В краю дитинства : [про творчість Б. Комара] / П. Загребельний // Неложними устами : ст., есе, портр. / П. Загребельний. — К., 1981. — С. 265-267.

258. Комар Борис Панасович : [біогр. довідка] // Письменники Радянської України : біобібліогр. довід. / авт.-упоряд. В. К. Коваль, В. П. Павловська. — К., 1981. — С. 124 : портр.

259. Ярмыш Ю. Свет сердца : [о жизни и творчестве Б. Комара] / Ю. Ярмыш // Радуга. — 1981. — № 12. — С. 163-168.

1982

260. Бичко В. Уроки доброти : [про творчість Б. Комара] / В. Бичко // Літ. Україна. — 1982. — 4 лют. — С. 6. — (На здобуття літературної премії імені Лесі Українки).

261. Детские писатели Украины : биобиблиогр. слов. // Дет. лит. — 1982. — № 10. — С. 47-54. — Из содерж. : Комар Борис. — С. 50 : портр.

262. Ярмыш Ю. Ф. Борис Комар : [життя та аналіз творчості] / Ю. Ф. Ярмыш // Детская литература Украины : очерки, истории укр. сов. дет. лит. — М., 1982. — С. 291-298.

1984

263. Вітаємо лауреата! : за чудові твори для дітей та юнацтва письменника Бориса Панасовича Комара нагороджено премією імені Лесі Українки / фото Б. Ткаченка // Зірка. — 1984. — 8 берез. — С. [4].

264. Лауреат премії імені Лесі Українки : [про присудження премії Б. Комару за зб. «Бджолиний мед» і «Мандрівний вулкан»] // Друг читача. — 1984. — 1 берез. — С. 5.

265. Моренець В. Стежки до юних сердець : [основні риси творчості Б. Комара] / В. Моренець // Літ. Україна. — 1984. — 9 лют. — С. 6. — (На здобуття

премії імені Лесі Українки) ; Література. Діти. Час. 1984 : зб. літ.-критич. ст. про дит. л-ру / упорядкув. В. Я. Неділька. — К., 1984. — С. 89-102 : фотогр.

1985

266. Борис Комар : [біогр. довідка] // Веселка : антол. укр. л-ри для дітей : в 3 т. / упорядкув., біогр. нариси Б. Й. Чайковського. — К., 1985. — Т. 3 : Твори радянського періоду : проза. — С. 353-354 : портр.

1986

267. Загребельный П. В стране детства : [о творчестве Б. Комара] / П. Загребельный // Чудаки : две повести / Б. Комар ; авториз. пер. с укр. И. Новосельцевой. — М., 1986. — С. 3-4.

1987

268. Шевченко М. Невичерпна допитливість : [дитинство і творчість Б. Комара] / М. Шевченко // Дванадцять місяців. 1988 : наст. кн.-календар / редкол. : В. І. Кава [та ін.]. — К., 1987. — С. 88 : портр.

1988

269. Борис Комар : прозаїк : [біобібліогр. довідка] // Письменники Радянської України. 1917-1987 / авт.-упоряд. В. К. Коваль, В. П. Павловська. — К., 1988. — С. 295 : портр.

270. Єфімов О. Борисові Комару — 60 / О. Єфімов : [характеристика творчості Б. Комара] // Літ. Україна. — 1988. — 9 черв. — С. 5.

271. Кава В. Родом з дитинства : до 60-річчя від дня народж. Бориса Комара : [про дитинство Б. Комара] / В. Кава // Література. Діти. Час. 1988 : зб. літ.-критич. ст. про дит. л-ру / упорядкув. В. Я. Неділька. — К., 1988. — Вип. 13. — С. 144-148 : портр.

272. Моренець В. П. Світ у зав'язі : [про життя та творчість Б. Комара] / В. П. Моренець // Вибрані твори : в 2 т. / Б. Комар. — К., 1988. — Т. 1 : Диваки ; Векша ; Мандрівний вулкан. — С. 5-12 : портр. Див. також 312.

1990

273. Бурбела В. А. Комар Борис Панасович : [біобібліогр. довідка] / В. А. Бурбела // Українська літературна енциклопедія : в 5 т. — К., 1990. — Т. 2. — С. 540.

1992

274. Борис Комар : [біогр. довідка] // Українська дитяча література : хрестоматія : у 2 ч. / упоряд. І. А. Луценко, А. М. Подолинний, Б. Й. Чайковський. — К., 1992. — Ч. 2. — С. 189.

1994

275. Комар Борис Панасович : (прозаїк) // Довідник Спілки письменників України : (адреси і телефони) / упоряд. В. П. Павловська. — К., 1994. — С. 60.

1996

276. Борис Комар : прозаїк [біогр. довідка] // Письменники України : довідник / упоряд. Д. Г. Давидюк, Л. Г. Кореневич, В. П. Павловська. — Д., 1996. — С. 133 : портр.

2000

277. Пасічник Є. Борис Комар (1928) : [коротка біогр. довідка] / Є Пасічник, О. Слоньовська // Українська література : підруч. для 6 кл. / Є Пасічник, О. Слоньовська. — К., 2000. — С. 223-224 : портр.

2002

278. Борис Комар : [біогр. довідка] // Українська література : хрестоматія нововвед. творів за прогр. 2002 р. : у 3 ч. / упорядкув. та передм. Р. Мовчан. — К., 2002. — Ч. 1 : (5-6 класи). — С. 422.

279. Пасічник Є. Борис Комар (1928) : [коротка біогр. довідка] / Є. Пасічник, О. Слоньовська // Українська література : підруч. для 6 кл. / Є. Пасічник, О. Слоньовська. — К., 2002. — С. 223-224 : портр.

2003

280. Скрипник А. Таємниці написаних і ненаписаних книжок : [біогр. довідка; про повісті «Векша», «Диваки», «Мандрівний вулкан» Б. Комара] / А. Скрипник // Київ. — 2003. — № 7-8. — С. 166-168.

2004

281. Борис Комар : (1928 р. нар.) : [коротка біогр. довідка ; творчість] // Українська література : хрестоматія : для учнів 5-6 кл. / упоряд. Н. Левчик, О. Камінчук. — К., 2004. — С. 611.

282. Борис Комар : (народився 1928 р.) : [коротко про життя та творчість] // Українська література : хрестоматія нововвед. творів за прогр. 2002 р. : у 3 ч. / упорядкув. та передм. Р. Мовчан. — К., 2004. — Ч. 1 : (5-6 класи). — С. 422.

2005

283. Борис Комар : [біобібліогр. довідка] // Дивосвіт «Веселки» : антол. л-ри для дітей та юнацтва : в 3 т. / упорядкув. та біобібліогр. довідки Чайковського Б. Й. [та ін.]. — К., 2005. — Т. 2 : Українська література. — С. 646 : портр.

284. Будугай О. Виховання в юного покоління милосердя й доброти : (на матеріалі пригод.-шк. повістей для дітей 1960-1980 рр. О. Огульчанського, Б. Комара, А. Давидова) / О. Будугай // Гуманітарний вісник Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди; редкол. : Св-тух М. Б. [та ін.] ; голов. ред. В. П. Коцур. — Переяслав-Хмельн., 2005. — С. 108-115.

2006

285. Борис Комар : [коротко про життя та творчість] // Література України : для дітей серед. шк. віку / авт.-упоряд. В. М. Скіяренко, Я. О. Батій. — Х., 2006. — С. 255. — (Дитяча енциклопедія).

286. Борис Комар : прозаїк : [біобібліогр. довідка] // Письменники України : біобібліогр. довід. / упоряд. В. Павловська, Л. Бубнова, Л. Сіренко. — К., 2006. — С. 192 : портр.

287. Комар Борис Панасович : (прозаїк) // Національна спілка письменників України : Довідник : адреси і телефони. — К., 2006. — С. 79.

287а. Сидоренко Н. Духовні світи автора й головного героя в повісті Бориса Комара «Векша» // Література. Фольклор. Проблеми поетики : зб. наук. праць. — К., 2006. — Вип. 24, ч. 1. — С. 579-585.

2007

288. Будугай О. Д. Пригодницько-шкільна повість для дітей 1960-1980-х років : жанрові особливості (О. Огульчанський, Б. Комар, А. Давидов) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук / О. Д. Будугай. — Херсон, 2007. — 19 с.

289. Комар Борис Панасович : (нар. 1928) : [біобібліогр. довідка, про повість «Диваки»] // Усі письменники і народна творчість : довідник / Черсунова Н. І. [та ін.]. — К., 2007-2008. — С. 149-151.

290. Борис Комар : (1928) : [коротка біогр. довідка] // Україна : повна енцикл. / авт.-упоряд. В. М. Склярєнко, Т. В. Іовлева, В. В. Мирошнікова, М. О. Панкова. — Х., 2007. — С. 378.

291. Борис Комар : [коротко про життя та творчість] // Усі українські письменники / упоряд. Ю. І. Хізова ; В. В. Щоголева. — Х., 2007. — С. 280. — (Іду на урок).

2008

292. Борис Комар : [біогр. довідка] // Найкраще : позаклас. читання для учнів 3 кл. / упоряд. А. І. Мовчун, Л. І. Харсіка. — К., 2008. — С. 435 : портр.

293. Борис Комар : [коротко про життя та творчість] // Усі українські письменники / упоряд. Ю. І. Хізова ; В. В. Щоголева. — Х., 2008. — С. 280. — (Іду на урок).

2009

294. Борис Комар : [біогр. довідка] // Найкраще : позаклас. читання для учнів 3 кл. / упоряд. А. І. Мовчун, Л. І. Харсіка. — К., 2009. — С. 435 : портр.

295. Борис Комар : [коротко про життя та творчість] // Усі українські письменники / упоряд. Ю. І. Хізова ; В. В. Щоголева. — Х., 2009. — С. 280. — (Іду на урок).

296. Костюченко В. Борис Комар : [про життєвий та творчий шлях письм.] / В. Костюченко // Літературними стежками : нарис історії укр. л-ри для дітей ХХ ст. / В. Костюченко. — К., 2009. — С. 215-222.

2010

297. Гаврош О. Дивак із дитячим серцем : [про цікаві епізоди з дитинства та творчість Б. Комара] / О. Гаврош // Векша : повість / Б. Комар. — К., 2010. — С. 4-5 : портр. — (Українська дитяча класика).

2012

298. Борис Комар : прозаїк : [біобібліогр. довідка] // Сучасні письменники України : біобібліогр. довідник / упоряд. А. Гай. — Уточн. і доповн. — Біла Церква, 2012. — С. 214 : портр.

299. Комар Борис Панасович : (прозаїк) // Сучасні письменники України. Контакти / упоряд. А. Гай. — Біла Церква, 2012. — С. 76.

300. Мовчун А. Борис Комар : (нар. 1928) : [про життя та особливості творчості Б. Комара] / А. Мовчун, Л. Мовчун // Лауреати премії ім. Лесі Українки дітям / А. Мовчун, Л. Мовчун. — Луцьк, 2012. — С. 52-54 : портр.

Методичні та бібліографічні матеріали за творами письменника

301. Методичні поради бібліотекареві по пропаганді творів лауреата республіканської премії імені Лесі Українки **Б. П. Комара серед учнів 1-8 класів** / Держ. республік. б-ка для дітей ім. Ленін. комсомолу ; складач Єфімчук Г. В. — К., 1988. — 24 с.

302. Борис Комар : [корот. біогр. довідка, про кн. «В листопадову ніч», «Векша», «Поворотний круг»] // Українські радянські письменники — дітям : покажч. л-ри для учнів 4-5 кл. / Держ. республік. б-ка для дітей ; уклад. О. К. Александрова, Г. І. Погребняк, Г. Т. Полозова. — К., 1975. — С. 29-30 : портр.

Web-бібліографія

303. Атрошенко Г. І. Особливості естетичного змалювання історичної дійсності у повісті Бориса Комара «Векша» [Електронний ресурс] / Атрошенко Г. І., Алексеева Ю. Є. // Нау-ка : [веб-сайт ХНПУ ім. Г. С. Сковороди]. — Режим доступу : http://nauka.hnpu.edu.ua/sites/default/files/fahovi%20vudannia/2010/Literaturoznavstvo_naukovi_zapusku_61_2/15.html. - Назва з екрану.

304. Безносенко Д. «Найдитячіший» письменник — Борис Комар [Електронний ресурс] / Д. Безносенко // Початкові класи: [веб-сайт газ.]. — Режим доступу : http://www.pochatkivec.ru/2013/01/blog-post_7170.html. — Назва з екрану. — Джерело : Початкові класи. — 2013. — 30 січ.

305. Карацупа В. Комар Борис Афанасьевич (5 июня 1928) [Електронний ресурс] / В. Карацупа // Архив фантастики : [веб-сайт]. — Режим доступу : http://archivsf.narod.ru/1928/boris_komar/index.htm. - Назва з екрану.

306. Комар Борис [Електронний ресурс] : [біобібліогр. довідка] // Вид-во Грані-Т : [веб-сайт]. — Режим доступу : <http://old.grani-t.com.ua/ukr/authors/104/>. — Назва з екрану.

307. Борис Комар [Електронний ресурс] : [біобібліогр. довідка] // Укр. центр : [веб-сайт газ.]. — Режим доступу : <http://www.ukrcenter.com/Література/52282/Борис-Комар/Біографія>. - Назва з екрану. — Джерело: Укр. центр. — 2013. — 11 лип.

308. Борис Комар. Векша [Електронний ресурс] // Электронная библиотека LIB.MN: [веб-сайт]. — Режим доступу: http://lib.mn/blog/boris_komar/189992.html. — Назва з екрану. Див. також 3.

309. Борис Комар. Груші дві і одна [Електронний ресурс] : [оповідання] // Народна освіта : [веб-сайт електрон. журн.]. — Режим доступу : <http://narodna-osvita.com.ua/21-boris-komar-grush-dv-odna.html>. — Назва з екрану.

310. Борис Комар. Проханий [Електронний ресурс] : [оповідання] // Весела Абетка : читанка: [веб-сайт]. — Режим доступу : <http://abetka.ukrlife.org/komar.htm>. — Назва з екрану. Див. також 25, 27, 59, 60, 63, 65, 70, 74, 83, 86, 91, 95, 107, 116, 119.

311. Комар Б. Уперте теля; Бджолиний мед; Мандрівний вулкан [Електронний ресурс] / Б. Комар // Читанка: [веб-сайт]. — Режим доступу: http://chytanka.com.ua/ebooks/index.php?action=search_show_list&start=10&author_name=%CA%EE%EC%E0%F0%20%C1%EE%F0%E8%F1. - Назва з екрану.

312. Моренець В. П. Світ у зав'язі [Електронний ресурс] / В. П. Моренець // Вибрані твори : в 2-х т. Т. 1: Диваки; Векша; Мандрівний вулкан. — К., 1988.- Режим доступу : http://shron.chtyvo.org.ua/Komar_Borys/Vybrani_trory_u_2h_tomah_t1.doc. - Назва з екрану. Див. також 272.

Іменний покажчик

- Александрова О. К. 302 (уклад.)
Алексеева Ю. Є. 303
Артеменко М. 247
Артем'єв О. 174
Артемчук І. 59 (упоряд.), 60 (упоряд.), 63 (упоряд.)
Атрошенко Г. І. 303
Балогова М. 46 (упоряд.)
Батій Я. О. 285 (авт.-упоряд.)
Батюшкова І. 175 (пер.)
Безносенко Д. 304
Белов В. 164 (пер.)
Биденко Л. 163 (пер.)
Биков В. 177
Бичко В. 224 (про нього), 260
Білий І. 86, 91
Біляєва І. А. 71 (уклад.), 73 (уклад.)
Бойко В. 197 (упоряд.), 214 (упоряд.)
Бондар О. А. 51 (упоряд.)
Бондаренко Н. В. 99, 108
Боровський Я. 239
Бубнова Л. 286 (упоряд.)
Будугай О. Д. 284, 288
Бурбела В. А. 273
Буханченко Р. 104, 110, 113, 125
Венгерєць І. А. 44 (упоряд.)
Верес О. 81
Вінграновський М. 228 (про нього)
Вовк П. 27 (упоряд.)
Воложенінов О. 1 (рец.)
Волощук В. М. 120 (авт.-упоряд.)
Воскресенська З. 189
Гаврош О. 22 (ред. серії, авт. передм.) 297
Гай А. 298 (упоряд.), 299 (упоряд.)
Галас А. В. 126 (уклад.)
Галич С. С. 32 (ред.)
Гарачковська О. О. 124 (упорядкув.)
Гнатюк М. 216 (підготов. текстів)
Горбунцова Т. Ю. 79
Горлач Л. 56 (редкол.)
Гужва В. Ф. 204 (упоряд.)
Давидов А. 284 (про нього), 288 (про нього)
Давидюк Д. Г. 276 (упоряд.)
Дарда В. І. 28 (ред.)
Джабар-Заде З. 171 (упоряд.)

Джелелей О. В. 119
Дідківська А. Т. 49 (упоряд.)
Довженко О. П. 205 (про нього)
Дризо В. 76 (упоряд.)
Дубровський І. 173
Євтух М. Б. 284 (редкол.)
Євтушенко М. (Євтушенко М.) 36 (упоряд.), 166 (пер.)
Ємець А. А. 72 (авт.-упоряд.), 119
Єрмоленко О. 196 (упорядкув.)
Єфіменко С. О. 38 (редкол.), 40 (редкол.)
Єфімов О. М. (Ефимов А.) 9 (рец.), 14 (рец.), 33 (упоряд.), 35 (редкол.),
39 (упоряд.), 52 (упоряд.), 54 (упоряд.), 190 (упорядкув. і передм.),
246 (редкол.), 270
Єфімчук Г. В. 301 (складач)
Житников Т. 182 (упоряд.)
Жумақанов Ж. 178
Загребельний (Загребельный) П. 14 (передм.), 170, 248, 249, 257, 267
Зарудний М. 203 (вступ), 206 (про нього)
Земляк В. 203, 205, 206, 208, 211, 213, 215, 221, 222, 233, (про нього)
Іваничук Р. 199
Ігнатенко Г. 23 (ред.)
Іовлева Т. В. 290
Кава В. І. 45 (редкол.), 46 (упоряд.), 50 (редкол.), 188 (пер.), 246, 250,
268 (редкол.), 271
Каменська Н. П. 44 (упоряд.)
Камінчук О. 97 (упоряд.), 101 (упоряд.), 281 (упоряд.)
Каніщенко А. П. 82, 85
Карасєва В. 162 (пер.)
Карацупа В. 305
Качалова Т. 55 (ред.-упоряд.), 59 (упоряд.), 60 (упоряд.), 63 (упоряд.),
65 (упорядкув.), 74 (упорядкув.), 83 (упоряд.), 91 (упоряд.), 107 (упоряд.)
Кир'ян Н. 91 (упоряд.), 107 (упоряд.)
Коваль В. К. 251, 258 (авт.-упоряд.), 269 (авт.-упоряд.)
Колодний Б. М. 186
Колосов П. Г. 122
Колотило О. С. 65 (уклад.)
Комрат Є. П. 65 (уклад.)
Кон Л. 189
Кондратенко Л. П. 123, 126 (уклад.)
Кореневич Л. Г. 276 (упоряд.)
Костецький А. 41 (упоряд.)
Костюченко В. 296
Коцур В. П. 284 (голов. ред.)
Красін Н. 182 (упоряд.)
Крушинська В. Д. 49 (упоряд.)

Кузів Д. О. 88
Лагуніна К. С. 98 (авт.-упоряд.)
Левчик Н. 97 (упоряд.), 101 (упоряд.), 281 (упоряд.)
Леськів М. І. 88
Лисенко В. 9 (рец.)
Литвинчук К. 70 (упоряд.)
Лієлайс А. 188
Луценко І. А. 80 (упоряд.), 274 (упоряд.)
Мазур І. Є. 111 (упоряд.)
Макрушенко П. 189
Малець М. 9 (рец.)
Малишко В. О. 34 (ред.)
Маляренко Л. 4 (рец.), 9 (рец.), 53 (упоряд.)
Мартиненко В. О. 84 (упоряд.), 87 (упоряд.), 89 (упоряд.), 92 (упоряд.),
106 (упоряд.), 120 (авт.-упоряд.)
Мар'янівський М. 254
Матюша В. 165 (пер.)
Маценко І. 48 (упоряд.)
Мельник В. 11 (рец.)
Миколайчук І. 233 (про нього)
Мирошнікова В. В. 290 (упоряд.)
Мовчан Р. 93 (упорядкув. та передм.), 102 (упорядкув. та передм.),
278 (упорядкув. та передм.), 282 (упорядкув. та передм.)
Мовчун А. І. 75, 114 (упоряд.), 116 (упоряд.), 117 (упоряд.), 292 (упоряд.),
294 (упоряд.), 300
Мовчун Л. 75, 300
Моргаєнко П. 1 (рец.)
Моренець В. П. 14 (рец.), 19 (передм.), 265, 272, 312
Моруга В. В. 204 (упоряд.)
Мусієнко М. 181
Науменко В. О. 121
Неділько В. Я. 226 (упорядкув.), 229 (упорядкув.), 265 (упорядкув.),
271 (упорядкув.)
Нійт Х. 175 (післямова)
Ніколашин Є. 201
Новосельцева І. 168 (пер.), 170 (пер.), 267
Огульчанський О. 284 (про нього), 288 (про нього)
Орлик А. 1 (рец.)
Остроушко Л. 9 (рец.)
Павленко П. 179
Павловська В. П. 258 (авт.-упоряд.), 269 (авт.-упоряд.), 275 (упоряд.),
276 (упоряд.), 286 (упоряд.)
Павловська Н. 109 (ред.-упоряд.), 115 (ред.-упоряд.)
Панкова М. О. 290 (упоряд.)
Панченко Г. 241

Пархоменко О. 218 (передм.)
Пасічник Є. 90, 93, 277, 279
Пастух Л. В. 88
Педан А. 238
Петишкіна Н. 43 (упоряд.)
Петрова Н. 225 (інтерв'ю)
Підсуха О. М. 231 (про нього)
Погребняк Г. І. 302 (уклад.)
Подвойський Л. 189
Подолінний А. М. 80 (упоряд.), 274 (упоряд.)
Поздняков М. 57 (упоряд.)
Полозова Г. Т. 302 (уклад.)
П'янов В. Я. 31 (упорядкув. та вступ. ст.)
Распутіна Л. 13 (рец.)
Рза Р. 171
Ритхеу Ю. 189
Рогінська Г. Ю. 94 (уклад.), 96 (уклад.), 103 (уклад.), 112 (уклад.)
Савченко О. Я. 47 (упоряд.), 77 (упоряд.)
Седик А. 9 (рец.)
Сенченко І. 192, 209, 212, 216, 219, 220, 223 (про нього), 227 (про нього), 230
Сербиненко В. 185
Сидоренко Н. 287а
Сизоненко О. 187 (передм.)
Симоненко В. 228 (про нього)
Сіренко Л. 286 (упоряд.)
Склярєнко В. М. 285 (авт.-упоряд.), 290 (упоряд.)
Скоморовський В. 160 (пер.)
Скрипник А. 280
Скрипченко Н. Ф. 47 (упоряд.), 77 (упоряд.), 79
Слабошпицький М. 14 (рец.), 58 (упоряд.), 83 (упоряд.), 208 (передм.),
219 (передм.), 222 (передм.), 255
Славинський М. 13 (рец.), 244, 245, 252, 256
Слоньовська О. 90, 93, 277, 279
Смілянський Л. 1 (рец.)
Соболь І. П. 26 (упоряд.), 30 (упоряд., підгот. тексти та біогр. матеріали),
235 (упоряд.), 240 (упоряд., підгот. тексти та біогр. матеріали)
Соботович В. 9 (рец.)
Стаднюк І. 184, 187
Стельмах М. 24 (ред.)
Сухопара І. Г. 121
Ткач Д. 242
Ткаченко В. 237
Ткаченко Г. 42 (упоряд.)
Ткачук Г. П. 100
Турянська Л. Я. 88

Уайльд О. 191
Фінько Г. М. 126 (уклад.)
Франко І. 193
Хайруліна В. М. 105 (упоряд.)
Харсіка Л. І. 114 (упоряд.), 117 (упоряд.), 292 (упоряд.), 294 (упоряд.)
Хізова Ю. І. 291 (упоряд.), 293 (упоряд.), 295 (упоряд.)
Ходза Н. 189
Ходосов К. 9 (рец.), 11 (рец.), 236
Хомченко В. 176, 182, 190
Хоружа Л. Л. 116 (упоряд.)
Ціпко В. 1 (рец.)
Чаговець В. 232 (про нього)
Чайковський Б. Й. 26 (упоряд.), 30 (упоряд., підгот. тексти та біогр. матеріали),
48 (упоряд., біогр. нариси), 57 (упоряд.), 67 (упорядкув. та біобібліогр. довідки),
80 (упоряд.), 95 (упоряд.), 235 (упоряд.), 240 (упоряд., підгот. тексти та біогр.
матеріали), 266 (упорядкув., біогр. нариси), 274 (упоряд.), 283 (упорядкув. та
біобібліогр. довідки)
Чальїй Б. 167 (сост.)
Черсунова Н. І. 289
Чубар Л. П. 213 (упорядкув.)
Шамаєва С. 243
Шамякін І. 172, 180, 183
Шапка О. В. 119
Шведова Л. П. 65 (уклад.)
Шевелєв В. 159 (пер), 161 (пер.)
Шевченко М. 268
Шевченко О. 63 (упорядкув.), 65 (упорядкув.), 73 (упорядкув.), 91 (упоряд.),
107 (упоряд.)
Шевчук М. Д. 118
Шинкаренко О. Ф. 79
Шубович В. 179 (упоряд.)
Щегельська Т. 14 (рец.)
Щербина І. 158 (пер.)
Шоголева В. В. 291 (упоряд.), 293 (упоряд.), 295 (упоряд.)
Яворівський В. 11 (рец.)
Яремійчук О. С. 217 (упоряд.)
Ярмиш (Ярмыш) Ю. Ф. 29 (упоряд.), 259, 262
* * *
Silabriede M. 155 (пер.)

Показчик художників-ілюстраторів

Агніта К. 194
Александров О. О. 203
Анікін В. 86, 91
Аптекарев В. 32
Артюшенко С. К. 40
Бабенко Н. М. 45
Басс О. Л. 55
Бродський Б. Й. 184
Буйновський В. 41
Бычко О. В. 215
Варавін І. С. 61, 64, 68, 71
Василенко А. П. 35, 38, 50
Васильєв О. 178
Васильченко Й. 139
Вереша А. П. 58
Вишинський І. 214
Волков В. 222
Гаркуша Г. 193
Гармиза Л. 13, 16, 18, 43, 148
Гілевич А. 6
Глуздов В. 130, 179, 181, 196
Голованов В. 134, 158
Горбова Н. О. 61, 64, 68, 71
Горобієвська Г. О. 79
Горячев В. 164
Губов О. 33, 185
Давидович І. 180
Далбуз А. М. 104, 110, 113, 125
Дев'янін А. 4
Денисова Н. 144, 162
Дудин А. 170
Дунаєва В. 122
Ель Маулюд Н. О. 71, 73
Євдокименко В. (Євдокименко В.) 5, 136, 159
Закревська Н. 86, 91
Залозний М. 177
Злобіна О. І. 94, 96, 112
Золотов Ю. 56, 57
Зубковський Г. С. 14, 15, 21, 168
Іванов М. 192
Іванчук Р. 193
Іовлев А. 140
Калаушин Б. 160
Кальо Р. 175

Канторович Л. 195
Каплан Л. 194
Колесніченко Л. Є. 104, 110, 113, 125
Коркін В. 95
Коркіщенко О. 114, 117
Костенко Н. 10
Костюченко П. 142, 143
Котляр Є. 11, 189, 218
Кохан О. 60, 63
Крисаченко М. 90, 93
Кудрявцева Н. О. 103
Кузнецова О. 63, 65, 74
Левич Я. 201
Лутс О. 175
Мельниченко В. 149
Митрохін Ю. 2, 138
Мікловда О. І. 37
Мікора О. 137
Мірончик П. В. 71, 73
Мрачковська Д. Ф. 84, 87, 89, 92, 106
Мрачковська П. Ф. 84, 87, 89, 92, 106
Мягкова О. В. 99, 108
Нечипоренко Г. 141
Орро Е. 86, 91
Палаткін М. 154
Палатников Г. 19, 20
Паливода А. 11, 196
Плюта Б. О. 17
Попов Є. В. 51
Постних Л. (Постных Л.) 150, 166, 220
Прахова О. (Прахова А.) 147, 165
Прокопенко М. 1, 129
Пшінка М. 7, 83
Резниченко А. 195, 198, 200, 202, 207
Решетов В. 197
Савадов В. 34
Сазонов А. 161
Селіванов І. 24
Семашко С. 205 (фото)
Склютовський Л. 171
Стефанишин Ю. 209
Стратілат М. 42
Талієв О. 9, 12
Тихий І. 176
Ткаченко Б. 263 (фото)

Ткаченко Л. І. 65
Ткаченко П. 219
Ульянова В. 41
Фрідман Р. 196
Чарська І. 182
Чеканюк В. А. 8, 21, 168, 239
Чернишова Н. 191
Чичканов П. 174
Штаерман М. 3
Шутова І. Г. 98
Щепкіна К. 90, 93
* * *
Sprūdža A. 155

Список видавництв, в яких надруковано твори Б. П. Комара

Веселка (див. також Дитвидав УРСР)
Грані-Т
Детгиз (див. також Детская литература)
Детская литература
Дитвидав УРСР (Веселка)
Каздержлітгиздат
Молодь
Швієса
* * *
Liesma

Список періодичних видань, в яких надруковано твори Б. П. Комара

Барвінок
Барвінок
Веселка
Дніпро
Дошкільне виховання
Зірка
Комсомолец Полтавщини
Літературна газета
Літературна Україна
Молода гвардія
Молодь України
Пионерія
Пионерія
Радянська освіта
Юный ленинец

Зміст

Від укладачів	5
Марченко Н. Есенція людяності	6
Борис Комар : «Лаю себе за те, що написав небагато».....	32
Основні дати життя та творчості Б. П. Комара	37
Видання творів Б. П. Комара	38
Публікації у збірниках	41
Публікації у читанках, хрестоматіях, навчальних виданнях	46
Публікації у періодичній пресі	51
Іншомовні видання	53
Б. П. Комар — перекладач	54
Редагування, упорядкування, літературна обробка Б. П. Комара	56
Письменник про літературу, творчість, мистецтво	58
Література про життя та творчість Б. П. Комара	59
Методичні та бібліографічні матеріали за творами письменника	65
Web-бібліографія	65
Іменний покажчик	66
Покажчик художників-ілюстраторів	71
Список видавництв, в яких надруковано твори Б. П. Комара	73
Список періодичних видань, в яких надруковано твори Б. П. Комара	73

Біобібліографічний нарис

Борис Комар: «Найдорожчий маєте скарб — добру душу»

Автори-укладачі

**ЗАГАЙНА Надія Василівна,
ТІМОЧКА Оксана Миколаївна**

Літературний редактор: Решетняк О. А.

Комп'ютерна верстка: Кійко Н. М.

Підписано до друку 27. 11. 2013 р.

Зам. № 24. Тираж 100 прим.

Видавець та виготовлювач: НБУ для дітей

Вул. Баумана, 60, м. Київ, 03190

Тел/факс. 400-65-87, тел. 400-05-01, 400-70-91

<http://www.chl.kiev.ua>

mail: lib@chl.kiev.ua

Вул. Баумана, 60, м. Київ, 03190
Тел/факс: 400-65-87, тел. 400-05-01, 400-70-91
<http://www.chl.kiev.ua>
[mail: lib@chl.kiev.ua](mailto:lib@chl.kiev.ua)